

Nõukogu
KOOL

11

1963

788

OKTOOBRI- REVOLUTSIOON AVAS TEE INIMKONNA ÕNNELE

Nõukogude KOOL

Eesti NSV Haridusministeeriumi

PEDAGOOGILINE
AJAKIRI

Nr. 11 november 1963

Nelikümmend kuus aastat tagasi, oktoobris 1917, kuulutasid ristleja «Aurora» kahuripaugud Neeval inimühiskonna arengus uue ajastu — kapitalismi loojangu ja kommunismi võidukäigu ajastu algust. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Venemaal vabastas töörahva kapitalismi orjusest ja tõi ta võimule. Uhel kuuendikul maakerast heisati sotsialismi lipp, vabaduse lipp. Maailmas tekkis esmakordselt uut tüüpi riik — Nõukogude riik, kus on uut tüüpi demokraatia — demokraatia töörahva jaoks, riik, kes kuulutas välja ülla rahuhoosungi ning hakkas rahvaste ja maade vahelistes suhetes järgima uusi põhimõtteid. Inimkond sai endale kindla kantsi võitluses valitussõdade vastu, rahu ja rahvaste julgeoleku eest.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev on nõukogude rahva, sotsialistlike vennasmaade rahvaste ja kogu maailma töötajate suur pidupäev. Mõõduvad aastad ja aastakümned, kuid ei tuhmu selle kangelasteo sära, mille oktoobris 1917 sooritasid vene töölised ja talupojad. Suurt mehisust, vankumatut tahet ja ülimaid jõupingutusi nõudis töölisklassilt ja kõigilt meie maa töötajailt selle revolutsioonilise pöörde sooritamise, millele võrdset ei tunne inimkonna ajalugu. Veelgi raskem oli kaitsta Oktoobrirevolutsiooni saavutusi vihases võitluses kukutatud eksploatatorlike klasside ja rahvusvahelise imperialismi vastu. Kogu vana maailm asus ründama noort tööliste ja talupoegade riiki. Nõukogude riigil tuli võidelda rahvusvahelise reaktsiooni ja sise-mise kontrrevolutsiooni ühendatud jõudude

metiskute rünnakute vastu, interventide hordide ja majandusliku blokaadi vastu, sotsialistliku riigi poliitilise isoleerimise katsete vastu. Kahe aastakümne möödumisel Kodusoja ja välismaa interventsiooni lõppemisest püüdis imperialistlik Saksamaa, kes oli orjastanud peaaegu kogu Lääne-Euroopa, likvideerida sotsialismi meie maal. Kuid nõukogude rahvas, keda juhtis võitluses karastatud Lenini partei, suutis kõigist nendest raskustest võitu saada. Nõukogudemaa lõi tagasi rahvusvahelise imperialismi ja sisemise kontrevolutsiooni ühendatud jõud, purustas hitlerlikud rööv-vallutajad, kaitses sotsialismi võite ja etendas otsustavat osa Euroopa rahvaste vabastamises fašistlikest ikestajaist.

Oktoobrirevolutsioonist on möödas kõigest nelikümmend kuus aastat ja sellestki ajast kulub ligemale pool pealesunnitud sõdadele ja nendes laostatud majanduse taastamisele. Kuid tulemused, mida Nõukogude riik oma olemasolu kestvi majanduse ja kultuuri arendamisel ning inimeste elujärje tõstmisel on saavutanud, hämmastavad kogu maailma. Niisugust progressi ei ole ega saagi olla ühelgi kodanlikul riigil isegi aastasadadega. Kommunistliku Partei juhtimisel on töökas nõukogude rahvas meie maal sotsialismi lõplikult üles ehitanud. Me oleme juba asunud ellu viima inimkonna ammunist unistust, ehitama helget kommunistlikku ühiskonda. Meie sammud sellel teel on pikad ning muutuvad iga päevaga aina pikemaks, viies meid jõudsasti lähemale kommunismile.

Kui heita pilk üle ajalooaamatu lehekülgede Oktoobrirevolutsiooni-eelsele Venemaale, siis näeme, et selle loodusvaradest rikka ja viljakandva maa töölised ja talupojad elasid suures viletsuses. Nälg, viletsus ja vaesus olid töörahva päralt. Nende töövaev voolas rubladena kapitalistide ja mõisnike täitmatutesse taskutesse, kes elasid muretult ja mõnusalt töörahva arvel. Kuid vaadake nüüd, mida on sotsialism toonud endise Venemaa rõhutatud rahvastele. Sotsialism on julitnud meie maa majandusliku, kultuurilise, teadusliku ja tehnilise progressi avarale teele. 1913. aastal oli Venemaa osa maailma tööstustoodangust veidi üle 4 protsendi, Ameerika Ühendriikide osa aga 34 protsenti. Venemaast kaugel ees olid ka Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa. Praegu annab Nõukogude Liit 20 protsenti maailma tööstustoodangust — peaaegu niisama palju kui Inglismaa, Prantsusmaa ja Saksa Föderatiivne Vabariik kokku. Revolutsioonieelse Venemaa tööstustoodang oli Ameerika Ühendriikide omast 8 korda madalam. Möödunud aastal aga oli NSV Liidu tööstuse kogutoodang ligi 63 protsenti Ameerika Ühendriikide kogutoodangust. Seejuures on meil tööstustoodangu kasv märksa kiirem kui Ameerika Ühendriikides. Näiteks 1961. aastaga võrrelduna suurenes Nõukogude Liidus 1962. aastal ühe elaniku kohta terase tootmine 6%, elektrienergia tootmine 11%, nafta tootmine 10% ja tsemendi tootmine 11%. Ameerika Ühendriikides aga samal ajal vähenes terase tootmine ühe elaniku kohta 1,5% ja nafta tootmine 0,5%. Elektrienergia ja tsemendi tootmine aga suurenesid seal ühe elaniku kohta kõigest vastavalt 6% ja 2%. Viimase viie aasta jooksul oli tööstustoodangu juurdekasv iga elaniku kohta NSV Liidus 48%, Ameerika Ühendriikides kõigest 8%.

Esitasime vaid üksikud meie edukäigu näitajad ja sedagi ainult tööstuse valdkonnast. Neid võiks aga tuua igalt elualalt, sest edasimineku on kõikjal kiire. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon vabastas Venemaa rahvad igaveseks kapitalismi orjusest. Edasimineku sotsialismi teel on olnud nii hoogne ja tulemused nii suured, et seda on sunnitud tunnistama isegi kõige agressiivsemad sotsialismi vaenlased. Endisest mahajäänud Venemaast on saanud võimas sotsialistlik riik, kelle saavutustega majanduse, teaduse, tehnika, kultuuri jt. aladel ei saa võistelda ükski kapitalistlik riik.

Kaks aastat tagasi toimus NLKP XXII kongress. Kongressil vastuvõetud partei uus programm seab partei ja nõukogude rahva ette suure ülesande: kahekümne aasta jooksul põhiliselt üles ehitada kommunistlik ühiskond. Nõukogude rahvas võttis selle vastutusrikka ülesande vaimustusega vastu. Selle täitmine nõuab meie ühiskonna kõigi liikmete kõige aktiivsemat osavõttu. Nende suurejooneliste plaanide täitmine on partei ja rahva käesoleva aja peamine ülesanne. Kommunismi ehitamise programm andis kõigile töötajale uut hoogu ja indu. Täna paremini kui eile, homme paremini kui täna — see on iga nõukogude inimese lipukiri kommunismi ehitamisel.

Üheks teeviidaks kommunismi ehitamise teel on seitsme aasta plaan. Plaani täitmine näitab, et seatud ülesandeid täidetakse igal aastal edukalt. Viies ellu NLKP XXII kongressi ajaloolisi otsuseid, teevad meie maa töötajad seitseaastaku igal aastal uusi edusamme majanduse arendamisel, elujärje parandamisel ja kultuuritaseme tõstmisel. Esitame selle kohta mõned näited.

Seitse aastaku nelja aasta jooksul suurenes tööstuse kogutoodang plaanis ette nähtud 39% asemel 45%. Toodangut anti 28 miljardi rubla eest rohkem, kui oli planeeritud. Meie maal alustas tegevust 3700 uut suurt tööstusettevõtet, paljusid juba tegutsevad ettevõtteid laiendati ja varustati uusimate seadmetega. Toodangut hakkasid andma Karaganda metallurgiatehas, Krasnojarski autokummitahas, ehitatud on hiiglaslikud kõrgahjud Tšerepovetsi, Krivoi Rogi, Novolipetski ja Novotulski tehases ning muid tähtsaid objekte. Rajatud on uued masinaehituskeskused. Käiku on lastud ka suuretegevõtteid keemia-, tekstiili-, kütuse-, gaasi- ja toiduainetetööstuses ning teistes tööstusharudes. Uksnes möödunud aastal alustas tööd ligi 800 uut suurt riiklikku tööstusettevõtet ja rohkesti uusi tsehhe varem tegutsevates ettevõtetes. Tunduvalt on suurenenud malmi, terase, nafta, rauamaagi, gaasi, elektrenergia, tööstusseadmete, aparaatide, põllutööstusmasinate jt. tööstustoodete toodang. Ainuüksi metallitööstlemispinke sai rahvamajandus möödunud aastal üle 178 tuhande. Eks see kõik näita, et meie sotsialistlik majandus on teaduse ja tehnika hoogsa arenemise alusel jõudnud tormilise progressi järku. Eks see näita, et partei poolt kavandatud tööstuse arendamise programmi täidetakse edukalt.

Ka põllumajanduse alal oli möödunud aasta edukas. Kõigi põllukultuuride külvipind kokku suurenes 11,4 miljoni hektari võrra. Kõigi kategooriate majandites suurenes veiste arv 4,7 miljoni võrra, sealhulgas lehmade arv 1,6 miljoni võrra; sigade arv kasvas 3 miljoni ning lammaste ja kitsede arv 1,8 miljoni võrra. Suurenes liha, piima ja piimasaaduste ning kanamunade tootmine. Põllumajanduse üldtoodang aga suurenes ajavahemikus 1953.—1962. a. 1,6-kordseks.

Tööstuse ja põllumajanduse alal saavutatud edu tõttu nõukogude inimeste elujärg pidevalt paraneb. Iga aastaga suureneb niisuguste toiduainete nagu või, liha, suhkruga ja piimasaaduste tarbimine. Järsult on kasvanud tööstustoodete, eriti jalatsite, rõivaste ja ka paljude uute, inimeste elu-olu kergendamiseks toodetavate kaupade tarbimine.

Tänu partei ja valitsuse hoolitsusele on paranenud töötajate korteritingimused. Kuue aasta jooksul, pärast seda, kui NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu võtsid vastu määruse elamuehituse arendamise kohta, s. o. 1. jaanuarist 1957 kuni 1. jaanuarini 1963, ehitati linnades ja töölisasulates 12 miljonit korterit, maal aga üle 3,8 miljoni elumaja, uude majja on asunud või korteritingimused on paranenud ligi 75 miljonil inimesel, seega ühel kolmandikul meie maa elanikkonnast. Ainuüksi möödunud aastal anti linnades ja töölisasulates eksploatatsiooni elumaju üldpinnaga rohkem kui 81 miljonit ruutmeetrit.

Jõudsal sammul arenevad meie maal haridus, kultuur ja teadus. Kommunismi ehitamise suur eesmärk seab selleks ulatuslikud ülesanded, sest tootmise kiire arendamine ja tööviljakuse tõstmine saab toimuda ja peab toimuma teaduslik-tehnillise progressi alusel. Uutest edusammudest hariduse, teaduse ja kultuuri alal kõnelevad järgmised näitajad. Meie maal õpib, kõik õppimisvormid kokku arvatud, ligi 60 miljonit inimest, s.t. rohkem kui veerand kogu elanikkonnast. Ainuüksi üldhariduslikes koolides, kaasa arvatud maa- ja töölisnoorte koolid, õpib ligikaudu 42 miljonit inimest. Keskkooli lõputunnistuse said käesoleval aastal enam kui 800 tuhat noort, kellest rohkem kui pooled olid omandanud keskhariduse töö kõrval, töölis- ja maa-noorte koolides. Kõrgemates ja kesk-eriõppeasutustes õppis eelmisel õppeaastal 5,6 miljonit inimest, nendest kõrgemates koolides 2,9 miljonit. 1962. aastal sai rahvamajandus üle 770 tuhande spetsialisti, nendest on 319 tuhat kõrgema haridusega. Arstide arv suurenes meil 22 tuhande võrra. Teaduslikes asutustes, kõrgemates õppeasutustes ja muudes organisatsioonides töötavate teaduslike töötajate arv oli 1962. a. lõpuks rohkem kui 450 tuhat. Raamatuid anti välja üle miljardi eksemplari.

Võrdluseks olgu märgitud, et revolutsioonielisel Venemaal oli 80% elanikkonnast kirjaoskamatuid; kõrgema ja kesk-eriharidusega inimesi aga oli alla 300 tuhande, seega ligikaudu 50 korda vähem kui praegu. Kõrgemates õppeasutustes õpib meil üle kahe korra rohkem üliõpilasi kui kõigi Euroopa kapitalistlike riikide kõrgemates koolides ühtekokku. Meie kõrgemad õppeasutused saavad igal aastal ellu kolm korda rohkem inimesi kui Ameerika Ühendriikide ülikoolid.

Kas siin on veel vaja mingeid kommentaare? Arvud ise juba kõnelevad selget keelt. Niisugusele tohutule progressile ei ole kapitalistlikul maailmal midagi vastu seada. Isegi tänapäeva kõige rikkam maa — Ameerika Ühendriigid — on sunnitud tunnustama oma mahajäämust Nõukogude Liidust hariduse ja teaduse alal. Ja eks selles suures hooles, mida meil kantakse hariduse, teaduse ja kultuuri arendamise eest, peitubki vastus küsimusele, miks Nõukogude Liidu teadusele kuulub tänapäe-

val juhtiv koht maailmas, miks tehniline progress meie rahvamajanduses on nii suur ja nii kiirel sammul edasi liigub.

Meie saavutused nõukogude võimu ajal on suured igal alal ja me oleme nendele uhked. Kuid me ei jää neile peatuma, vaid nõukogude inimesed sepistavad loovas ja vabas töös üha uusi töövoite, jõuavad uute tähisteni kommunismi helgel teel. Nendest saavutustest teeme kokkuvõtteid igal aastal, kui meenutame Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni heroilisi päevi.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsus ei piirdu ainult Venemaa rahvaste sotsiaalse, rahvusliku ja vaimse vabastamisega rõhumisest ja neile õnneliku elu loomisega, vaid tal oli juba algusest peale suur rahvusvaheline tähtsus. Oktoobrirevolutsioon näitas maailma kõigile rahvastele, et ainult sotsialism suudab täita rahva igipõlise unistuse tõeliselt inimväärsest elust — elust ilma ekspluateerimise ja rõhumiseta, ilma sõdadeta ja koloniseerimiseta.

Oktoobrirevolutsioon pani liikvele kogu ekspluateeritavate maailma, andis võimsa tõuke rahvaste vabadusvõitlusele. Tänapäeval me näeme koloniaalsüsteemi varisemist ja lõplikku krahhhi. Maailma poliitilisele kaardile on viimasel ajal ilmunud üle poolesaja uue iseseisva riigi. Enamik noori riike Aasias ja Aafrikas deklareerib, et nad kavatsevad rajada elu sotsialismi alustel, Nõukogudema eeskujul. Kuigi sotsialismi käsitus nendes maades läheb mõnikord lahku selle ühiskonnakorra teaduslikust käsitusest, kõnelevad nende püüded sellest, et sotsialismi ideed vallutavad uute sadade miljonite inimeste meeli.

Nelikümmend kuus aastat tagasi oli esimene sotsialismimaa nagu üksik saar kapitalistlikus ookeanis. Sellest ajast tänapäevani on aga välja kujunenud sotsialismi maailmasüsteem. Sotsialism on tulnud maailma areenile, tulvil jõudu ja usku tulevikusse. Sotsialismi mõju, tema materiaalsed, kultuurilised ja teaduslik-tehnilised saavutuste mõju tuntakse kaugel väljaspool sotsialistlikku leeri. Maakeral ei ole enam paika, kus inimesed ei tunneks sõna sotsialism ega seoks sellega kõige helgemaid lootusi. Nõukogude Liidu majanduslikes ja sotsiaalsetes saavutustes kehas-tuvad inimkonna kõige paremad ideaalid ja lootused.

Juba Nõukogude riigi alguspäevist peale on meie välispoliitika aluseks olnud rahu, rahvaste üheõiguslikkuse ja enesemääramise, kõigi riikide iseseisvuse ja suveräänsuse austamise ideed, erineva sotsiaalse korraga riikide rahumeelse kooseksisteerimise printsiip, mille esitas suur Lenin. Nõukogude riigi välispoliitika on tervenisti suunatud sellele, et kindlustada rahu rahvaste vahel. Kogu Nõukogude riigi võimsus, kogu tema poliitika ja mõju rahvusvahelistes suhetes teenib kindlalt rahu ja progressi. Imperialism ei ole enam maailma arenemist määrav tegur, vaid selleks muutub rahu ja progressi ideaale kandev sotsialistlik maailmasüsteem eesotsas võimsa maa — meie suure sotsialistliku kodumaaga.

Nõukogude Liit on seisnud ja seisab kindlalt leninlikul rahuliku kooseksisteerimise positsioonil. Nõukogudema on rahu kuulutaja ja kaitsja. Seda on kinnitanud ja kinnitab Nõukogude Liidu praktiline tegevus rahvusvaheliste suhete alal, seda tõendab meie maa delegatsiooni tegevus Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis. Eks olnud Nõukogude Liit see, kes tõstis üles kolonialismi likvideerimise ning kõigile rahvastele ja maadele iseseisvuse andmise küsimuse. Praegu on häbiväärsest koloniaalsüsteemist järel vaid riismed ning järjest tekib juurde uusi rahvusriike, kes on heitnud endalt kolonialismi ahelad.

Aasta tagasi elas maailm läbi erakordselt ohtlikud sündmused Ameerika Ühendriikide agressiivse tegevuse tõttu Kariibi mere piirkonnas. Igaühele on selge, et kui sõda oleks puhkenud, siis oleks see algusest peale olnud ülemaailmne termotuumasõda. Maailma rahvad kiitsid palavalt heaks abinõud, mida Nõukogude valitsus raskendas konilikti rahumeelseks likvideerimiseks, sest ei ole mõistlikumat sammu kui see, mis hoiab ära sõja.

Nõukogude Liidu üheks tähtsamaks teeneks inimkonna ees on sihikindel ja väsimatu võitlus desarmeerimise eest. Neli aastat tagasi esitas Nõukogude valitsuse juht N. S. Hruštšov ÜRO-s üldise ja täieliku desarmeerimise programmi. Selle programmi tunnistasid kõik rahvad õigusega teeks püsivale ja kindlale rahule. See samm vallas rahvaste suure energia, innustas neid võitlema üldise ja täieliku desarmeerimise eest. Nõukogude Liidu ettepanek ei meeldinud aga imperialistidele, kes ei taha desarmeerimisest kuulda. Kuid rahujõud, kelle lipukandjaks on Nõukogude Liit, on kasvanud riikide ja rahvaste elus otsustavaks teguriks võitluses sõja vastu. Maailma üldsuse survele on imperialism pidanud tegema oma jõupoliitikas nii mõnegi järeleandmise. Üheks sammuks desarmeerimise alal on käesoleva aasta suvel Mosk-

vas kolme tuumariigi — Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa — vahel sõlmitud kosmiliste, atmosfäärsete ja veealuste tuumakatsetuste keelustamise leping, mis jõustus oktoobrikuus. Leping pälvis üldise heakskiidu ja sellega on ühinenud juba ligemale 100 riiki.

Kuigi Moskva leping ei tähenda veel desarmeerimist ning Nõukogude Liit võitleb edaspidigi üldise ja täieliku desarmeerimise programmi elluviimise eest, on see suur samm edasi tuumarelvade edasise leviku pidurdamises ning vähendab radioaktiivsete setete ohtu. Leping on Nõukogude Liidu rahupoliitika uus võit. Rahvad mõistavad üha selgemini, et sotsialismi ja kommunismi tee on ühiskonna arenemise ainuõige tee.

Nõukogude Liidu initsiatiivse ja järjekindla tegevuse tulemusel ning rahujõudude mõjul on pinevus rahvusvahelises olukorras mõnevõrra lõdvenenud. Kuid ei tohi arvata, et imperialistlikud riigid on oma agressiivsetest kavatsustest lõplikult loobunud. Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus ei täidaks oma kohust rahva ja kogu inimkonna ees, kui nad ei hoolitseks selle eest, et Nõukogude Liit oleks alati valmis andma purustavat vastulööki rahu ja rahvaste julgeoleku vaenlastele. Meie relvastatud jõud on varustatud kõige moodsamate, esmaklassiliste relvadega ja meil on olemas kõik selleks, et tüüa puruks iga agressor.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avas tee inimkonna õnnele. Loo-
tusrikkalt ja armastusega vaatab Nõukogude Liidu poole rahvusvaheline töölisklass, kogu progressiivne inimkond. Meie maa saavutused ja iga nõukogude inimese ennatsalgav töö kommunistliku ühiskonna loomise nimel omandavad üha suuremat tähtsust kogu maailma saatuse kujunemises.

Nissi 8-klassilise kooli õpetajatel ja õpilastel on juba kuuendat aastat kirjavahetus Saksa Demokraatliku Vabariigi Adorfi kooliga. Sellest on kasu olnud nii saksa kui ka meie pedagoogidel ja õpilastel. Kogemuste vahetamise kõrval aitab see kaasa keele omandamisele.
A. Rammo foto

Kultuuri- ja kasvatustöö parandamise abinõudest Eesti NSV elanikkonna hulgas

*Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja rahvasaadik A. GREENI ettekanne
Eesti NSV Ülemnõukogu VI koosseisu 2. Istungjärgul**

Seltsimehed rahvasaadikud! Kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel on ja jääb silmapaistvaks teetähiseks Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongress. Kongressil tehti kokkuvõtte hliiglaslikust tööst, mida nõukogude rahvas on teinud Kommunistliku Partei juhtimisel, ja võeti vastu NLKP uus programm, mis avab nõukogude inimestele kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest peetava võitluse konkreetsed perspektiivid.

Kommunistliku Partei ja tema leninliku Keskkomitee kogu tegevus pärast NLKP XXII kongressi on suunatud ühele eesmärgile — kongressi otsuste ja NLKP uue programmi, kommunismiehitamise suurejoonelise programmi elluviimisele. Kommunistlik Partei on alati oskuslikult suunanud rahva loovat energiat ja taht momenti kõige otsustavama ülesande täitmisele. Kui möödunud aastal toimunud NLKP Keskkomitee märtsi- ja novembripleenumil lahendati tööstusliku ja põllumajandusliku tootmise ning rahvamajanduse juhtimise küsimusi, siis NLKP Keskkomitee juunipleenumil käesoleval aastal arutati esmakordselt erakordse põhjalikkusega ideoloogilise töö probleeme ja ülesandeid kommunismi ehitamise praegustes tingimustes.

Ideoloogiaküsimuste võtmine NLKP Keskkomitee pleenumi päevakorda oli täiesti seaduspärane, sest võitluses kommunismi võidu eest oli ja on ideoloogiarinne üks tähtsamaid. Mida kõrgem on sotsialistliku ühiskonna liikmete teadlikkus, kommunistlike töövormide ja uute inimestevaheliste suhete arendamisel, seda kiiremini ja edukamalt lahendatakse kommunismi ehitamise ülesandeid. Minevikuigandite väljajuurimine on ülesanne, mida tuleb lahendada täna, kõigi vahenditega, mis on meie partei, kõigi nõukogude ja ühiskondlike organisatsioonide kasutuses.

NLKP Keskkomitee juunipleenumi otsustes analüüsitakse põhjalikult partei ideoloogilise töö seniseid tulemusi ning lähtudes NLKP XXII kongressi otsustest ja Kommunistliku Partei programmist antakse põhisuunad ja konkreetsed ülesanded töötajate kommunistlikul kasvatamisel. Juunipleenumi otsuses märgitakse: «Täna-päeva tingimustes on partei ideelise kasvatustöö peaülesandeks tagada ideoloogiliselt NLKP programmi ellurakendamine, kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine, kommunistlike ühiskondlike suhete kujundamine, uue inimese kasvatamine; tõsta poliitilist valvsust, teostada laialdast pealetungi imperialistlikule ideoloogiale, minevikuiganditele inimeste teadvuses.»

Juunipleenumi otsuste ellurakendamisel tuleb pöörata erilist tähelepanu sirguva põlvkonna kasvatamisele. On ju kõigepealt noorte osaks üles ehitada kommunism. Järelikult tuleb kõigil vastavatel organitel, ühiskondlikel organisatsioonidel, kogu

* Ettekanne on avaldatud lühendatult.

üldsusel pingutada oma jõudu töös noortega, kasvatades neis marksistlik-leninlikku maailmavaadet ja kommunistliku moraali omadusi, kasvatada noori nõukogude patriotismi ning proletaarsete internatsionalismi vaimus. Meie ülesanne on ette valmistada sügavalt veendunud igakülgsest haritud inimesi.

Nagu märgitakse NLKP Keskkomitee juunipleenumi otsuses, on töö, mis on ära tehtud kooli ja elu sidemete tugevdamise ning haridussüsteemi edasiarendamise alal, andnud suuri positiivseid tulemusi. Paranenud on õpilaste töökasvatus ja astunud suur samm kooli lähendamiseks elule.

Möödunud 1962/63. õppeaastal kehtestati meie vabariigis üldine 8-klassiline koolikohustus ning kõigis keskkoolides hakati õpetama tootmisõpetust. Praegu töötab vabariigis 138 poliitehnilist tootmisõpetusega keskkooli, 369 8-klassilist kooli ja 439 algkooli. Rida väikesi ühekomplektilisi algkooli on likvideeritud. Mitmed väikesed liitklassidega 7-klassilised koolid reorganiseeriti algkoolideks. Nende muudatuste tulemusena on saavutatud pedagoogiliselt otstarbekohasem koolivõrk.

Vabariigis ehitati aastatel 1946—1961 täiendavalt 126 koolihoonet üldhariduslikele koolidele, kus on kokku 57 443 õpilaskohta. Eriti on hoogustunud koolide ehitamine viimastel aastatel. Nii ehitati 1962. aastal 18 koolihoonet 6090 õpilaskohaga ning 1963. aastal 16 koolihoonet 9172 kohaga. Kokku on sõjajärgsel perioodil ehitatud 160 uut koolihoonet 72 705 õpilaskohaga.

Tähtsaimaks abinõuks elanikkonna haridustaseme tõstmisel on koolikohustuse 100%-line täitmine ning selleks on meil loodud kõik vajalikud eeldused. Kõikide maal asuvate keskkoolide ja 8-klassiliste koolide juures on avatud internaadid. Lisaks nendele on 1963/64. õppeaastal avatud koolide juures 430 pikapäevarühma 14 000 õpilasega.

Välja arvatud üksikud erandid, on kõigis kesk- ja 8-klassilistes koolides ning paljudes algkoolides korraldatud õpilaste toitlustamine. Üksnes riigieelarvest on õpilaste majanduslikuks toetamiseks ja toitlustamiseks 1963. aastal antud 1 310 000 rubla.

Tarvituselevõetud abinõude tulemusena on koolikohustuse täitmine meie vabariigis aastast aastasse paranenud, kuid küsimus ei ole veel lõplikult lahendatud.

Kooliseaduse ellurakendamise vältel on tunduvalt tõusnud õppetunni meetoodiline tase ning elavnenud pedagoogiline mõte. Selle tulemusena on paranenud õppeedukus. On tõusnud ka õpilaste teadmiste kvaliteet. Viimane on tihedalt seotud õpilaste ideoloogilise kasvatustöö paranemisega, milleks on palju kaasa aidanud ühiskonnaõpetuse kursuse õpetamine keskkooli lõppklassis. 1963. aasta kevadel saadeti ellu esimene lend õpilasi, kellel oli märksa avaram poliitiline silmaring kui nende eelkäijal.

Kahjuks esineb mõnel pool veel teatav õpetuse ja kasvatusel eraldatus. Ei arvestata ega tunta iga õpilase individuaalseid omadusi.

Täiesti ebanormaalseks tuleb pidada, et üldhariduslike koolide algklasside õpilasi jäetakse sageli kergekäeliselt klassikursust kordama. Näiteks jäeti 1962/63. õppeaastal Viljandi rajooni Penuja algkoolis, Tartu rajooni Teedla algkoolis ning Mehikoorma 8-klassilise kooli algklassides 1/5 õpilasi klassikursust kordama. Klassikursuse kordamine algklassides toob aga tihti peale endaga kaasa õppetöö katkestamise.

Tõsist tähelepanu vajab ka keskmine kooliaste, kus kõige enam süveneb koolist väljalangemine ja kus kõige rohkem esineb distsipliinirikumisi. Niisugused puudused saavad tavaliselt alguse kooli juhtimise nõrgast tasemest, kooli ja kodu nõrgast koostööst, kooli juhtkonna oskamatusel olla nõudlik ning rakendada tööle kogu pedagoogiline kollektiiv.

Uue otsingul unustatakse pahatihti praktikas läbiproovitud ja end igati õigustanud meetodid. Tõsise kahtluse alla tuleks võtta nn. uue üritusena mõnede Tallinna

keskkoolide taotlused õpilaskohvikute avamise kohta. Kas ei oleks palju otstarbekohasem kohvikukultuuri juurutamise asemel igati arendada õpilaste massilist oma loomingulist tegevust? Kui vähe kohtame näiteks Tallinna koolides sisukaid, kavatihedaid koolipidusid, kus esineks võimalikult rohkem õpilasi.

Igati tuleb tervitada Tallinna 39. keskkooli head algatust, kus õpilaste jõududega lavastati Puškini muinasjutu alusel loodud omaloominguline ooper «Tsaaritar ja 7 vägilast».

On täiesti loomulik, et esteetiliselt kasvatust ei saa võtta eesmärgina omaette. Mis kasu on sellest, kui mõnes koolis töötab küll arvukalt mitmesuguseid isetegevusringe ja muusikaklasse, samal ajal aga ei ole pööratud vajalikku tähelepanu õpilaste ilutunde ja korraarmastuse süvendamisele, rääkimata ühiskondlikku omandisse säästliku suhtumise kasvatamisest?

Uue ühiskonnaliikme kasvatamine ja ettevalmistamine eluks pole mõeldav ilma süstemaatilise töökasvatusega. Armastust ühiskondlikult kasuliku töö vastu tuleb kasvatada lastes juba maast-madalast. Meie koolides moodustab töökasvatus tervikliku süsteemi, mille vormid vastavad õpilaste eale ja võimetele. Nooremates klassides on üheks põhiliseks kasvatuseliseks vormiks tööõpetus. Tööõpetuse tase tõuseb aastast aastasse. Ent tööõpetuse probleemide edukamat lahendamist takistab kohati ebarahuldav materiaalne õppebaas ja madala kvalifikatsiooniga tööõpetajate kaader. Nendele küsimustele tuleb Eesti NSV Haridusministeeriumil ja kohalikel nõukogude organitel pöörata senisest suuremat tähelepanu.

Kõneldes õpilastes tööarmastuse kasvatamisest, ei saa vaielda headest kogemustest, mida andis õpilasbrigaadide moodustamine kõikide maal asuvate keskkoolide ja osa 8-klassiliste koolide juurde. Tootmisbrigaadides lahendavad õpilased ise kõiki põllumajandusliku tootmise küsimusi. Et õpilasbrigaad on üks kolhoosi või sovhoosi täieõiguslikest brigaadidest, on tugevnenud ka sidemed majandite ja koolide vahel. Võime tuua palju näiteid õpilasbrigaadide tublist tööst möödunud suvel. Hästi töötasid õpilasbrigaadid Juuru ja Rakke keskkoolis, Rakvere rajooni Roela 8-klassilises koolis jm. Õpilasbrigaadide töökogemusi on tarvis põhjalikult analüüsida, et õpilasbrigaad kui töökasvatuse üks otstarbekam vorm, leiaks juba käesoleval aastal maa-koolide elus kindla koha.

Möödunud õppeaastal läksid tootmisõpetusele üle kõik vabariigi üldhariduslikud koolid. Kahel viimasel aastal on saanud 2648 noort koos keskkooli lõputunnistusega ka tunnistuse kvalifikatsiooni omandamise kohta. Paljud tootmisettevõtted, nagu H. Pöögelmanni nim. raadiotehnikatehas, tehas «Estoplast», õmblusvabrik «Baltika» Tallinnas, autoremonditehas nr. 3 Tartus, Pärnu kalakombinaat jt., on taganud vajalikud tingimused keskkooliõpilaste kutsealaseks ettevalmistamiseks. Probleemiks jääb tootmisõpetuse korraldamine aga veel sellepärast, et pahatihti on see korraldatud primitiivselt, formaalselt, ja mitte igas baasettevõttes ei ole veel loodud normaalseid tingimusi tootmisalaseks väljaõppeks.

Äärmist rahutust tekitab näiteks ehitusalaseks väljaõppeks loodav materiaalne baas. Vabariigi ehitusorganisatsioonidele tehti ülesandeks ehitada 1962/63. õppeaastal 26 õppebaasi ja -kabinetti. Seni on loodud aga ainult mõned õppeklassid ja ka neist ei ole suurem osa õpperuumideks sobivad. Halvasti edeneb ehitusorganisatsioonidel esialgseks väljaõppeks vajalike õppepaviljonide ehitamine. Vabariigi Ehitusministeeriumil koos haridusorganitega tuleb see mahajäämus likvideerida.

Tõsist parandamist nõuab tootmisõpetuse korraldamine reas maakeskkoolides. Koondise «Eesti Põllumajandustehnika» rajooniosakondadele ülesandeks tehtud põllumajanduse mehhaniseerimise õppebaaside rajamine on Toila, Pärnu-Jaagupi, Nuia ja paljude teiste koolide osas lõplikult lahendamata. Mitmed põllumajandusettevõtete juhid ei süvene tootmisõpetuse küsimustesse ja õpilaste kasvatamisse; tootmispraktikal viibivates õpilastes nähakse sageli ainult lisatõhju.

Tootmisõpetusalane vastav kirjandus puudub ja seetõttu kulutavad õpilased palju aega konspekterimisele. Eesti NSV Haridusministeeriumil koos Eesti Riikliku Kirjastusega tuleb juba lähemal ajal astuda tõsiseid samme selle lünga kõrvaldamiseks.

NLKP Keskkomitee juunipleenumil rõhutati, et sedamööda, kuidas me liigume kommunismi poole, kasvavad mitte üksnes ühiskonnaliikmete nõuded, vaid ka ühiskond ise muutub oma liikmete suhtes järjest nõudlikumaks. Vastutustundetud lastevanemad tuleb viia arusaamisele, et nende laste õige kasvatamine ei ole mitte nende isiklik, vaid riiklik ülesanne. Seejuures ei vähenda see koolide vastutust noorte kasvatamise eest. Oma tööd peavad parandama rajoonide ja linnade töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede juures asuvad alaealiste asjade komisjonid.

Seltsimehed! NLKP Keskkomitee juunipleenumi materjalides on antud tähtis koht täiskasvanud elanikkonna üldhariduslikule ettevalmistamisele, hariduse omandamise laiendamisele õhtustes ja mittestatsionaarsetes õppeasutustes. 1962/63. õppeaastal oli vabariigis 68 töölisnoorte, 99 maanoorte ja 4 kaugõppekeskkooli, kus õppis ligikaudu 25 000 töötajat. Käesoleval õppeaastal asus tootmistööd katkestamata õppima üle 30 000 noore. Silmapaistev on seejuures maatöötajate huvi tõus oma teadmiste laiendamise vastu. Kui 1959/60. õppeaastal töötas 6 maanoorte kooli, siis nüüd on neid juba üle saja. Maanoorte püüd hariduse järele on tingitud viimastel aastatel põllumajanduses toimunud ümberkorraldustest, põllumajanduse üha laienevast mehhaniseerimisest, edusammudest säilinud erinevuste järkjärgulisel kaotamisel linn ja maa vahel.

Uudseks õppevormiks on meistrite koolid. Need on mõeldud vabariigi ettevõtetes töötavate suure staažiga meistrite-praktikute ning kõrge kvalifikatsiooniga tööeesrindlaste jaoks, kellel puudub keskharidus. Meistrite koolidesse võetakse vähemalt 7-klassilise haridusega töötajaid, kes 3 aasta jooksul saavad keskhariduse ja meistritunnistuse. Tänavu avati meistrite koolid Tallinna, Kohtla-Järve ja Tartu suuremates ettevõtetes kokku 620 õpilasega.

Tuleb märkida, et mõnede linnade ja rajoonide töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteed ja nende haridusosakonnad, samuti paljude ettevõtete ja sovhooside juhtijad ning kolhooside juhatused tegelevad veel vähe noortöötajate õppima suunamisega ning õppivate töölis- ja maanoorte õppetingimuste parandamisega.

Töötulemuste parandamiseks töölis- ja maanoorte koolides on tarvis tõsta õpetamise meetodilist taset, ent tuleb pidevat hoold kanda ka õppevahendite baasi täiendamise eest.

Haridusliku taseme tõstmine tootmistööd katkestamata on perspektiivne õppevorm. Seepärast peavad haridusorganid, asutuste ja ettevõtete juhtkonnad ning ühiskondlikud organisatsioonid ära kasutama kõik nende kasutuses olevad võimalused suurema hulga noorte hõlmamiseks õpingutega.

Eriliselt suure arengu on nõukogude võimu aastail läbi teinud kõrgemad ja kesk-eriõppeasutused. Kui õpilaste arv üldhariduslikes koolides on käesoleval ajal kodanliku korra lõppaastatega võrreldes ligikaudu kahekordistunud, siis kõrgemates koolides õpib praegu 4,6 korda rohkem üliõpilasi ja kesk-eriõppeasutustes koguni 12,5 korda rohkem õpilasi kui 1940. aastal. Kui kodanlikus Eestis puudusid võimalused haridustee jätkamiseks tootmistöö kõrval, siis nüüd on õhtuti ja kaugõppe teel õppimine laialt levinud vorm. Töö kõrval õpib meie kõrgemates ja kesk-eriõppeasutustes 19 000 noort ehk 50% nendes koolides õppivate noorte üldarvust. Käesoleval ajal saab vabariigis rahvamajandus igal aastal 5 korda rohkem noori spetsialiste kui 1940. aastal. Vabariigis tuleb iga 10 000 elaniku kohta üle 500 kõrgema ja kesk-eriõppeasutuse spetsialisti.

Need edusammud on saanud võimalikuks tänu sellele, et pidevalt on täienenud õppeasutuste materiaalne baas ning paranenud õppimisvõimalused. Ehitatud on arvu- ja kvaliteetilt uusi ühiselamu- ja kinnistusi, kümneid laboratooriume ja õppetöökodasid. Ehitamisel on

Tallinna Polütehnilise Instituudi uus hoonetekompleks Mustamäel, mille üks korpusi antakse üliõpilaste kasutusse juba käesoleval aastal.

Viimastel aastatel on oluliselt muutunud üliõpilaskonna koosseis. Kõrgematesse koolidesse astub üha enam noori, kes on saanud töökarastuse tootmiskollektiivides. Tänavu moodustas vähemalt 2-aastase praktilise tööstaažiga noorte arv ligi 50% vastuvõetud noorte üldarvust. Ettevõtete ja asutuste suunamiskirjadega asus sellel aastal kõrgemat haridust omandama ligi 300 noort.

See kõik ei tähenda veel, et meie kõrgemates ja kesk-eriõppeasutustes oleks töö noorte õpetamisel ja kasvatamisel, nende eluks ettevalmistamisel täiesti korras. Esineb veel juhtumeid, et õpetamine on kasvatustööst irdunud, et mõned õppejõud peavad ainsaks ülesandeks esineda auditooriumides loengutega, ei tee aga individuaalset kasvatustööd üliõpilaste hulgas.

Seega seisab NLKP Keskkomitee juunipleenumi otsuste elluviimisel meie kõrge- ja kesk-eriõppeasutuste ees veel suur ja tõsine töö. Selleks peavad kõik õppetöö vormid tihedalt läbi põimuma kasvatustööga, tuleb lõplikult vabaneda vananenud töömeetodidest, seostada õppetöö maksimaalselt praktikaga ja teadusliku uurimistöö elementidega, tagada üliõpilaste ja aspirantide iseseisva töö osatähtsuse järjekindel tõus. See aitab kindlustada kommunismiläbiritusele ustava ja oma eriala hästi tundva kaadri ettevalmistamise.

Haridusküsimuste kompleksi kuuluvad orgaanilise osana ka kutsehariduse küsimused. Käesoleval ajal on vabariigis 24 kutsekooli, kus õpib 6200 noort. Võrreldes 1958/59. õppeaastaga on õpilaste arv kutsekoolides kasvanud enam kui 1500 võrra. On avatud 3 uut kutsekooli: Kallastel, Narvas ja Väike-Maarjas. Mitmeid olemasolevaid koole on laiendatud. Lisaks statsionaarsele õppetööle võimaldasid kutsekoolide baasil organiseeritud kursused möödunud aastal ettevalmistuse või kvalifikatsioonil töstmise ligi 3300 töötajale.

Rahvamajanduse arendamise plaanides nähakse ette, et valdav enamik koolikohustuse täitnud noortest jätkab õppimist tootmisõpetusega keskkooli teises astmes, kesk-eriõppeasutustes või kutsekoolides. Uuel 8-klassilisel koolil baseeruvates õppeasutustes on juba praegu praktiliselt õpilaskohti sel määral, et tagada edasiõppimine igale 8. klassi lõpetanule, kes seda soovib. Paraku ei ole Kutsehariduse Peavalitsuse ja rajoonides ning linnades töötavate suunamiskomisjonide mitteküllaldase töö tulemusena suudetud kõiki õpilaskohti kutsekoolides täita. See aga tähendab, et rahvamajandus saab kutsekoolidest ettenähtust vähem oskustöölisi.

Kutsehariduse alal saavutatud edu kindlustamine ning hariduse edasiarendamine ei ole mõeldav ilma nõukogude organite, majandus- ja ühiskondlike organisatsioonide kaasabit. Paremini on vaja planeerida noorte kutsealast ettevalmistamist kolme koolisüsteemi vahel ning pöörata suuremat tähelepanu kutsekoolide materiaalse baasi edasisele parandamisele. Kutsehariduse Peavalitsusel tuleks tõsiselt mõelda ka õhtukoolide organiseerimisele. Sel teel suudame kultuurseid ja tehniliselt haritud oskustöölisi ning põllumajandustöötajaid plaanipäraselt ja hästi ette valmistada.

* * *

Oma kõnes partei ja valitsuse juhtide kohtumisel kirjandus- ja kunstitegelastega 8. märtsil 1963. a. märkis seltsimees N. S. Hruštšov: «Me elame niisugusel ajal, kus kirjandus ja kunst — nagu ennustas Vladimir Iljitš Lenin — on saanud üldrahvaliku ürituse lahutamatuks koostisosaks.» Kujunemas on kommunistlik kultuur, mis NLKP programmi määrangu järgi «...kogub endasse kõik parima, mis maailmakultuur on loonud, ja arendab seda edasi, saab inimkonna kultuurilise arengu uueks, kõrgemaks astmeks. Ta kehastab ühiskonna valmse elu kogu mitmekesisust ja rikkust, uue maailma kõrget ideelisust ja humanismi. Sellest saab klassideta ühiskonna kultuur, üldrahvalik, üldinimlik kultuur».

Pärast seltsimees N. S. Hruštšovi sõnavõttu kirjanduse ja kunsti arenguprobleemide kohta, millised seiskohad leidsid palavat heakskiitu NLKP Keskkomitee juuni-pleenumil, iseloomustab meie kunsti ja kirjanduse arengut temaatiline selgus ja kindel ideeline suunitus. Neid pidevalt tugevnevaid jooni võib kokku võtta NLKP programmi sõnadega: «Nõukogude kirjandus ja kunst, mis on tulvil optimismi ja elujaatavaid kommunistlikke ideid, etendavad suurt ideelis-kasvatustlikku osa, arendavad nõukogude inimeses uue maailma ehitaja omadusi. Kirjandus ja kunst peavad olema rõõmu ja innustuse allikaks miljonitele inimestele, väljendama nende tahet, tundeid ja mõtteid, aitama kaasa nende ideelisele rikastamisele ja kõlbellesele kasvatamisele.»

Järgnevalt peatuksingi lühidalt kutseliste kunstikollektiivide osal ning saavutustel meie vabariigi elanikkonna teenindamisel.

Meie kutselised kunstikollektiivid — teatrid ja Riiklik Filharmoonia — haaravad oma etenduste ja kontsertidega peaaegu kogu vabariigi elanikkonda. Teatrikunsti mõjujõust kõneleb teatriküllastuste arv. 1962. aastal ulatus teatriküllastajate arv 1 233 900 inimeseni, s.o. üle kahe korra rohkem kui kodanliku Eesti teatrites kõige küllastusrikkamatel aastatel.

Suurt tööd on tehtud teatrite repertuaari valikul. Domineerivale kohale on tõusnud nõukogude kaasaega kajastavad lavateosed. Tugevnenud on side vennasvabariikidega, mille tulemusena vennasvabariikide autorite lavateosed moodustavad meie teatrite repertuaaris peaaegu poole.

Jõudsalt on arenenud algupärane dramaturgia. Viimase 5 aasta jooksul on näinud rambivalgust 52 algupärast lavateost. Nendes teostes tõstetakse üles ja antakse veenev ideelis-kunstiline lahendus paljudele olulistele probleemidele. Eesti nõukogude dramaturgia on viimastel aastatel käsitlenud inimeste ümberkasvatamise, uue, kommunistliku moraali võidulepääsu, antireligioosset, fašismivastase võitluse jt. tähtsaid teemasid. Samal ajal aga esineb ka probleemide haaramist elu ääremaadelt. Kõneldes puudujääkidest näitekirjanike loomingus ja teatrite repertuaarivalikus, tuleb öelda, et asi ei seisa ainult väheütlevates näidendites, vaid ka eksimustes ideelise ja kunstilise külje vastu. Teravalt torkas see silma näiteks V. Klingssepa nim. TRA Draamateatri lavastuses «Millest vaikus prohvet».

Kõige positiivse kõrval on teatrite töös veel olulisi puudujääke. Koostöös dramaturgidega ei ole teatrid suutnud lavale tuua kajastusi nendest suurtest ümberkujunemise protsessidest, mis on leidnud aset meie vabariigis viimastel aastatel. Teatrilaval on veel vähe meie eesrindlike tööliste, kolhoosnike, inseneri, koollõpetaja ja meditsiinitöötaja ning paljude teiste tänapäeva kangelaste kujusid, mis ütleksid vaatajale niisama palju kui nõukogude klassika paremad saavutused.

See on teatrite võlg teatriküllastajate ees.

Positiivse näitena tuleb märkida, et tunduvalt on paranenud maaelanikkonna kultuuriline teenindamine kutseliste kunstikollektiivide poolt. Vabariigi teatrid annavad keskmiselt pool oma etendustest väljaspool statsionaare. 1962. aastal näiteks teenindasid teatrid maal 423 000 küllastajat, andes 1785 etendust. Filharmoonia korraldas samal ajal külaklubides, rahvamajades ja kultuurimajades 467 kontserti 160 000 küllastajale. Teatrikunst on saanud ühevõrra omaseks inimestele nii linnas kui ka maal. See on hea, sest see vastab partel programmi eesmärkidele: linna ja maa vaheliste kultuuriliste erinevuste likvideerimisele.

Kuid maaelanikkonna kultuurilisel teenindamisel kutseliste kollektiivide poolt on ka puudusi. Eriti on see maksev Riikliku Filharmoonia kontserdibrigaadide kohta, kes sageli esinevad maal ideeliselt väärade ja kunstiväärtuselt kahtlaste estraadipaladega.

Elanikkonna paremale muusikaalasele teenindamisele on tõhusalt kaasa aidanud vabariigi heliloojate edukas töö. Heliloojate enamiku, sealhulgas ka noorte pilk on

pööratud tänapäeva, millest kõnelevad sellised teosed nagu Arvo Pärdi oratoorium «Maailma samm», Jaan Koha kantaat «Meie päevad», Veijo Tormise kantaat «Rahu päev» ja teised õnnestunud teosed. Sõjajärgsetel aastatel on vabariigi heliloojad loonud 29 muusikalist lavateost, sealhulgas 13 ooperit ja 5 balletti. Ometi ei suuda need veel rahuldada meie muusikateatrite vajadusi, eriti tänapäevateemaliste ooperite osas.

Mõndagi tähelepanuväärset on viimastel aastatel saavutatud kunstiloomingus, eriti tarbekunsti ja graafika alal. Mitmed graafikud ja tarbekunstnikud on leidnud üleilmdulist tunnustust. Saavutusi on ka skulptuuri ja maali alal. Kõikide kultuuri-asutuste ühise töö viljana ning ajakirjanduse, raadio ja televisiooni tõhusal toetusel on viimase kümne aasta jooksul tunduvalt arenenud vabariigi elanikkonna kunstimaitsed. Selleks on palju kaasa aidanud järjest avarduv kunstipropaganda, igaaastane kunstinädal ning pidevalt toimuvad kunstinäitused. 1962. aastal külastas kunstinäitusi üle 460 000 inimese. Senini on kunstinäituste külastajate arv olnud kõige suurem Tallinnas ja Tartus. Rohkem tuleb aga mõelda rajoonidele. Praegu toimubki 65% kõigist kunstimuseumide üritustest rajoonides. Kohtla-Järve paremaks kunstialaseks teenindamiseks on avatud Kohtla-Nõmmel Tallinna Riikliku Kunstimuseumi filiaal. Alalised näitusesaalid on organiseeritud ka Haapsalus, Võrus ja Elvas.

Vabariigi kunstimuseumide fondides on ligi 25 000 teost, ent ekspositsioonis ja näitustel kasutatakse ruumikitsikuse tõttu neist vaid 15—20%. Järelikult tuleks organiseerida rohkem rändnäitusi just originaalteostest. Kunsti mõju suurendamiseks rahvahulkades on nähtavasti otstarbekas mõelda ka tarbekunsti alalise ekspositsiooni loomisele ning tarbekunsti fondide paremale kasutamisele. Mingil juhul ei saa siin rahule jääda ka Eesti NSV Kultuuriministeeriumi tööga. Juba aastaid valmistatakse ette alaskulptuuride alalist ekspositsiooni Tallinna Riikliku Kunstimuseumi juures vabas õhus. On koostatud mitmeid projekte, kulutatud küllaltki suuri summasid, ent tulemusi pole seni mingisuguseid.

Teatrid, filharmoonia ja kunstimuseumid on tunduvalt laiendanud oma tegevust rahva kunstialasel teenindamisel. Ometi on vabariigi kaardil veel valgeid laike, kuhu kujutava kunsti mõju ei ulatu. Seepärast on ka edaspidi vaja laiendada kutseliste kunstiasutuste tegevussfääri, teha kõik kunstivarad kõige laiematele rahvahulkadele järjest enam kättesaadavaks. Samal ajal on kõikide kunstiloojate ja kultuuri-asutuste tõsine ülesanne selles, et meie kunstilooming läheneks veelgi elule, vastaks kõigiti kommunismi ehitamise ülesannetele.

NLKP programm ja NLKP Keskkomitee juunipleenumi otsused seavad meie ideoloogiarinde tähtsaks ülesandeks kõikide töötajate kasvatamise proletaarse internatsionalismi ja sotsialistliku patriotismi vaimus.

Üks viimase aja eredamaid kultuuriväärtuste vahetamise näiteid oli Nõukogude Eesti kunstinädal Moldaavia NSV-s 1962. aastal ja Nõukogude Moldaavia kunstinädal Eesti NSV-s käesoleval aastal. Mõlemad kunstinädalad kujunesid rahvaste sõpruse suurteks pidupäevadeks. Moldaavias andsid meie vabariigi kunstilised kollektiivid 19 kontserti enam kui 20 000 külastajale. Nõukogude Eesti tarbekunsti ja graafika näitust külastas ligi 10 000 inimest. V. Kingissepa nimeline TRA Draamateater teenindas oma etendustega üle 5000 teatrihuvilise. Tuhanded kunstihuvilised võtsid osa kohtumistest, jälgisid kunstinädala üritusi televisiooni, raadio ja ajakirjanduse vahendusel. Kümned tuhanded inimesed tutvusid kunstinädala ajal korraldatud filmifestivalil Nõukogude Eesti filmikunstiga.

Niisama edukalt möödus ka Nõukogude Moldaavia kunstinädal Eesti NSV-s. Moldaavia solistid ja kollektiivid andsid meie vabariigis 37 kontserti enam kui 70 000 külastajale. Moldaavia A. S. Puškini nimelise Muusika- ja Draamateatri etendusi külastas ligi 8000 teatrihuvilist. 8000 inimest viibis kujutava ja tarbekunsti näitusel,

60 000 külastajat oli filmifestivalil. Moldaavia kunstinädal jättis vabariigi elanikkonna teadvusse sügava jälje. Selle suursündmuse hea kordaminek aitas palju kaasa rahvaste sõpruse idee muutumisele reaalseks tegelikkuseks. Edaspidi tuleks Nõukogude vennasrahvaste vahel niisuguste kunstinädalate korraldamist kindlasti jätkata.

Elav kultuuriväärtuste vahetamine leiab aset ka teatrite vastastikuste külaskäikude ja lavastajate ning osatäitjate vahetamise teel. Aastail 1962—1963 oli Nõukogude Eesti kujutava ja tarbekunsti näitus Moskvast, Leningradist, Kievis, Kišinjovis, Novosibirskis, Omskis, Permis, Kulbõševis, Bakuus jm. Lähemal ajal avatakse Eesti NSV tarbekunsti näitus Kurskis. Meie vabariigis on omakorda eksponeeritud Ukraina, Usbeki, Moldaavia, Gruusia, Turkmeenia jt. liiduvabariikide kunstinäitust, samuti hulk vennasvabariikide kunstnike personaalnäitust.

Kultuuriväärtuste vahetamine, rahva kasvatamine sotsialistliku internatsionalismi vaimus on tähtis tööloik, mis peab pidevalt laienema.

Sotsialistlik kord, vennasrahvaste toetav käsi ja meie edusammud majanduslikus ülesehitustöös on loonud soodsad tingimused eesti nõukogude kultuuri igakülgseks ja hoogsaks arenemiseks, edukaks kommunistlikuks kasvatustööks. Ja kui meil esineb siin veel puudusi, siis seda esmajoones ja peamiselt sellepärast, et me kõiki võimalusi kaugeltki ära ei kasuta.

NLKP Keskkomitee juunipleenumil rõhutati, et uue inimese kasvatamisel ja kommunistliku kultuuri kujundamisel on määratu suur tähtsus kultuurhariduslikul tööel. Pleenumi otsustes on eriti alla kriipsutatud, et tänapäeva tingimustes peavad kohalikud nõukogud, tuginedes arvukatele komisjonidele ja töötajate ühiskondlikele organisatsioonidele, tegema pidevat kasvatus- ja kultuurhariduslikku tööd igas linnas, alevis ja külas. Pleenum kohustas nõukogude täitevkomiteesid suunama oma jõupingutused kõigi kultuurikollete arendamisele ning käsutama töötajate kultuuriliste ja elukondlike vajaduste rahuldamist oma tähtsama kohusena.

Tänapäeva tingimustes, kommunistliku ja kodanliku ideoloogia vahelise võitluse teravnemise tingimustes, ei tohi nõukogude töö piirduda ainult kultuuritöök vajaliku materiaalse baasi kindlustamisega. Tööraha saadikute nõukogud, nagu kõik riiklikud organid ja ühiskondlikud organisatsioonid, peavad senisest palju põhjalikumalt süvenema töötajate ideellise kasvatamise ja kultuurhariduslikku töösse kõigis töös- tusettevõtetes, kolhoosides ja sovhoosides, samuti loominguliste organisatsioonide, haridus- ja kultuuriasutuste tegevusse.

Üks Nõukogude Eesti kultuuri arengut ja kultuurhariduslikku kasvatustööd iseloomustavaid jooni on laiade hulkade mõõtmatult kasvanud ja järjest suurenev tung teadmiste järele, huvi pidev kasvamine kirjanduse ja kunsti vastu, rahva aktiivne, järjest suurenev vahetu osavõtt kunstilisest isetegevusest ja kultuurielust.

Anneme sõna faktidele. Vabariigis töötab 718 riiklikku, ametiühingute ja kolhoosiklubi ning 970 punanurka. Nende juurde on moodustatud 8582 isetegevusringi ja -kollektiivi, mille tööst võtab osa üle 120 000 töötaja. Seega keskmiselt iga kümnes vabariigi elanik on osanik isetegevuslaste suures peres. Vabariigi klubiliste asutuste juures töötab üle 700 koorikollektiivi enam kui 25 000 osavõtjaga, 1200 tantsuringi ligi 15 000 tantsijaga, 900 orkestrit enam kui 10 000 mängijaga jne. Igal aastal korraldavad klubilised asutused üle 13 000 etenduse ja kontserdi ning üle 20 000 loengu; teenindatakse ligi 4 miljonit külastajat.

Paranenud on raamatukogude töö. Vabariigis töötab 2837 raamatukogu 20-miljonilise raamatufondiga. Lugejaid on raamatukogude ümber koondunud üle 653 000 inimese. Seega on iga teine inimene meie vabariigis raamatukogu lugeja. Raamatukogude võrgu tiheduse ja fondide suuruse poolest iga elaniku kohta asub Eesti NSV liiduvabariikide hulgas esikohal.

Need arvud kõnelevad sellest, et meil on olemas kõik võimalused heaks kultuuritööks elanikkonna hulgas.

Kultuurhariduslike asutuste sisuline töö on saanud uue kvaliteedi. Kasvanud on nende osa töötajate ideelis-poliitilises, esteetilises ja ateistlikus kasvatustöös. Tihedamalt seotakse kultuuriasutuste tööd kommunismiehitamise praktiliste ülesannetega. Kultuuritöös on kasutusele võetud arvukalt uusi, ennast praktikas täielikult õigustanud töövorme, nagu rahvaülikoolid, ühiskondlike elukutsete koolid, noorte suvepäevad, rahvaste sõpruse päevad ja nädalad. Järjest enam juurduvad kultuurhariduslikus töös ühiskondlikud alused.

Tallinna linna kõigi rajoonide täitevkomiteede juures töötavad ühiskondlikud kultuuriosakonnad. Ühiskondlikud kultuuriosakonnad töötavad ka Lihulas, Orissaares, Antslas jm. Iga klubilise asutuse juures töötab ühiskondlik nõukogu. Vabariigis on ühiskondlikel alustel tööle rakendatud 40 klubi, 30 raamatukogu ja 5 muuseumi. Riiklike klubiliste asutuste juures tegutsevast 2000 ringijuhist töötavad 1430 ühiskondlikel alustel. Kogusummas võtab üksnes riiklike klubiliste asutuste tööst osa ligi 13 000 aktivisti.

Ühiskondlik töö on suur jõud seal, kus seda õigesti osatakse organiseerida ja otstarbekalt ära kasutada. Kingissepa rajooni Kihelkonna maakultuurimaja juures töötab nõukogu juba rida aastaid hästi. Nõukogu otsuse kohaselt viidi möödunud aasta oktoobris kogu kultuurimaja töö ühiskondlikele alustele.

Hästi rakendatakse ühiskondlikku aktiivi Rapla rajooni Kuimetsa kolhoosi klubis, N. V. Gogoli nimelises Tartu Keskraamatukogus, M. Gorki nimelises Tallinna Keskraamatukogus ja paljudes teistes kultuurikolletes.

Ent kahjuks ei ole asjad mitte kõikjal nii hästi seatud. Paljude kultuuriasutuste juures on nõukogud moodustamata, osa nõukogusid eksisteerib ainult paberil (Valga rajooni Hummuli ja Hargla rahvamajas, Tartu rajooni Puhja raamatukogus jm.).

Viimastel aastatel on isetegevuslaste repertuaari ideelis-kunstiline tase tunduvalt tõusnud. Kunstiline isetegevus läheneb nii repertuaari valiku, esinemistaseme kui ka töövormide poolest kutselisele kunstile. Selle eredaks tõendiks on 11 rahvateatri, isetegevuslike sümfooniaorkestrite, teenelise koori nimetust kandvate koorikollektiivide ja isetegevuslike balletikollektiivide olemasolu.

Meie saavutused on suured ja vaieldamatud. Kuid kas vastab teostatav kultuurharidustöö täies ulatuses ja kõikjal aja ülesannetele, nendele nõuetele ja põhisuundadele, mis püstitas NLKP Keskkomitee juunipleenum? Siin tuleb otsekoheselt tunnistada, et tegemata jäänud või pinnapealselt tehtud on veel palju. Eesti NSV Kultuuriministeerium, rajoonide ning linnade täitevkomiteed, Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu ja teised ühiskondlikud organisatsioonid ei analüüsi veel tarviliku sügavusega igas linnas või rajoonis, tööstusettevõttes, kolhoosis või sovhoosis toimuva kultuuritöö sisu, kannavad vähe hoolt kultuuritööks vajaliku materiaalse baasi korraldamise ja laiendamise eest.

Me ei ole oma poliitilise kasvatus- ja kultuurharidusliku tööga jõudnud veel kaugeltki iga inimeseni. Meil puudub veel tarvilik sihikindlus, koordineeritus ja plaanipärasus, kodanlikule ideoloogiale, kapitalismi iganditele pealetungi vaim.

Kui kultuuritöö puudujäägid vabariigi ulatuses tuleb kirjutada Eesti NSV Kultuuriministeeriumi arvele, siis selle eest, mis toimub rajoonides, peab tõsiselt kritiseerima kohalikke täitevkomiteesid, nende kultuuriosakondi ja alaliselt tegutsevaid kultuurikomisjone.

Midagi head ei saa öelda Tartu Rajooni TSN Täitevkomitee aadressil. 56 rajoonis asuvat klubilist asutust tegelevad peamiselt segaeeskavaga piduõhtute korraldamisega, muud töövormid on jäetud unarusse. Loenguline töö on juhuslik. NLKP Kes-

komitee juunipleenumi otsuste selgitamine on piirdunud ainult üksikute loengute ja vestlustega. Puudulik on teaduslik-ateistlik propaganda. Enamik ühiskondlikke nõukogusid klubiliste asutuste juures töötab ainult paberil. Suur on kaadri voolavus klubilistes asutustes: käesoleva aasta jooksul on vahetunud kolmandik riiklike klubiliste asutuste juhatajaid.

Suuri puudusi esineb klubiliste asutuste juhtimisel ka Hiiumaa rajoonis, Narva linnas ja mujal. Väga halvasti töötavad paljud punanurgad, ent ettevõtete juhatajad peavad seda ebaoluliseks asjaks, millega neil ei olewat midagi tegemist.

Olukorra parandamiseks oleks vaja, et rajoonide ning linnade täitevkomiteed ja külanõukogud oma istungitel süstemaatiliselt kuulaksid kultuuritöö küsimusi ning ettevõtete ja asutuste juhatajate aruandeid kultuuritöö olukorrast vastavas asutuses või ettevõttes. See on seda vajalikum, et majandusjuhid püüavad ikka veel kasvatustööd liigitada teisejärguliste ülesannete hulka.

Rahva ideelisel ja esteetilisel kasvatamisel etendavad olulist osa kino, ajakirjandus, raadio ja televisioon. NLKP Keskkomitee juunipleenumi otsuste paremaks täitmiseks, kinalase töö ja kirjastustegevuse paremaks korraldamiseks on käimas nende juhtimise reorganiseerimine. Vabariigis on loodud Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riiklik Kinematograafia Komitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riiklik Kirjastuskomitee.

Töötajate kommunistlikus kasvatuses, kogu kommunistlikus ülesehitustöös kuulub tähtis koht raamatule. Kirjanduse väljaandmise poolest ühe elaniku kohta on meie vabariik üks eesrindlikumaid. 1962. aastal anti Eesti NSV-s välja 1809 raamatut ja brošüüri 8,3-miljonilises tiraažis. Ilukirjandusliku teose keskmiseks tiraažiks oli 15 000 eksemplari, mis ligikaudu kümnekordselt ületab vastava näitaja kodanlikus Eestis. Iga elaniku kohta ilmus möödunud aastal 7 raamatut, 8,5 ajakirja ning 118 ajalehenumbrit. Iga elaniku kohta müüakse aastas enam kui 4 rubla väärtuses kirjandust.

Kõik see kõneleb rahva kasvanud kultuuritasemest, heaolu tõusust ning kirjandusega tegelevate asutuste ja töötajate tublist tööst. Eesti Riiklik Kirjastus on teinud edusammu kirjanduse väljaandmise temaatilisel planeerimisel, rea kirjandusloikude, sealhulgas ühiskondlik-poliitilise kirjanduse loetavuse tõstmisel. Paranenud on venasvabariikide kirjanduse väljaandmine eesti keeles. Kuid see ei tähenda kaugeliki, et Eesti Riikliku Kirjastuse töös oleks kõik korras. Tihtipeale jätab soovida raamatute kunstiline kujundus. Suuri möödalaskmisi on olnud plakatite väljaandmises. Endiselt on kitsaskohaks postkaartide kirjastamine. Esineb veel järelemõtlematust ja kergekäelisust käsikirjade trükkiks ettevalmistamisel.

Tösis tähelepanu nõuab kirjastustegevuse materiaalse baasi, polügraafiatööstuse olukord. Ehkki viimaste aastate jooksul on vabariigi trükikojad saanud palju uusi seadmeid ning järsult on tõusnud rea tööprotsesside mehhaniseerimise ja automatiiseerimise tase, jääb meie trükistööstuse baas veel tunduvalt maha kasvanud vajadustest ning tootmismahust ja mis kõige halvem — ei rahulda enam tänapäeva nõudeid trükitoodangu kvaliteedi osas. Trükitoodang on sõjajärgsetel aastatel vilekordistunud, värvitrüki osas koguni kümnekordistunud, ent seni ei ole ehitatud juurde ühtki suuremat kaasaja nõuetele vastavat trükikoda.

Äsja loodud Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riiklikul Kirjastuskomiteel seisab siin ees avar tööpõld.

Suur kasvatuslik tähtsus on kinol. Paremad nõukogude ja sotsialismileeri maade filmid annavad suure kunstilise jõuga edasi meie kaasaegsete patriotismi, ausat töössesuhtumist, kõrget moraali, aitavad kaasa kommunismiaja inimese kujundamisele ja võrsuva põlvkonna kasvatamisele.

Kodanlikus Eestis töötas ühtekokku 72 kinoseadet. Nüüd töötab üksnes riiklikus võrgus 400 kinoseadet, neist 334 maal. Lisaks nendele tegutseb meie vabariigis üle 500 ametkondliku kinoseadme ja 68 ametiühingu kinoseadet. Viimase

kümne aasta jooksul on kinokülastajate arv vabariigis kasvanud kahekordseks ja ulatub üksnes riiklikus võrgus ligi 20 miljoni inimeseni. Need mõned arvud kõnelevad vabariigi kinofikatsiooni kiirest arengust. Samas aga ei saa mööda minna faktist, et kinode istekohtade arvu poolest iga elaniku kohta asub meie vabariik Nõukogude Liidus viimaste hulgas. Uute kinode ehitamine kulgeb meil väga halvasti.

Kinematograafia Komiteel seisab ees ülesanne parandada elanikkonna teenindamist ja saavutada olukord, et vabariigi kinovõrk täidaks ka oma majanduslikud ülesanded.

Kõige enam kriitikatules küpsetatud asutuseks meie vabariigis peetakse Tallinna filmistuudiot. Ja väga paljus on see kriitika olnud õigustatud, kohane ning vajalik. Tundub, et filmistuudio hakkab paljudest kitsaskohtadest üle saama. Kuid ikkagi on veel vähe häid stsenaariume. Selle probleemi lahendamine jääb loodud Kinematograafia Komitee peamiseks ülesandeks.

Raadiot ja televisiooni tavatsetakse nimetada ajakirjanduse ja kino kõrval partei ideoloogilisteks löögijõududeks. Tähtis on, et Raadio ja Televisiooni Komitee korraldaks oma töö selliselt, et ükski saade ei jäta kuulajat-vaatajat külmaks. Raadio- ja televisioonitöötajail tuleb võidelda selle eest, et ei oleks ühtki halli, igavat ja mõttetut saadet. Tuleb kohe lisada, et seni seda saavutatud ei ole.

Ka televisiooni- ning radioalaste küsimuste käsitlemisel ei saa jätta tegemata etteheidet ehitajatele. Tallinna televisioonikeskuse uue stuudio- ning aparatuurikorpuse ehitustööde plaanid jäävad aastast aastasse täitmata. Ehitajad ignoreerivad iga-suguseid nende endi poolt heakskiidetud tähtaegu. Uue hoonekorpuse valmimine aga ei ole oluline ainuüksi televisiooni töö parandamise seisukohalt, vaid see võimaldab luua normaalsed töötingimused ka raadiole.

Uue ühiskonna ehitamise ideed jäävad headeks soovideks, kui neid ei viida ellu rahva töö abil. Kui arenenud materiaal-tehniline baas on kommunismi vundament, siis on miljonite töö see suur looja, mis seda vundamenti ja ka kogu kommunismihoonet ennast ehitab. Armastuse ja lugupidamise kasvatamine ühiskonna hüvanguks tehtava töö vastu ja inimese tööalane kasvatamine on ideoloogilise töö südamik, selgroog. Kõik ideelise kasvatuse vahendid tuleb allutada peamisele: iga nõukogude inimene peab mõistma, et üksnes tema sihikindla tööga, kogu rahva tööga on võimalik kommunismi üles ehitada ja rajada õitsev ühiskond. Inimeste teadlik töösse suhtumine on tööviljakuse kasvu ammendamatu reserv.

Uue inimese kasvatamise parim kool on elukool, rahva töö ja võitlus. Erakordselt suur on kollektiivi, eelkõige töökollektiivi osatähtsus. Siin kujundatakse välja distsipliin ja nõudlikkus, kasvatatakse vastutustunnet rahva ees, austust revolutsiooniliste ja töötraditsioonide vastu. Meil on tuhandeid kommunistliku töö kollektiive — kommunismi eelposte. Nende kasvatuslik jõud on tohutu.

Kollektiiv on peamine kasvataja mitte üksnes töökohas, vaid ka vabal ajal. Tuhanded igapäevastest toimingutest, mis on suunatud sotsialistliku ühiselu aluste tugevdamisele, teadliku distsipliini kasvatamisele töö- ja vabal ajal, kasvabki välja kommunistlik omavalitsus. Argipäevastes toimingutes, sageli väikestes, kuid kasulikes, ühiskondlikus tegevuses, kollektiivis kasvab uus inimene.

Seltsimehed rahvasaadikud!

Tõsiasi, et käesoleva istungjärgu päevakorda on võetud küsimus kultuuri- ja kasvatusöö parandamise abinõudest, kõneleb veel kord sellest suurest tähelepanust, mida partei ning valitsus osutavad töötajate kultuurilise teenindamise parandamisele, nende kasvatamisele kommunistlike moraalkoodeksi printsiipide vaimus. Küsimus on väga oluline ja lai, nõuab kõigilt rahvasaadikutelt igapäevast hoolt ja tähelepanu. Tuleb teha pidevat kasvatusööd igas linnas, alevis, külas, igas majas. Kultuurielu ning rahva teadlikkuse kiire kasv on üks olulisemaid komponente, ilma milleta ei ole võimalik saavutada otsustavat edu kommunistlikus ülesehitustöös.

Noorsoo militariseerimisest kodanlikus Eestis

K. MARTINSON,

Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi aspirant

Mõnikord peegeldub üksikus faktis kogu vastav ajastu, selle olemus ja seal valitsevad ideaalid.

1931. aastal kirjutasid Kohila ja Hageri algkooli 5. ja 6. klassi õpilased kirjandi teemal «Kelleks ma saan, kui suureks kasvan?». Lapsed hakkasid unistama. Ja nad väljendasid mõtteid, mida neisse oli sisendanud ühiskond, ümbritsev elu. Üks ootas isa surma, et siis ise talu peremeheks hakata, teine unistas suure maja ostmisest, kus saaks korterite eest head üüri. Mõni jälle arutles, kuidas ja kus oma pagariäri lahti lüüa, et poleks karta konkurente ja äri hästi läheks. Ja nii edasi, ikka samas vaimus. Aga oli ka neid, kes unistasid sõjamehe, maadevallutaja «elukutsest», sellest, kuidas «kogu Euroopat värisema panna».¹

Mõni aasta tagasi kirjutasid Hageri 7-klassilise kooli 5. ja 6. klassi õpilased kirjandi samal teemal. Siin peegeldus juba selgesti uue, nõukoguliku ajastu pale, sotsialistliku ühiskonna inimeste ideaalid ja unistused. On iseloomulik, et meie aja lapsed unistavad üksnes loovast tööst kogu rahva ja ühiskonna heaks. Ükski neist ei mõtle teistele maadele kallaletungimisest ega sellest, kuidas «kogu Euroopat värisema panna». Ei, meie lapsed mõtleavad rahust. Sellest kirjutasid paljud õpilased. A. Kuusik näiteks jutustas: «See unistus tekkis mul siis, kui maailmaruumi lasti esimesed sputnikud. Olin siis veel noorem ja ei osanud sellest kuigi hästi aru saada. Ainuke, mida ma siis teha oskasin, oli see, et käisin igal õhtul taevaalaotust uurimas, et näha seda liikuvat tähekest... Minu suurimaks unistuseks ongi lennata Kuule. Kuidas see mul korda läheb, seda ma muidugi ei tea, kuid lootused selleks mul on, ja päris kindlad... Muidugi, selleks et need unistused täide viia, on vaja meile kõigile nii tarvilikku — RAHU. Sellele saame ka meie, koolipoisid ja -tüdrukud, anda oma panuse. See on, nagu ütles suur Lenin: «Õppida, õppida, õppida!»²

Eriti on tänapäeva maailm kahe vastandliku elulaadi, kahe antagonistliku maailmavaate — kommunistliku ja kapitalistliku ideoloogia — ägeda võitluse areeniks, rõhutas oma ettekandes NLKP Keskkomitee juunipleenumil L. F. Iljitšov. Sellepärast peab meie partei võitlust kodanliku ideoloogia vastu, selle ideoloogia igakülgselt paljastamist üheks tähtsamaks ülesandeks.

Kodanluse ideoloogilise pealetungi ja diversiooni ohtlikkus tänapäeval saab meile palju selgemaks, kui heidame pilgu näiteks eesti rahva päris lähedasse minevikku. Nagu tänapäeval kapitalismimaades, nii pidas võimul olev klass ka kodanlikus Eestis ideoloogilist võitlust antikommunismi musta lipu all. Selle lipu alla ühinesid kõik progressi vaenlased fašistlikust ohvitserkonnast kuni parempoolsete sotsiaaldemokraatideni. Eriti terav oli ideoloogiline võitlus noore põlvkonna kasvatamise pärast.

¹ «Päevaleht» nr. 27, 28. jaanuaril 1931.

² K. Martinson, «Kui lapsed unistavad». «Noorte Hääl» nr. 7, 10. jaanuaril 1960.

Alljärgnevat ridades heidame pilgu noore põlvkonna ideoloogilise mõjutamise ühele sektorile kodanlikus Eestis, nimelt noorsoo militariseerimisele ja selle kaudu antikommunistlikule kasvatamisele. Sellele tolaeaegse reaktsoonilise hariduspoliitika ühele eledamale väljendusele pole meie ajaloolased küllaldast tähelepanu pööranud.

ANTIKOMMUNISMI LIPU ALL

Nagu paljudes teisteski kapitalismimaades, toimus kodanlikus Eestis noore põlvkonna militaristlik kasvatamine ja ettevalmistamine väljaspool sõjaväge, peamiselt kohustuslike sõjaliste õppuste kaudu kesk- ja kutsekoolides (alates 1927/28. õppeaastast), samuti Kaitseliidu, «Noorte Kotkaste», skaudi- ja teiste militaristlike organisatsioonide kaudu.

Noore põlvkonna militariseerimise ülesandeks oli kodanliku Eesti relvastatud jõudude kaadri ettevalmistamine ning suurendamine, et kaitsta kodanlikku diktaatori tööraha revolutsiooni vastu ja et parajal hetkel olla valmis kaasa lööma interventsiooniosjas Nõukogude Liidu vastu, mida imperialistlikud suurriigid sepiisid. See polnud sugugi juhuslik, et otsus koolides militaristlike õppuste korraldamise kohta leidis kinnitamist just 1926. aastal, mil imperialistlike riikide Nõukogudevastase ühisrinde loomise kampaania võttis eriti suure ulatuse, mil Balti riikide osavõtul kooskõlastati Nõukogude Liidule ühiselt kallaletungimise operatiivplaan jne.

Kuid need polnud ainukesed ülesanded, mida eesti kodanlus noorsoo militariseerimisega taotles. Noorsoo militaristlik ettevalmistamine oli otseselt seotud sirguva põlvkonna antikommunistliku ja natsionalistliku kasvatamisega. Selle asjaolu rõhutamisel on käesoleval juhul sündmuste ja faktide analüüsimisel ning hindamisel märksa olulisem tähtsus, kui see esialgu ehk paistab. Asi seisab nimelt selles, et nähes noorsoo militaristlikus ettevalmistamises üksnes sõjaasjanduse õpetamist ja relvastatud jõudude kaadri suurendamist kodanlikus Eestis, jäetakse varju medali teine pool, see, et militaristlike õppuste kaudu sisendati noorsoosse kõige «põhjalikumalt» ja otsesemalt antikommunismi ja marurahvuslikkuse ideesid. Just selle külje varjamisele asusidki Eesti Sotsialistliku Töölise Partei (ESTP) liidrid, aidates nii kodanlusel koolides korraldatavate militaristlike õppuste peamisi eesmärke kinni mätsida.

Kahekümnendate aastate esimese poole revolutsioonilised sündmused Eestis, eriti tööraha relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924, andsid tunnistust, et Eesti õpetajaskonna enamus ei suutnud siiski noorsoosse puhuda sellist antikommunistlikku ja militaristlikku vaimu, mida kodanlus oma võimu püsimiseks hädavajalikuks pidas. Tööraha relvastatud ülestõusu õppetund näitas, et kui asi sama viisi edasi läheb, ei saa kodanlus isegi enam oma peamisele toele — sõjaväele — kindel olla.³ Sõjaväeteenistuse aeg osutus liiga lühikeseks noorte «ümberkasvatamiseks» sellisteks, et nad suunaksid püssitorud kõhklematult sinna, kuhu kodanlus käsib. Lisaks sellele tekitas kodanluses hirmu fakt, et revolutsioonilistest väljaastumistest võttis osa palju koolinoori, neid oli isegi 1. detsembril ülestõusnute ridades. Seepärast jõudis kodanlus eesotsas sõjaväelise kildkonnaga järeldusele, et on tarvis eelkõige juba koolides tugevdada antikommunistlikku, militaristlikku ja marurahvuslikku kasvatustööd. Kodanliku Eesti kindralstaabi ülem kolonel J. Tõrvand esitas oma salajasel märgukirjas kategoorilise nõude, et kodanlikule korrale ebalojaalsed õppejõud koolidest eemaldataks ning õppeasutustes pandaks nii õpilaste kui ka õpetajate suhtes maksma täielik sõjaväeline distsipliin ja kord.⁴

³ Vt. A. Sunila raamat «Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924. aastal». Tallinn, 1961.

⁴ Eesti NSV ORKA, fond 945, säilitusühik 28, leht 28.

Kui tihedalt eesti kodanlus noore põlvkonna üldise kasvatamise militaristlike ja antikommunistlike ideedega sidus, sellest andis tunnistust ka 1927. a. algul toimunud esimene eesti rahvusliku kasvatuse kongress. Üheks tähtsamaks teemaks sellel kongressil oli kindralstaabi VI osakonna ülema kohusetäitja kolonelleitnant A. Traksmanni ettekanne «Rahvuslik kasvatuse ja riigikaitse». Märkinud, et rahvale pole kodanliku riigi kaitsmine «kaugeltki... veel muutunud südameasjaks», nõudis kolonel, et noori kasvatataks nii, et «neid ei suudaks tumestada ükski internatsionaalistlik propaganda» ja et militaristlik ning antikommunistlik kasvatuse muudetaks «lahutamatuks osaks meie rahva üldisest kasvatamisest ja õpetamisest, milleta viimane on puudulik ja elujõuetu».⁵

Seda kasvatustööd pidi koolides tehtama mitte niivõrd üldainete, kui just militaristlike õppuste kaudu. Üks reaktioonilisi haridustegelasi, Riigikogu liige J. Vestholm rõhutas: «Valitsus tunnistab, et seal (s. o. koolides — K. M.) pole seda vaimu, mida sõjaline kasvatuse noorsoole võib anda.»⁶ Seepärast pidid militaristlikud õppused koolides tingimata toimuma sõjaministeeriumi juhtimisel ja range kontrolli all. Nii vähe usaldas kodanlus oma õpetajaskonna enamikku. See oligi põhjuseks, miks reaktiooniline sõjaväeline kildkond nii ägedalt võitles koolides noorsoo militaristliku ja antikommunistliku kasvatuse ohjade jagamatult enda käes hoidmise eest. Kõige ilmekamalt väljendus see kaitseväätenistuse seaduse eelnõu arutamisel Riigikogus 1926. a. märtsis. Selle seaduse kuues paragrahv pidigi saama seaduslikuks aluseks, mille põhjal kodanliku Eesti kesk- ja kutsekoolides tuli korraldada kohustuslikke militaristlikke õppusi. Seaduse arutamisel tuli sõjaväelisel kildkonnal Riigikogus pidada suuri lahinguid eesti sotsiaaldemokraatide liidritega. Ei maksa arvata, et viimased olid koolides militaristlike õppuste korraldamise vastu. Seda mitte: ESTP üks liidrid J. Vain ütles Riigikogus selgesõnaliselt: «Oleks ekslik arvata, et mina algusest peale lõpuni sõjaväelise iseloomuga harjutuste kooliviimise vastu vaidlen. Minul ei ole selle vastu midagi, kui meie sõjaministeerium ja riigikaitse komisjon asuvad seisukohal, et need õpetused võivad minna k u n i p ü s s i h a r j u t u s t e n i.»⁷ Samal seisukohal olid ka teised ESTP liidrid (E. Martinson, K. Ast), kes selles küsimuses Riigikogus sõna võtsid. Sellega püüdsid nad «selgeks teha», et noorte militariseerimine algab alles siis, kui neile püssid pihku pistetakse. Sealjuures aga vaikiti üksmeelselt maha, et just õppuste selles osas, mis eelneb püssiharjutustele, toimubki tegelikult noorsoo tõeline militaristlik, antikommunistlik ja marurahvuslik k a s v a t a m i n e. Sotsiaaldemokraatide liidrid väljendasid oma «antimilitarismi» ainult sellega, et nõudsid militaristlike õppuste läbiviimise ja juhtimise andmist mitte sõjaministeeriumi, vaid haridusministeeriumi kätte. Selline nõue oli muidugi puhas silmakirjalikkus, mis ei oleks asja sisuliselt muutnud. Elu kinnitas seda üsna varsti. Ehkki Riigikogus vastuvõetud seadus sõjaministeeriumi osa kärpis, andis J. Teemandi valitsus 1926. a. novembris välja «Määruse sõjalise kasvatuse ja õppuste teostamise ja kontrollimise kohta õppeasutustes»,⁸ millega anti sõjaministeeriumile täiesti vabad käed ning tõrjuti haridusministeerium tagaplaanile. Nii et sõjaväelise kildkonna pingutusi kroonis edu.

Valitsuse määrus kuulutas militaristlikud õppused kõigile meessoost õpilastele kohustuslikuks. Sõjalisi õppusi nähti ette 2 tundi nädalas, peale selle kevadel 10-päevased väliõppused. Õppusi pidid korraldama sõjaministri poolt määratud ja vastavalt ettevalmistatud instruktorid-ohvitserid. Militaristlikud õppused algasid kõigis kesk-

⁵ «Sõdur» nr. 1/2, 15. jaanuaril 1927, lk. 14—15.

⁶ II Riigikogu 10. istung, prot. nr. 334, 17. märtsil 1926, veerg 1658.

⁷ II Riigikogu 10. istung, prot. nr. 331, 5. märtsil 1926, veerg 1490.

⁸ Riigi Teataja, 1926, lk. 925.

ja kutsekoolides 1927/28. õppeaastal, esialgu üks tund nädalas. Õppuste sisulise programmi töötas välja kindralstaabi VI osakond, mille eesotsas oli kolonel A. Traksmann. Viimane asus seisukohal, et noorsoo militaristlik kasvatamine peab olema «samuti eluliselt tarvilik kui üldine kasvatus töö eesmärgiga. Seega eitada sõjalist kasvatust tähendaks eitada elu... , mida muuta ei seisa meie võimuses».⁹ Noorte ettevalmistamine elu jaoks tähendas nende ettevalmistamist sõja jaoks. Selles vaimus olid koostatud ka militaristlike õppuste programm, vastavad juhendid ja selguskirjad. Nendes dokumentides rõhutati eriti noore põlvkonna ideoloogilise mõjutamise vajadust antikommunismi ja marurahvuslikkuse vaimus.¹⁰ Militaristlikele ideedele tuli allutada k o g u õ p p e - j a k a s v a t u s t ö ö k o o l i s . Instruktsioonides nõuti, et militaristliku õpetuse ja kasvatus «elemente... tuleb põimida võimalust mööda nendesse üldistesse ainetesse ja õppetundidesse, mis sisuliselt on lähedal vastavale sõjalisele küsimusele»,¹¹ nagu kodanikuteadus, kirjandus, kunstiajalugu, ajalugu, psühholoogia jne.¹² Mis puutub aga puht sõjalisse kursusse, siis oli see erakordselt ulatuslik. Põhimõtteks võeti, et kesk- ja kutsekoolide lõpetanud saaksid täieliku «sõjalise alghariduse», mis vastab noorsõduri kursusele.¹³ Tegelikult oli see tase aga märksa kõrgem. Nagu rõhutas kindral N. Reek, pidi kesk- ja kutsekoolide lõpetanute pärast sõjaväeteenistuse läbitagemist saama vähemalt allohvitserid.¹⁴

Mida siis kujutasid endast militaristlikud õppused «kuni püssiharjutusteni», mille vältel noored tegelikult antikommunismi vaimus «läbi töötati»? Sellele küsimusele annab vastuse alljärgnev näidiskonspekt, mille oli koostanud ja instruktoritele välja jaganud kindralstaap. Selle konspekti järgi hakatigi koolides tunde andma. Dialoogi vormis koostatud konspekt kandis pealkirja «Meie vaenlased». Õppus pidi kindralstaabi soovi kohaselt kulgema nii:

«Õpetaja: Täna sel tunnil on mul ülesandeks tehtud teile selgitada meie vaenlased ja anda riigivastases kihutustööst lühike ajalooline ülevaade.» Niisugusele sissejuhatusel järgnenud «ajalooline ülevaade» kujutas endast eesti rahva ajaloo võltsimist, noortes viha äratamist eelkõige vene rahva vastu.

«Kuid nagu te teate,» jätkas õpetaja, «on igal riigil oma vaenlased. Kes siis võiks olla meie vaenlane?»

Õpilane: Venemaal!

Õpetaja: Miks arvate, et just Venemaa?

Õpilane: Sest et nende siht on üleilmset revolutsiooni õhutada ja kommunistlik korda maksma panna.»

Ja nõnda edasi ikka samas vaimus, kusjuures instruktor pidi fakte võltsides ja moonutades noori «veenma», et Nõukogude Liit pole kogu aeg muud tahtnud, kui Eestit alla kugistada. Seejärel tuli instruktoril asuda teise teema juurde.

«Õpetaja: Nüüd vaatame edasi. Kas peale arvatava välise vaenlase — Venemaa — meil ka siseriigis vaenlasi on?»

Õpilane: Just nii, on. Need on kommunistid!

Õpetaja: Täiesti õige...»

Sellele järgnes niisugune tige laim ja võltsing, mida vist eesti töörahva ja Kommunistliku Partei kohta varem kunagi polnud kirjutatud. Need olid lausa hirmu-

⁹ «Sõdur» nr. 33, 20. augustil 1927, lk. 792, 796.

¹⁰ ENSV ORKA, f. 1108, nimistu 4, s.-ü. 14, lehed 53, 740, 752.

¹¹ Sealsamas, l. 68.

¹² Sealsamas, l. 46.

¹³ Sealsamas, l. 749.

¹⁴ «Sõdur» nr. 20/21/22, 26. mail 1928, lk. 672—673.

ja õuduslood, millest siin pajatati.¹⁵ Kuid mis oli kodanliku Eesti kindralstaabil asja ajaloolise tõega! Jutt oli enamasti minevikust ja õpilased teadsid selleks liiga vähe, et oma õpetaja sõnu vaagima hakata. Ega siis kolonelleitnant A. Traksmann oma artiklis «Sõjalise kasvatuses põhijooni» asjata instruktoreid õpetanud, et kasvatusprotsessi ühes otsas on kasvataja, «teises otsas kasvatatav, nõrk, alateadlik olevus, kel on koguni tume ettekujutus sellest, mis temaga tehakse».¹⁶ Neid oma ülemuse õpetusi olid konsepti autorid hoolega silmas pidanud. Sellest juhendusid ka sõjalise õpetuse instruktorid. Niisugune oli siis see «vaim», mida pidi «kuni püssiharjutusteni» noortesse sisendatama.

Kindralstaabi koostatud konseptide kõrval oli kuni 1933. aastani noorsoo militaristliku kasvatuses peamiseks «käsiraamatuks» major R. Masingu koostatud «Moraal ja sõda». Üksnes 1928. a. aprillis saadeti seda koolidele ligi 400 eksemplari.¹⁷ Selle kodanlikus ajakirjanduses ülistatud «teose» ülesandeks oli anda noorsoo militaristlikule ja antikommunistlikule kasvatusesele n.-õ. «ideeline» alus. See «raamat» oli kodanluse inimvihkjalike ideede musternäiteks. Siin «veendi» noorsugu, et «oleks andestamatu kergemeelsus end suigutada rahumõtetega... Ainult võhikud looduse seadustes võivad jutlustada igavesest rahust, mis on mõeldav ainult siis, kui maailm nivelleerub, kui kaovad vahed, värvid, suurused, võrdlused... kui maakera hangub».¹⁸ Vastikust inimeste tapmise vastu loeti siin «ebanormaalseks omaduseks» ning selgitati, et «mürkgaasid on palju humaansamad kui kuulipilduja ja kahurituli».¹⁹ Noortele püüti selgeks teha, et eestlased olevat juba «tõuliselt» sõjakad ning eesti rahvas «peituvad moraalsed omadused, mis loovad praegusaja sõjaväe väärtuse. Nende (omaduste — K. M.) kultiveerimine võib vormida eestlastest tugevama sõjaväe».²⁰ Raamatus õpetati ka, kuidas säärase inimvihkjalike ideede «kultiveerimine» pidi konkreetsetelt toimuma. Juba maast-madalast tuli lastes mitmesuguste lelude, nagu tinasoldatite, mängupüsside ja -mõõkade jne. abil militaristlikke tundeid äratada. Nooruki sirgudes suurenes ka vastavate «kultiveerimisvahendite» hulk, mida soovitati peale otseste militaristlike õppuste kasutada, nagu ajakirjandus, kirjandus, teater, kunst, kino, muusika, laulmine. Selleks pidi hästi kõlbama veel kodanlike lippude ja ausammaste kultus jne.

Selliste «põhimõtetega» pidi läbi immutatama kogu õppe- ja kasvatustöö koolides. Kuid veelgi sihikindlam suund selleks anti pärast fašistliku diktatuuri kehtestamist Eestis. Fašistlik valitsus kinnitas 1934. aastal uue «Õppeasutustes riigikaitselise kasvatuses ja õpetuse korraldamise määruse».²¹ Kõigi õppeainete antikommunismi, militarismi ja marurahvuslikkuse ideedele allutamise nõue omandas nüüd seaduse jõu ja tõsteti riikliku poliitika tasemele. Määrus nõudis kogu õppetöö ümberkorraldamist nii, et kõik need õppeained, mis käsitlesid riigikorraldust ja mille kaudu mõjutati noorte tunnete ja maailmavaate kujunemist, moodustaksid noorsoo militaristliku ja antikommunistliku kasvatuses põhimõtete ning sihtidega ühtse ideelise terviku. Kogu kasvatustöö õppeasutustes pidi looma soodsad eeldused noorsoo militariseerimiseks. Kuidas seda näiteks ajaloo õpetamisel tuli tõlgendada, seda selgitas fašistlik ajaloolane J. Tandri 1939. a. kevadel toimunud ajalooõpetajate konverentsil. Ta

¹⁵ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 4, s.-ü. 14, lehed 668—670.

¹⁶ «Sõdur» nr. 33, 20. augustil 1927, lk. 791.

¹⁷ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 1, s.-ü. 421, l. 69.

¹⁸ R. Masing, «Moraal ja sõda», kindralstaabi väljaanne, 1926, lk. 16.

¹⁹ Sealsamas, lk. 15, 19.

²⁰ Sealsamas, lk. 52.

²¹ Riigi Teataja, 1934, lk. 1240—1242.

ütles, et ajaloo õpetamine Eesti koolides «peab aitama õpilasi varustada maailma kõigi aegade parima relvaga, s. o. hea ja kindla sõduri moraaliga».²²

Uue määruse kohaselt olid militaristlikud õppused kohustuslikud kõigile mees-õpilastele alates 5. õppeaastast kuni kõrgema õppeasutuse lõpetamiseni. Algkoolide nooremates klassides pidi sõjavägede ülemjuhataja J. Laidoneri eriresolutsiooni põhjal esialgu militaristlikke õppusi «kompenseerima» «Noorte Kotkaste» organisatsiooni tegevus. Selleks määras Kaitseliit ametisse erilised instruktorigid.²³ Sõjalise õppuse tundide arv tõsteti nüüd tegelikult kahele tunnile nädalas. Vastavalt suurenes ka programm, mille ulatust kesk- ja kutsekoolide lõpetamisel võrreldi ajateenistusega sõjaväes; gümnaasiumiõpilastel aga olid kooli lõpetamisel juba sellised sõjalised teadmised, mida nõuti sõjaväe noorematel juhtidelt, allohvitseridelt.²⁴

Anti välja ka spetsiaalne «Riigikaitse õpetuse käsiraamat kesk- ja kutsekoolidele». Selle «käsiraamatu» järgi õpetati eesti noorsoole, et kõik rahvad tunnevad üksteise vastu vaenu ja «ei ole tegureid, mis suudaksid sellise sallimatuse täielikult hävitada või luua vähemalt tunduvalt takistusi ta arenemisele».²⁵ Üldist ning kestvat rahu riikide ja rahvaste vahel polevat kunagi võimalik saavutada, sellepärast — valmistu sõjaks! Kelle vastu siis tuli noortel püssitorud ja kahurisuid pöörata? «Käsiraamat» andis sellele kindla vastuse. Seal esines vaid üksainus välisvaenlane — Nõukogude Liit ja vene rahvas — ning üksainus sisevaenlane — Kommunistlik Partei. Sellele raamatule, nagu kindralstaabi koostatud konspektidelegi, oli iseloomulik Kommunistliku Partei laimamine ja tema eesmärkide võltsimine, Nõukogude Liidu ja vene rahva kustamine, samas aga eesti töörahva vabadusvõitluse, proletariaadi klassivõitluse ja ka kodanliku valge terrori mahavaikimine.

Niisugustest ideedest ja eesmärkidest lähtus noore põlvkonna militariseerimine ja militaristlik kasvatamine kodanliku Eesti koolide kaudu.

(Järgneb.)

Kas teate, et 1959. a. rahvaloenduse andmeil ...

... oli Nõukogude Liidu elanikkond 208 826 657 inimest, s.o. 1,31 korda suurem kui 1913. a.

... oli Nõukogude Liidu elanikkond 221 465 000 inimest, s.o. 1,31 korda suurem kui 1913. a. ja maaelanikke 108 848 955 inimest ehk 83% 1913. a. võrreldes.

(1962. a. 1. juuli seisuga tehtud hinnangu järgi oli Nõu-

kogude Liidus elanikke 221 465 000, sellest linlasi 113 375 000 ehk 51% ja maaelanikke 108 090 000 ehk 49%.)

... kõige tihedamalt asustatud liiduvabariik oli Moldovaavia NSV, kus ühe km² kohta tuli 85,6 inimest. Järgnesid: Ukrainas NSV — 69,7, Armeenia NSV — 59,2, Gruusia NSV — 58,0, Aserbaidžaaani NSV —

42,7, Leedu NSV — 41,6, Valgevene NSV — 38,8, Läti NSV — 32,9, Eesti NSV — 26,5, Usbeki NSV — 19,8, Tadžiki NSV — 13,9, Kirgiisi NSV — 10,4, Vene NFSV — 6,9, Kasahhi NSV — 3,4 ja Turkmeeni NSV — 3,1. NSV Liidu keskmine rahvastiku tihedus oli 9,4 inimest km².

... võrreldes 1939. aastaga oli Eesti NSV elanikkond suurenenud 144 774 inimese võrra.

... võrreldes 1939. aastaga oli Eesti NSV-s linlaste arv suurenenud 320 236 inimese võrra ehk enam kui kahekordselt.

²² «Uus Eesti» nr. 101, 14. aprillil 1939.

²³ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 4, s.-ü. 19, l. 380.

²⁴ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 4, s.-ü. 19, lehed 194, 288.

²⁵ A. Traksmann, J. Lukas ja M. Haber, «Riigikaitse õpetuse käsiraamat kesk- ja kutsekoolidele». Kaitsevägede staabi väljaanne, Tallinn, 1933, lk. 5.

Õpilasbrigaadid on nõukogude koolis alles uus töövorm, kuid kogemused näitavad, et need kujunevad tootmisõpetuse ja ühiskondlikult kasuliku töö kõrval kasvatustöö, eriti komsomoli organisatsioonilise ja praktilise tegevuse keskuseks. Eelkõige aga on õpilasbrigaadide eesmärgiks armastuse kasvatamine põllumajandusliku töö vastu. Selle eesmärgi saavutamiseks peab töö seal olema mitmekülgne ja huvitav. Et brigaadides tehakse ka katseid, siis ei piirdu nende tähtsus ainult kooli õppe- ja kasvatustöö ülesannetega, vaid nad aitavad sageli kaasa põllumajandusliku tootmise arendamisele. Sellealaseid kogemusi on näiteks Volgogradi oblasti koolidel.

Meie vabariigis on õpilasbrigaadid veel lühikest aega tegutsenud, kuid möödunud suve töö tulemuste põhjal võib üksikute koolide kogemustest juba rääkida. Vaatleksime lähemalt Pärnu rajooni Tõstamaa keskkooli õpilasbrigaadi tööd.

Tõstamaa keskkoolis töötas õpilasbrigaad esimest aastat. Brigaadi kuulus 27 kaheksanda ja kümnenda klassi õpilast (klassid olid väikesed).

Brigaadi moodustamise küsimust arutati komsomoli koosolekul, õpilaste üldkoosolekul, õppenõukogus ja baasmajandi — Tõstamaa sovhoosi juhtkonnaga. Brigaadi üldkoosolekul valiti kaheksaliikmeline nõukogu. Sellesse kuulusid brigadir, brigadiri abi katsetööde alal, näitliku agitatsiooni korraldaja, raamatupidaja-arvestaja, kultuuritöö organisator, brigaadi staabi eest vastutaja, kroonik ja sotsialistliku võistluse organiseerija. Iga brigaadi liikmele määrati juhendajaks-šefiks üks õpetaja või sovhoositöötaja. Staabi kasutada oli raamatukoguruum. Samal koosolekul kinnitati ka tootmisülesanne: kasvatada maisi haljasmassi siloks 410 ts hektariit, otra 12 ts, hübriidkaalikat 1040 ts ja suhkrupeedi 260 ts hektariit. Iga kultuuri kavatseli kasvatada ühel hektaril, peale selle võeti hooldamisele sovhoosi hübriidkaalikapõld. Kinnitati ka lülide ja lülivanemate nimekirj. Seejärel määrati kindlaks lülide konkreetsed ülesanded kultuuride hooldamisel ning töötati välja lülisese sotsialistliku võistluse juhend.

Brigaad töötas kindla tootmisplaan järgi, alates maa ettevalmistamisest kuni saagi koristamiseni. Kõik põhilised tööd tegid brigaadi liikmed, ainult suvistel hooldustöödel olid nooremad õpilased õppepraktika ajal abiks.

Ühises töös kasvavad kollektiivsuse- ja vastutus- tunne

S. MÄE

Maa valmistasid ette ja maisi külvasid 10. klassi mehhaniseerimise eriala õpilased masinatega. Masinatega toimus ka suvine vaheltharimine. Üldse oli põhimõtteks teha võimalikult kõik tööd mehhaniseeritult. Baasmajand aitas selleks kõigiti kaasa. Nii saavutati üheaegselt kaks eesmärki: tutvustati õpilastele põllumajanduse mehhaniseerimist ja 10. klassi õpilased täiendasid põllumajandusmasinate juhtimise oskust. (On ju käsitsitöö sageli õpilasbrigaadidele komistuskiviks.) Maa korraliku ettevalmistamise ja kultuuride õige hooandamise tõttu olid saagid head. Mais kasvas parem kui sovhoosi teistel põldudel (keskmine kõrgus 1,18 m). Ka teised kultuurid andsid sovhoosi keskmisest kõrgemaid saake. Kahtlemata aitas selleks kaasa õige maaharimise kompleks. Väetisi anti kehtivate normide järgi, vaheltharimisel ja hooldustöödel peeti silmas agrotehnika nõudeid.

Oluline õpilasbrigaadide töös on saagi arvestus. Harilikult arvestatakse välja keskmine hektarisaak ning võrreldakse seda baasmajandi keskmiste ja rekordsaakidega. Saagikuse analüüsi juures on soovitatav välja arvutada ka tööjõu kulu ning võrrelda seda käsitsi ja mehhaniseeritud töö korral. Seda kahjuks iga kord ei tehta. Näiteks Pärnu-Jaagupi keskkooli hooldusel olnud maisi haljasmassi koristas majand. Tööst võtsid osa ainult üksikud brigaadi liikmed. Et koristamiseks kasutati maisikombaini, siis ei saadudki kogu brigaadi rakendada. Veelgi halvem oli see, et saaki ei arvestatud ja õpilastele jäid tehtud töö tulemused teadmata. Seega jäi üks tähtis kasvatusprintsip kasutamata. Hübriidkaalika koristamisel seda viga enam ei tehtud.

Kokkuvõttes lüüsisest võistlusest tegi iga päev lüüvanem, kusjuures tulemused tehti teatavaks ning kanti vastavasse žurnaali. Paremate õpilaste nimed pandi koolimajas ja sovhoosi keskuses stendile. Sotsialistlikku võistlust arvestati punktide alusel järgmiselt:

1. Suhtumine töösse — väärnähtuste puhul kuni viis miinuspunkti.
2. Põhjuseta töölt puudumine — viis miinuspunkti.
3. Lisaülesannete korralik täitmine — kolm plusspunkti; ülesande mittetäitmisel viis miinuspunkti.

Õpilane, kes sai kokku kõige rohkem punkte, oli võitja. Samasugust arvestust peeti lüüdevahelises sotsialistlikus võistluses. Sotsialistliku võistluse aluseks oli tehtud töö kvaliteet ja hulk. Et võistluse arvestus oli konkreetne ja tulemused kõigile teada, siis olid õpilased sellest innustunud. Koristustööde ajal käidi veel enne tundide algustki põllul, et mitte teistest lüüdest maha jääda. Väärnähtuste puhul kutsuti kokku lüü väik-nõupidamine.

Õpilaste vaba aja veetmiseks töötas brigaadi nõukogu välja ürituste plaani. Plaani kohasteks üritusteks olid poliitinformatsioon lüüvanematelt ning välklehtede «Hübriidkaalika postipaunast» ja «Nõges» väljaandmine kord nädalas. Välklehe motoks oli ikka mõni vanasõna («Laiskust laidab iga mees», «Ükski töö ei riku meest», «Töö kiidab tegijat» vms.), selles avaldati karikatuure ja kirjeldati lühidalt brigaadi elu. Veel olid plaanis: NLKP Keskkomitee juunipleenumi materjalidega tutvumine; loeng «Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei 60. aastapäeva eel»; vestlus sovhoosi tootmisülesannetest (sovhoosi spetsialistilt); kogemuste vahetamine sovhoosi eesrindlastega; sporditreening ja kergejõustikuvõistlused; ettevalmistused jaanipäevaks ning selle pühitsemine koos sovhoosinoortega. Peale selle sotsialistlikust võistlusest kokkuvõtete tegemine, näitliku agitatsiooni korraldamine ja brigaadi kroonika pidamine.

Kõik tähtsamad sündmused kanti brigaadi kroonikaalbumisse. Sinna kleebiti ka fotod tööst ja vaba aja veetmisest.

Raskusi on olnud õpilasbrigaadide töö tasustamisega. Siin on oluline järgida materiaalse huvitatuse printsipi. Soovivad ju vanemad, et nende lapsed töötaksid suvel kodumajandis ja saadud tasu läheks perekonna eelarvesse. Meie koolides on seda tehtud mitut moodi. Tõstamaa keskkoolis anti 30% tasust paremate lüüde ja paremate õpilaste premeerimiseks, ülejäänud osa maksti õpilastele individuaalselt välja. Pärnu-Jaagupi

keskkoolis tasu individuaalselt välja ei makstud, selle eest korraldati ekskursioonid Leningradi ja Taga-Karpaatiasse. Õigemaks tuleb pidada tasu maksmist lülilede (või klassidele), et see läheks kogu kollektiivi kasutusse kas ekskursioonide korraldamise või muul teel. Kuidas seda ühes või teises kohas teha, see sõltub kohalikest tingimustest. Tähtis on, et tehtud töö eest makstaks kehtivate tasumäärade alusel.

Õpilasbrigaadidel on täita vastutusrikkad ülesanded õpilaste kommunistlikul kasvata-misel, nendes tööarmastuse ja kohusetunde süvendamisel. Õigesti organiseeritud töö ja vaba aja veetmise ning hea koostöö korral baasmajandiga need ülesanded täidetakse. Koolide (Pärnu-Jaagupi, Tõstamaa, Türi 1. keskkooli jt.) direktorid kinnitavad, et õpilas-brigaadide töövorm end õigustab. Tõstamaal on õpilasbrigaad palju kaasa aidanud noor-tes tööarmastuse, vastutustunde ja omaalgatuse kasvatamisele. Pärnu-Jaagupi keskkool hindab õpilasbrigaadi eriti töökasvatuse ja põllumajandusmasinate juhtimise ning hoolda-mise oskuse omandamise seisukohast.

Õpilasbrigaadide töös on aga veel suuri puudusi. Siin oleks mõndagi õppida vennas-vabariikide koolidelt, kus on sel alal rohkem kogemusi. Seejuures tuleb aga arvesse võtta kohalikke tingimusi, eriti seda, et erinevalt teistest vabariikidest käivad meil õpi-lased sageli koolis mitmest majandist. See nõuab kooli head koostööd majandite ja laste-vanematega. Tuleval aastal tuleks ettevalmistusi alustada aegsasti. Tänavu jäädi nendega mitmel pool hiljaks. Selle all kannatas nii õpilasbrigaadide organisatsiooniline kui ka kasvatustöö külg. Vähe rakendatakse organiseerimis- ja kasvatustööle komsomoliaktiivi. Mõnel pool (Pärnu-Jaagupi keskkoolis) tegeles sellega ainult komsomoliorganisatsiooni sekretär. Sellepärast ei täidagi õpilasbrigaadid neile seatud üht peamist eesmärki: olla komsomoli organisatsioonilise ja praktilise tegevuse keskuseks.

Veelgi suuremaks puuduseks on see, et õpilasbrigaadid sageli ei kasvata armastust põllumajandusliku töö vastu. Brigaadis töötatakse küll hoolega, töö vastu tuntakse ka huvi, kuid nagu elu näitab, läheb siiski vähe kaheksaklassilise ja keskkooli lõpetanuid tööle põllumajandusse. Järelikult see osa tööst veel ei rahulda. Kahtlemata peitub viga ka selles, et klassijuhatajad ei pea seda tööloiku kasvatustöö üheks osaks.

Õpilasbrigaadi tööks maa-ala valimisel tuleb arvesse võtta tööjõu paiknemist. Käes-oleval aastal planeeris Türi 1. keskkool brigaadile osa maa-alasid kohta, kus sovhoosil endal on tööjõudu piisavalt. Selle tõttu ei saadud õpilasi sinna koristustöödele viia. Samal ajal oli Särevere sovhoosis mujal kooli jaoks sobivaid maid.

Liialt palju töid tehakse veel käsitsi. Niisugune töö on õpilastele tüütav, ei paku midagi uut ja avaldab tööarmastuse kasvatamise asemel vastupidist mõju. Pealegi on meil ülesandeks tutvustada õpilasi põllumajanduse mehhaniseerimisega.

Kasvatustööst seisukohast on oluline ka õpilaste vaba aja õigesti organiseerimine. Eriti soodsaid võimalusi pakub selleks laagri vorm. Siin on häid kogemusi Türi 1. keskkoolil. Mõeldunud suvel töötas üks selle kooli 5.—8. klassi õpilaste brigaad Särevere sovhoosi Piometsa osakonnas. Brigaadi põhiülesandeks oli suhkrupeedi kasvatamine, ala-tes maa ettevalmistamisest saagi koristamiseni. Laagris oldi kolm nädalat. Tööpäeva pikkus oli 6 tundi: kella 9.00—13.00 ja pärast lõunavaheaga kella 15.00—17.00. Töö-nädal oli aga viiepäevane. Vabal ajal — kella 18.00—20.00 ja pärast õhtusööki kella 20.30—22.30 — tehti matku lähema ümbruskonna ja majandiga (farmidega) tutvumiseks, anti välja välklehti, korraldati mitmesuguseid puhkeõhtuid viktoriinidega, loeti, vaieldi kirjanduslike probleemide üle ja käidi ühiselt kinos, millele järgnes filmi arutelu. Enne kinoseanse anti lastevanemaile lühikesi kontserte. Laagris peeti rühmadevahelisi spordi-võistlusi. See on ainult lühike loetelu üritustest, mis olid vaba aja veetmise plaanis.

Kahjuks ei ole paljudes õpilasbrigaadides seda tööloiku silmas peetud. Pole arvesta-tud, et õpilastel (eriti noorematel) peavad töö ja mäng vahelduma, et brigaadi elu oleks vaheldusrikas. Laagri vorm pakub selleks väga häid võimalusi. Läbimõeldud töö korral on see võimalik ka siis, kui õpilased käivad tööl kodudest.

Brigaadi tööst kokkuvõtte tegemiseks ning paremate lülilede ja õpilaste autasustami-

seks praktiseeritakse koolides tootmiskonverentse, kuhu kutsutakse ka baasmajandi ja lastevanemate esindajad. Konverentsi ajaks korraldatakse saakide näitus, pannakse välja brigaadi tööd ja vaba aja veetmist kajastavad fotod, mõni parem välklehe number, brigaadi päevik jm. Konverentsil peaks tingimata sõna võtma baasmajandi esindaja, kes annaks õpilaste tööle omapoolse hinnangu.

Õigesti organiseeritud õpilasbrigaadis saavad õpilased töökogemusi, õpivad teooriat praktikaga ühendama ning maotööd hindama ja armastama. Kasvab kollektiivsus- ja vastutustunne, kujunevad organisatsioonilise töö vilumused. Selleks aga, et kõiki neid ülesandeid täita, tuleb koolidel seniseid kogemusi põhjalikult analüüsida ning aegsasti hakata ettevalmistusi tegema järgmiseks aastaks.

Möödunud suvevaheajal tegin ma rännaku mööda Kubanimaša rajooni Krasnodari krais. Oma matka kolmekümne päeva jooksul viibisin Pavlovski rajoonis Novo-Leuškovskaja staniitsas, Tihhoretski linnas ja Timaševski tootmisvalitsuses. Igal pool, kus ma käisin, tundsin huvi koolide töö vastu, eriti selle vastu, kuidas antakse õpilastele tootmisalaseid oskusi.

Suurt huvi pakkus mulle Staro-Velitskovi 11-klassilise kooli õpilasbrigaadide töö Timaševski tootmisvalitsuse kolhoosi «Oktjabr» põldudel ja farmides. Kooli direktor I. Tretjak jutustas: «Praktika on näidanud, et õpilaste tootmistööd täpselt organiseerimata ei saa kuigi edukalt lahendada õpetuse ja tootmise seose probleemi, ei saa vältida töö ja õpetuse isoleeritust ega tagada õpilaste tööalases ja polütehnilises ettevalmistuses vajalikku taset. Meie kooli pedagoogiline kollektiiv tegi väga õigesti, kui ta pööras õpilaste tootmistöö organiseerimisele pidevat tähelepanu juba 2. ja 3. klassist peale. Tootmistöö organiseerimise all me mõistame tööobjektide ja -liikide valikut klasside järgi, arvestades tööülesannete jõukohasust; nende vastavust õpilaste teadmiste ja oskuste tasemele; füüsilise ja vaimse

TOO JA PUHKUS

N. SEMJONOV

töö ratsionaalset ühendamist; töö ühiskondlikult kasulikkust ja suunitlust ja tootlikkust; tööülesannete eksperimentaalset, loomingulist suunda ja õpilaste tööalase tegevuse organiseerimise vormide täiustamist.»

Tähelepanu pälvib tootmisõpetuse organiseerimine Staro-Velitskovi koolis. See kool annab õpilastele kutsealase ettevalmistuse traktoristi-masini ja lukksepa erialal (poistele) ning loomakasvataja-mehhanisaatori erialal (tütarlastele). 1962/63. ja 1963/64. õppeaastal antakse nendel erialadel õpetust 9., 10. ja 11. klassis. Tootmisõpetuse baasiks on kolhoosi «Oktjabr». Koolis on sisse seatud eri-

kabinet, kus õpitakse tundma traktore materjalosi, samuti taime- ja loomakasvatuse kabinet.

Koolil on olemas tootmistöö plaan, milles on konkreetsete arvudega ära määratud klasside tootmisülesannete liigid ja maht rühmade järgi. Selline plaan pannakse seinale õppeplaani kõrvale ja ta kujutab endast kõigi klassikollektiivide tootmistöö «programmi». Plaan määrab kindlaks õpilaste tööalase tegevuse põhieesmärgi.

Tööülesanded valitakse selliselt, et õpilased mitte ainult tutvuvad põhiliste põllumajanduslike taimede ja loomade rühmadega, vaid saavad ka riiklikus plaanis ettenähtud kohustusliku miinimumi praktilisi teadmisi ja oskusi. Seejuures on tagatud õpilaste töö polütehniline suunitlus. See plaan on määratud 2.—8. klassile. 9.—11. klassi tootmisplaan aga näeb ette sellised põllutöö objektid ja liigid, mis võimaldavad praktilisi teadmisi ja oskusi omandada vastavalt tootmistöö erialade kvalifikatsiooninõuetele.

Koolis koostatakse aegsasti õpilaste tootmistöö graafik kogu tootmispraktika ajaks. Tootmispraktika üheks või teiseks perioodiks aga määrab kooli direktor oma käskkirjaga. Selles on ära näidatud praktiliste tööde tähtsajad ja üldine juhtimine, klassijuhatajate kohustused, õpilaste rühmitamine, ohutustehnika eest vastutajad ja õpilaste kohustused. Viimaste hulka kuulub päeviku pidamine, millesse tuleb iga päev märkida praktiliste tööde kuupäevad ja kohad, tehtud tööde liigid ja oma muljed nendest. Praktika alguses tehakse õpilastele teatavaks, mida nad kava kohaselt peavad tegema. Päeviku andmete alusel koostavad õpilased praktika lõpuks kirjalikud aruanded. Õpilaste tööst tehakse kokkuvõtte koosolekul.

Põllumajandusliku praktika ajal annab keemiaõpetaja õpilastele praktilisi ülesandeid: välja arvutada lämmastiku, fosfori ja kaaliumi protsendiline sisaldus mineraalväetises ning kirjutada valemid; näidata, milliseid kütteaineid

kasutatakse põllutöömashinate jaoks, jne.

Jutustasin lühidalt, kuidas on korraldatud tootmisõpetus Staro-Velitskovi koolis, kuid sellega ei piirdu veel õpilastele tööalaste oskuste andmine. Koolil on ligi 6 ha suurune katseaed, kus töötavad 2.—8. klassi õpilased, 9.—11. klassi õpilastest aga moodustatakse iga aasta kolhoosis «Oktjabri» tootmisbrigaadid.

Vastuseks küsimusele, kuidas on koolis organiseeritud 9.—11. klassi õpilaste töö suvevaheajal, jutustas I. Tretjak: Kõik see algas mõni aasta tagasi. Niipea kui vanemate klasside õppetöö ja põllumajanduslik praktika oli lõppenud, peeti komsomolikomitee koosolek. NSV Liidu rahvamajanduse saavutuste näituse medali omanik Lida Muhharтова algatusel korraldati kommunistlike noorte tootmislaager — suvelaager, nagu seda tookord nimetati. Et tööks oli kõigepealt vaja põldu, mindi «Oktjabri» kolhoosi juhatusse ja lepiti maa-ala suhtes kokku. Kolhoos eraldas koolile 80 hektarit maad, aga mitte niisama lihtsalt, vaid õpilased pidid seal kasvatama teatava hulga maisi, peeti, hernest ja nisu. Kõik see nõuab aga tähelepanu, aega ja, mis peasi, visa ning hoolsat tööd. Mitu päeva tegid kommunistlikud noored ettevalmistusi. Et töötada tuli staniitsast kaugel, püstitati seal telgid, ehitati söökla, pesemisruum jne. Tööle asus ligi 80 õpilast. Brigaadiga oli kaasas kolm kasvatajat-pedagoogi, kes aitasid noortel tööd ja puhkust õigesti planeerida ning juhatasid töid põldudel. Brigaadis olid ka kehalise kasvatuse õpetaja, masinaõpetuse õpetaja jt. Õpetajad ise vaatasid oma tegevusele brigaadis kui koolitöö orgaanilisele jätkule, kui abinõule, mis võimaldab vältida kooli irdumist õpilastest, mida suviti tihti-peale ette tuleb.

—Nii oli mõne aasta eest. Nüüd on koolil juba töö organiseerimises kogemusi. Praegu töötab Staro-Velitskovi 11-klassilise kooli õpilasbrigaad sama «Oktjabri» kolhoosi põldudel ja farmi-

Koonga 8-klassilise kooli õpilased on töötanud tänavu kolhoosipõldudel üle 6000 tōdētunni. Ka kooliast kogusid nende tōdēkad kēed hea saagi. Porgandid kasvasid seal pāris hiiglasteks ja isegi meil muidu mittekasvatatavatest lõunamaise pāritoluga taimedest saadi saaki. Pildil: bioloogiaōpetaja L. Veltmann koos 8. klassi õpilastega tunneb rōõmu suurest baklažaanist.

A. Rammo foto

des. Kolhoos on brigaadile kinnistanud üle 200 ha suuruse maa-ala, vajalikud masinad, aia, linnu- ja loomakasvatustarvikud. Tänavu suvel tōtastasid tootmisbrigaadid mitte ainult 9.—11. klassi, vaid ka 7. ja 8. klassi õpilased. Brigaad kogus suuri saake: hernest 25 tsentnerit hektarilt, maisi 50—55 tsentnerit. Kasvatati ka suhkrupeedi. Noored linnukasvatajad olid 15. augustiks nuumanud 12 000 parti. Kokku nuumatakse 1963. aasta jooksul parte 25 000.

Agaralt võtsid koolinoored osa viljakoristamisest. 15 noorukit tōtastasid kombaineriabilistena. Mehhanisaatoritel oli neist palju abi. Vanemate klasside tūdrukud aitasid rehepeksuplatsidel vilja puhastada.

Loomakasvatustarvikud õppisid tootmisbrigadi liikmed āra masinalüpsi.

Üksi 1962. aasta 8 kuu jooksul lüpsinud 242 337 kg piima, keskmiselt 15 146 kg brigadi iga liikme kohta.

Huvitav on märkida, kuidas arvestatakse õpilasbrigadi liikmete tōdē. Iga tōōulesande jaoks, mis kooli tootmisplaanis on ette nāhtud, on vālja tōōtatud erilised tehnoloogilised kaardid. Nendel kaartidel on kōigi tehniliste tōōoperatsioonide ja nende taitmise tingimuste loetelu, seega määraavad nad kindlaks tōōulesannete teaduslikult pōhjendatud programmi.

Tehnoloogiline kaart

.... kooli klassi õpilase jaoks.

Tōōulesande eesmärk:

Kvaliteedināitajad:

Üldmaht:

Tööülesande täitmise põhitingimused

Töö maht m, ha, kg, ts	Tööde täitmise tähtsajad olenevalt tingimustest	Kvaliteedinäitajad (töönni ja kultiveerimise sügavus, külvinormid, istutusviisid, hooldamise, koristamise jne. aeg)	Kogu töö täitmiseks vajatakse materjale, tööriistu ja -vahendeid, mehhanisme, masinaid	Tunninorm		Kulu tööülesande täitmiseks tehnl. operatsioonide järgi		
				Täiskasvanul	Õpilasel	Õpilastundides	rublades	
						Töötasu	Materjalid	Kokku

Niisugune äärmiselt lihtne tehnoloogiline kaart aitab tööõpetuse õpetajal, õpilasbrigaadi juhil ja klassijuhatajal paremini mõista tööülesande tehnoloogiat, määrata töö ja õppuse ühendamise teid ja vorme ning sel alusel brigaadis töötavate õpilaste tootmistööd õigesti organiseerida ning pedagoogiliselt juhtida.

Sellest, kuidas kool oma kasvandikke eluks, tootmistegevuseks ette valmistab, räägivad selgelt järgmised faktid. Igale aastal jäävad kooli lõpetanud tööle kolhoosi ja sovhoosi või lähevad uudismaa sovhoosidesse ning töötavad seal edukalt koolis omandatud erialadel. Paljud neist õpivad samaaegselt edasi kõrgemates õppeasutustes. Nii töötavad 32-st 1961/62. õppeaastal kooli lõpetanud 20 põllumajanduses ja 12 õpivad kõrgemates õppeasutustes, 27-st 1962/63. õppeaastal kooli lõpetanud töötavad 16 koolis omandatud erialadel põllumajanduses ja 6 on üliõpilased.

Töö õpilasbrigaadides kajastub ka edasijõudmises. Kolme viimase aasta jooksul on õpilaste õppeedukus märgatavalt tõusnud ja nende teadmiste tase kõrgem. 1962/63. õppeaastal oli mahajäänud õpilasi vaid üksikuid.

Tahaks mõne sõnaga rääkida korrast brigaadis ja õpilaste puhkusest. Õpilasbrigaadi keskuses on sotsialistliku võistluse arvestamise tahvel ning stendid pävakorraga ja väljavõttega sisekorra eeskirjast. Mõlemal pool peatänavat ja söökla juures on kaunilt kujundatud lilleklumbid. Nähtavatesse kohtadesse on paigutatud plakatid. Need näitavad, mille eest võitlevad noored kõrge saagi meistrite brigaadi liikmed.

Kell 6 hommikul on äratus. Pärast hommikusööki lähevad kõik brigaadi liikmed farmidesse tööle. Siis lõuna, puhkus ja jälle töö. Pärast tööd algab brigaadis sisemine elu: spordisektsioonide tegevus, raamatute ja ajakirjade lugemine jne. Õhtul on kunstiline isetegevus, mängud ja tantsud. Kell 22.00 õpilasbrigaad rivistub ja päeva kokkuvõtete järgi parimaks osutunud lülile antakse üle brigaadi staabi rändvimpel. Seejärel tehakse õpilastele teatavaks järgmise päeva tööplaan. Täpne ning asjalik, ilma tühjade pausideta — niisugune on brigaadi elu rütm.

Brigaadist lahkumisel esitasin kooli direktorile küsimuse, kas vanemad on rahul sellega, et nende lapsed kuulu-

vad brigaadi. «Aga muidugi,» vastas direktor, «nad isegi paluvad oma poegi või tütreid brigaadi koosseisu võtta.»

Minu viimasele küsimusele, kuidas tasutakse õpilastele töö eest, vastas kolhoosi «Oktjabr» esimees: «Kuidas töö, nõnda ka tasu.»

Õpilaste suur teenistus tootmisbrigaadis võimaldab korraldada neile ekskursioone kodumaa mitmesugustesse linnadesse. Nii näiteks sõitis 1962. aasta talvisel koolivaheajal suur

grupp õpilasi Moskvasse, teine grupp külastas suvel Odessat ja Kiievit. 1963. aasta jaanuaris käisid kooli abiturientid Leningradis.

Kogu õppe- ja kasvatustöö ning õpilaste süstemaatilise mõtestatud tegevuse tulemusena areneb õpilasbrigaadides lapse ja nooruki isiksus harmooniliselt, kujuneb tulevikuinimene, kellele on omased kõige paremad iseloomujooned.

Nii kasvab töökus

A. TÖLDSEPP

Õleks ebapiisav kõnelda kommunismiajastu inimese iseloomujoonte kasvatamisest diferentsieritult, ainult ühe või teise omaduse arendamisena eraldi. Näiteks töökusest kõneldes ei saa jätta meenutamata kollektiivsust või ausust, sotsialistliku omandi hoidmine on lahutamatu aususest, kollektiivsusest ja töökusest, ja nii muudki. Kogeme veel kord, et kasvatus on kompleksne protsess, ühe omaduse väljakujunemine mõjutab ka teiste positiivsete joonte tekkimist ja kujunemist.

Sest mis loob aluse töökusele? Ühe tegurina ka ausus. Või: kas töökuse üheks komponendiks ei ole töö kollektiivi heaks? Üks kõigi, kõik ühe eest.

«Erik ütles mulle ette,» teatab Raivo, 1. klassi õpilane, kellel lugemine ei taha sugugi laabuda. Kas ei näita see, et juba paaril esimesel kuul on kool

istutanud töötamistahte, ausalt töötamise soovi ka sellesse õpilasesse, kelle töötulemused on üsnagi kasinad ega mõju talle ergutavalt; kellest võiks karta, et etteütlemine on talle teretunud.

Või teine näide: Kooliaias töötavad lapsed. Õunapuude all on hulk õunu. Ja kuigi väike Silva kurvvalt sõnab: «Mul ei ole kodus ühtki õunapuud», ei piilu keegi õunte poole. Teatakse, et need on kogu koolikollektiivi omad. Kui töö on lõpetatud, korjavad lapsed

õunad kokku ja toovad õpetaja kätte, kes need jaotab.

Iseendast piasjad, ja tegemist on küllaltki algelise aususõudega. Kuid endastmõistetavus ja distsiplineeritus, millega õpilased tegutsevad, kõneleb siiski oma keelt kollektiivse töö ja selle saavutuste austamisest.

Need näited pärinevad Valga rajooni Laanemetsa algkoolist. Kahtlemata leidub neid teisteski koolides, ent jutt on praegu just sellest koolist ja tema õpilaste töökusest.

Alustagemgi kooliaiaist. Laanemetsa algkooli aed on algkoolide aedadest parim rajoonis ja ka vabariigis esimeste hulgas. See on peamine silmaga nähtav tunnistus järjekindlast tööst ja sellest, milline osatähtsus on koolis töökusel. Hästi rohitud peenrad, hooldatud viljapuud ja pöösad, rohulibleta kõnniteed ja palju mitmekesiseid lilli. Igal õpilasel on oma nimeliselt kinnistatud peenrake. 1. klass hooldab ainult lilli, 2. klass redist, kaunvilja ja lilli, 3. ja 4. klassi hooldada on seemnest külvatud juurviljad, õppevahenditeks vajalikud taimed (mais, kanep, hirss jt.), istutatavad taimed ja lilled. 3. klassi õpilastel on igapäev peale programmikohase peenra üks lisapeenar; 4. klassis on lisapeenraid kaks.

Juhuslikult valitud päev. Aias on tööl 1. + 3. klass. Tööle tullakse lõbusa jutusuminaga ja lugematute küsimustega õpetajale. Kõik on lilleseemnete kogumine. Oli ju 3. klassil emakeele tunniski käsitusel pala «Vaas meie klassi laual». Eile kõneldi siinsamas kooliaias püsi- ja suvililledest ning vaadeldi neid. Täna jutustas Leili, klassi toallilide hooldaja, kuidas ta seda teeb. Vastati koduloovihikus küsimustele ja joonistati lilli. Räägiti, kuidas keegi ema abistab. Nüüd ollakse taas kooliaias ja igapäev saab ülesande: koguda eri sorti lillede seemneid. 3. klassi õpilaste kõrval töötavad ka 1. klassi lapsed. Ja niipea kui ülesanne on käes, vaibub igasugune sumin. Kõik töötavad, võiks öelda, «nohisedes», s. t. väga süvenenult. Ainult kaks

tüdrukukest, kellel tuleb vihmaniisketest «rebasesabadest» tibatillukesi seemneteri välja hõõruda, on veidi nukrad ja nõutud. Aga teiste hoogne töö ja õpetaja ergutav sõna tulevad abiks ning lõpptulemusena on nendelgi kenake saak. Õpetaja peatub kord ühe, kord teise juures. Talle esitatakse küsimusi nende lillede kasvatamise kohta. Meenutatakse, mida kõike suvel on tehtud; tuletatakse meelde, missuguseid lilletaimi kasvatati küllanõukogu ja kolhoosikeskuse jaoks.

Suvel tegutses kahekümneliikmeline õpilasrühm — kõik need, kes suve kodus veetsid. Koguneti igal kolmapäeval. Töötati aias või mindi kolhoosipõllule, kuhu õpilastel kevadel oli istutatud 0,15 hektarit suhkrupeeti. Suve jooksul rohiti see kolm korda läbi ja väetati. Väiksemad töötasid neil päevil kolm tundi, suuremad viis. Iga tunni järel oli vaheaeg mängudega. Sellest tööajast piisas kooliaia ja suhkrupeedipõllu täielikuks korrashoiuks. Ühtlasi saavad õpilased neli suve ühtjärke sel kombel töötades põhiliselt ülevaate juurviljade ja lillede kasvutingimustest ja -nõuetest, taimede arenemisest ning nende põllukultuuride kasvatamisest, millega nad nende aastate jooksul on tegelnud. Laanemetsal on selleks olnud mais, hübriidkaalikas ja suhkrupeet.

Töö ei tohi lastele olla kurnav ja igav. Iga tunni töö järel 10—15 minutit palli- ja muid liikumismänge või ühist lugemist olid heaks vahelduseks ja stiimuliks. Töö lõpul tehti lühimatki Koiva äärde, Räime järve kaldale, Lemmikmäele või metsa marjule ja seenele. Need käigud andsid saagiks ligi 100 liitrit marju ja palju seeni, mis aitavad talvist menüüd mitmekesistada ja odavamaks muuta, nagu kooliaias oma kätevaevast saadav juurvili ja kartulgi. (Ühe õppeveerandi jooksul saavad kõik õpilased kooliaia arvel tasuta eine.) Kooliaia õunad säilitatakse pühadepakkide jaoks. Nii on lastel võimalik kogu õppeaasta jooksul maitsta oma töö vilja.

Sellest igapäevast tööpäevast jätkus ka ravimtaimede kogumiseks. Koolis kuivatati üheskoos mustikaid, pärnaõisi, leedikalehti. Muist matkadel kogutud taimi kuivatati kodus ja anti siis üle koolile. Nii kuhjus varu köömneid, kibuvitsamarju, palderjani-juuri jm. väärtuslikke ravimtaimi apteegile üleandmiseks.

Ja mida tehti veel? Tehti kõike, milleks jõudu jätkus; pandi käed külge igal pool, kus nähti, et seda on vaja, olgu see siis looduskaitse all oleva kolhoosipargi korrashoid, kolhoosile ja külanõukogule lilletaimede kasvamine, isetegevusbrigaadi esinemine kolhoosnikele ja metsapunkti töötajatele või vanametalli ja vanapaberi kogumine, korrapidamine bussipeatuses ning sügisel tammeterude kogumine metskonnale. Töö hoost annab tunnistust suur kastitais tõrusid, millele iga päev toob veel lisa, samuti plaani tunduv ületamine vanapaberi ja -metalli kogumisel.

Kooliõuel ja osalt juba kuuris seisavad küttepuude riidad. Siin on vähemalt kahe aasta kütus. Selle vedasid ja ladusid lastevanemad koos lastega.

Tubli suvise töö eest avaldati kooli seinalehe käesoleva õppeaasta esimeses numbris kiitust viiele õpilasele, kes ei olnud vahele jätnud ühtki töötundi. Neid premeeriti.

Oleks väärt seostada töökasvatust üksnes kehalise tööga, teha sellest koolitöö isoleeritud lõik. Laanemetsa algkooli õpilased on igati töökad, nii koolis kui ka hiljem. Kust otsida selle algpõhjust?

Kooli üldises töös paistab silma hulk üksikasju.

«Laisku õpilasi meil ei ole,» sõnab õpetaja E. Anton. On küll neid, kes täidavad oma ülesandeid suurema kohusetundega, ja teisi, kellel seda omadust kipub veel väheseks jääma. Kuid üldine hoiak on: õppimine on meie töö, tahame seda teha ausalt. Seepärast ei taha keegi kasutada kaaslaste «abi» etteütlemise või mahakirjutamise näol.

Küll aga on mõnikord tegemist las-

tega, kes kooli tulles on teistest vähem arenenud, eriti 1. klassis. Põhjused on õpetajal enamasti teada: kodune olukord, teatud hoolimatus vanemate poolt või haigused. Igal juhul teeb kool kõik selleks, et nendel lastel töötahe ei vaibuks, et nad ei kaotaks usku endasse.

Möödunud õppeaastal ei saanud 1. klassi õpilane Kalev kuidagi lugemist selgeks. Et laps ei eralduks kollektiivist «valge varasena», vaid tunneks selle abi, ja et kollektiiv omakorda harjaks vastutust tundma iga oma liikme eest, pidas õpetaja E. Anton nõu 4. klassi pioneeridega. Pioneer Leili Upser võttis Kalevi oma hoole alla ja — oli vaeva mis oli — õpetas poisi lugema. Tänavu suudab Kalev juba teistega sammu pidada.

Või praegune 1. klassi õpilane Raivo, kelle arenemine on teiste omast tunduvalt aeglasem. Nüüd on koolis pikapäevarühm ja rühma kasvataja töötab Raivoga tihtipeale individuaalselt. Poiss on töökas ja püüdlik. Ka õpetaja püüab õppetunnis tema neid omadusi säilitada ning arendada, ergutab teda tagasihoidliku kiitusega väikes-tegi edusammude puhul, küsitleb teistega võrdselt, seejuures veidi lihtsamid asju, jälgib, et poiss ei väsiks. Nii võib loota, et ka see õpilane läheb kevadel üle 2. klassi.

3. klassis on tütarlaps, kes kahel esimesel õppeaastal jõudis hästi edasi. Nüüd aga on alanud tagasimineku. Kuigi laps õpib ja pikapäevarühmas vastatagi oskab, satub ta klassi ees sageli segadusse ega anna õiget vastust. Miks? Juba mõnda aega juurdleb õpetaja selle põhjuse üle, sest järeleaitamisest üksi on siin vähe. On tarvis leida ja kõrvaldada tagasimineku põhjus. Seniks aga tuleb õpilast kohelda taktitundega, et tal ei tekiks alaväärsustunnet või lootusetust.

Liitklassides tuleb õpilastel paratamatult palju iseseisvalt töötada ja õpetajal läheb vaja väga mitmekesist didaktilist materjali. Laanemetsa koolis on seda valmistatud küll ühiskondli-

Kütuseriidadki kooli-
õuele kerkisid õpilaste ja
nende vanemate jõul.

kult kasuliku töö tundides, küll on seda teinud õpetaja ise õhtutundidel. On varutud ka hulk mängu matemaatika ja eesti keele tundide elavamaks muutmiseks, töö rüütamiseks mängu vormi.

Kool, klassiväline töö, ümbruskond ja kodu — kõik need tegurid on Laanemetsal liitunud üksmeelseks kasvatus tööks. Pioneeridega töötab peale õpetaja külanõukogu raamatukogu juhataja. Ta korraldab viktoriine ja ühislugemisi, tutvustab uusi raamatuid, aitab valmistada albumeid (näiteks «Kalevipoja» ilmumise 100. aastapäevaks) ja korraldada muinasjutuhommikuid, õpetab isetegevusettekan-
deid.

Üks pioneeride valmistatud album kannab pealkirja «Meie kolhoosi seitse-aastak». Selles on andmed toodangu ja loomade arvu kohta ning fotod. Materjal on pioneeride endi kogutud, ainult siis, kui oskustest jäi puudu, pöörduti õpetaja poole. Albumis on eri rubriik «Meie abi kolhoosile». Pioneerid jutustavad siin maisi harimisest, abist sügistöödel, esinemistest kolhoosnikele. Albumi andmeid on hea kasutada õppetunnis, lasta õpilastel endil neid meelde tuletada, täiendada uute saavutustega...

Pioneeripäevikud kõnelevad kodu-

ümbruse tundmaõppimiseks korraldatud matkadest, timurlusest, huvitavatest koondustest. Magnetofonilindilt võib praegugi kuulata, kuidas kulges möödunud õppeaastal koondus lõkke juures. Pioneeridel olid siis külas sigala brigaadi liikmed, külanõukogu esimees ja üks Laanemetsa vanemaid elanikke. Võib kuulda nende kõnelust Laanemetsa minevikust, kooli endistest asukohtadest, paikkonna olevikust ja tulevikust. Koondus oli meelde jääv, ka pioneerid ise esinesid külalistele.

Tänavune valimiskoosolek korraldati kolhoosi pärgis ja pärast selle ametliku osa lõppu täideti väike tööülesanne: koguti tammeterusid. Nii annab iga pioneeride ja oktoobrilaste koondus midagi uut, tihtilugu on sellega ühendatud mingi ühiskonnale kasulik töö, mis siis alati laabub hoogsalt.

Klassis on igal oktoobrilapsel ja pioneeril oma ülesanne ja «amet», nagu kooliaia vaatlusvihikusse sissekannete tegija, klassi riivli korrashoidja, «Sädemete» säilitaja, lillede hooldaja, sahtlite kontrollija, õppevahendite tooja jne.

Või sanitaaralane töö. Üterajoonilistel võistlustel on selles ikka kuulunud paremate hulka. Aastast aastasse juhib selle ala teoreetilisi õppusi õpetaja E. Anton, esmaabi andmise oskuste

eest aga hoolitseb kohalik velsker. Eriti algklassides tuleb ka selles töös teadmised ja oskused siduda eluga, kasutada palju mängu ja võistlust. Ühe õppeveerandi tööplaan sisaldab järgmist: võistlus «Puhtaim klass», OVSK-õppused, sanitaarposti õppused, mängude koondus, maastikumäng «Kas oskad?», tervishoiuteemaline viktoriin. Mängude koondusel ja maastikumängus tuli rakendada õppustel omandatud oskusi, viktoriin aga kinistas teoreetilisi teadmisi.

Kuigi õppimisse, eriti esimestel aastatel, põimub palju mängu, on see Laanemetsa lastele tõsine töö. Iga töö on aga ühtlasi õppimine, sest ükskõik mis on parajasti käsil, ikka saadakse selle juures teada midagi uut. Kooliaias maa harimisel, peenarde tegemisel, külvamisel, istutamisel jm. annavad õpetajad alati seletust, kuidas toimida ja miks just nii teha. Ning siingi on puhkehetkiks mäng. Säärane mängu, töö ja õppimise põimumine ongi võibolla üks põhjusi, mis ergutab töötama ja õppima.

Nüüd kollektiivsusest. Sõnadel «meie» ja «meie oma» on mitu tähendusvarjundit. Kui meil praegu veel leidub neid, kes seda sõna tõlgendavad ainult õigusena võtta ja kasutada, siis tulevikuinimene näeb selles säärase õiguse kõrval kohustust (ja seda esijoonel!) hoida ja kaitsta, edasi arendada, kasvatada ning luua. Õige töökasvatuse vili on see, et Laanemetsa õpilastele on «meie kool» lähedane nagu kodu; «meie kooliaed» — seda tuleb hoida parimas korras; «meie kolhoosi» park — selle vanadelt tammedelt ja pärnadelt ei tohi keegi oksakest murda. Nii sama tuleb hoida ja säästa kõike, mis

kuulub ühiskonnale, kodumaale. Sel-line «meie» õpetab juba maast-madalast nägema, kuhu on tarvis käsi külge panna. Ja see on vähemalt niisama oluline kui antud ülesande korralik täitmine.

Sõna on esmajoones õpetav, eeskujuline — kasvatav. Ei piisa sellest, kui õpetaja ainult räägib kasvatavat juttu tööst ja tööarmastusest, kollektiivsusest ja üksteise abistamisest, toetamata oma sõnu igal sammul elava eeskujuga.

Laanemetsa algkooli juhataja L. Anton ja õpetaja E. Anton on juba aastaid olnud kohaliku kultuurielu eesotsas, kaasa elanud elanike rõõme ja muresid, kaasa teinud nende töid ja toiminguid. On selleks siis valimistega seotud töö või loengud ja vestlused kolhoosis, metsapunktis, karjafarmis või brigaadis. Käsi peseb kätt, ütleb rahvasuu. Et õpetajad kunagi ei tõmbu eemale rahvast, siis on koolil ka igakülgne toetus kolhoosilt ja metsapunktilt. Hea töö tasuks andis kolhoos suvel koolile auto kahepäevaseks ekskursiooniks. Külastati ka Kurgjat ja Vändrat. Metsapunkt aitab alati koolimaja remontida, laskis näärpeoks valmistada näidendi jaoks dekoratsioonid ega keela mujalgi oma abi.

Tihe on kooli seos endiste õpilastega. Nad kirjutavad aeg-ajalt kooli seinalehele ja külastavad kooli sageli. Ilusaks traditsiooniks on saanud iga-aastane kokkutulek konstitutsioonipäeval. Ka õpetajatel on nende kõigi edasine elukäik südamel ja igapähe kohta teateid. Nad võivad pajatada paljudest tublidest ning töökatest naistest ja meestest. Võib-olla on koolil ka pedagoogigi kohta kehtiv vanasõna «Käbi ei kuku kannust kaugele».

Rahva kunstiline kasvatamine on kommunistliku kultuuri ehitamise üks esmajärgulisi ülesandeid. Mis siin pattu salata — see asi on üpris hooletusse jäetud. Me kuuleme palju hädasignaale. Huvi tundmine sümfoonilise muusika ja kujutava kunsti keerukate nähtuste vastu on kaugel soovitud. Sellele vastavalt on nõrk ka nende mõistmine. Meie maa eri paikades, ja hoopiski mitte eriti kaugel asuvates rajoonides, korraldatud ankeedid kõnelevad kohati masendavast olukorrast.

Ebarahuldav on kunstipropaganda. Võiks arvata, et võimsaks, oma ulatuselt võrreldamatuks propagandainstrumentiks on raadio. Kuid kas meil ei tule sageli punastada, kui kuulame järjekordseid ja väljaspool järjekorda antavaid «juubelisaateid», saateid ühest või teisest mineviku suurest

Millest alata?*

P. ANTOKOLSKI,

poet

heliloojast või kunstnikust?... Ikka ja jälle saame teada, et nimetatu oli «patriotismi» musternäidiseks, eeskujuks rahvaloomingu lätete poole pürgimises ning lisaks sellele veel ka muutumatult «elujaatav» subjekt... Ja ongi kõik, mida me saame teada Haydnist või Mussorgskist, Rembrandtist või Surikovist.

Kultuuriülikoolide lektorid käivad tavaliselt sedasama tallatud teed mis raadiogi: ikka seesama kurikuulus «elurõõm», elujaatav isikupäratus, mis puhastab kõik meie suured eelkäijad neile ainuomastest joontest.

Sellest, kui haletsemisväärased on lood keskkooli kirjandustundides, on viimasel ajal palju kirjutatud ja kõneldud. Õelduga võib ainult ühineda. Meie lapsed saavad koolis kroonulikult mahlatuid pressimisjäätmeid, mis võivad nad Puškini, Gogoli või Tolstoi juurest hoopis eemale tõrjuda.

Kõik need on üht liiki ja ühesuguse põhjusega nähtused. Kunstiline kasvatuse on meie kultuuri tõeliselt maha jäänud lõik. Ja üksikud eraldi seisvad katsed olukorda ei paranda.

Missugusest otsast alustada seda tõsist ja asjalikku jutuajamist, kuidas

* Artiklite kogumikust «Эстетическое воспитание в семье». Издательство «Искусство», Москва, 1963.

haarata kinni eluliselt tähtsast lülist, kuidas lükata ümber üldised traditsioonilised fraasid ja kinnitused, mis teenivad vist küll ainult vastastikuse eneserahustamise eesmärki, — midagi otsustavamad need ju ei teeni!

Ja kas on üldse olemas niisugust võimalust — haarata kinni peamisest, kõige tähtsamast lülist? Mulle näib, et on. Veel enam: see on üsna käeulatuses. Selle poole ma pöördungi.

Rahva kunstilise kasvatamise ülesanne on eelkõige laste kasvatamise ülesanne. Mõnele lugejale võib ehk näida, et ma ahendan ülesannet ja koos sellega teen hinnaalandust, et minu mõtte erilisel praktilisusel ei ole midagi ühist seatud ülesande printsiipiaalse lahendamisega. Jah, muidugi, niisuguseid lugejaid leidub. Kuid isegi neid ma palun järeldustega oodata.

Kõik lapsed — eranditult kõik! — sünnivad ühel või teisel kunstialal andekatena. Lapse andetus on alati kasvatuselise resultaadi, täpsemalt, kasvatuselise puudumise, hoolitsuse puudumise resultaadi. Selles on süüdi perekond, kuid on juhtumeid, kus lapsevanemad ei tule küsida. See aga tähendab, et süüdi, jäägitult süüdi on keskkool. Laste andekusest kõnelevad arvukad laste joonistuste näitused, laste näidendid, kogu laste isetegevus tervikuna, millest on hästi teadlik igaüks, kellel on nii või teisiti vahetat tegemist lastega.

Laste andekus avaldub nende vaatusvõimes, sarnaste ja iseloomulike joonte kiires haaramises, teravas muusikalises kuulmises, erakordselt arenenud matkimisinstinkti. Kõik need kunstilise andekuse algmed omandavad tõeliselt kümnekordse jõu tänu laste eapärasele naiivsusele ning eeskätt eeskujude ja stampide mitteteadmisele: lapsed on looduse enda poolt kindlustatud selle vastu, et saada klassikuteks või pseudoklassikuteks. Kuid see ähvardab neid ikkagi, kui nad õigeaegselt ja ettekuulatult juhitakse valele teele.

Laste andekuse kõige tähtsamaks ja

omamoodi kujukaks tunnuseks on nende iseseisvad mängud: tüdrukud nukukudega, poisid hobust, sõda, reismist. Mäng ongi ju üks kunsti aluseid. Siit — sellest helendavast täpist, välja-pääsu otsiva elujõu üleküllusest — sünnibki kunst.

Niisiis, kui läheneda rahva ja eelkõige kogu kasvava põlvkonna kunstilisele kasvatamisele tõeliselt riiklikult, vajaliku ulatuse ja südametunnistusega — ja ainult nii tulebki asjale läheneda! —, saab selgeks, et see ülesanne on jõukohane üksnes meie keskkoolile. Kooli õlgadele tulebki see panna. Eriti selle noorematele ja keskmistele klassidele.

Eluliselt möödapääsmatu on õpetada keskkoolis kunsti mitmeid aluseid: muusikat, kujutavat kunsti ja kirjan-dust kui laste iseseisvat loomingut.

Igas keskkoolis, eriti nooremates klassides, on tarvis õpetada elementaarseid rütmiharjumusi. Võib-olla on selleks rütmiline võimlemine Dalcroze'i vaimus. Ei tea, las ütlevad seda spetsialistid. Võib-olla tasub hakata õpetama solfedžot.

Igas keskkoolis, peaaesjalikult nooremates klassides, tuleb õpetada joonistamist plüatsi- ja akvarellitehnikas, natuurist ja tingimata ka kujutluse järgi, «peast», nagu ütlevad lapsed.

Igas keskkoolis tuleb kindlasti virgutada näidendite lavastamist: dekoratsioonide maalimisega põrandale laialilaotatud kokkuliimitud paberilehtedele ja kõige algelisemate, kuid võimalikult eredate kostüümide õmblamisega. Näidendid võivad olla ükskõik millised, kuid eelistatud olgu muinasjutud! Kogu linna või rajooni kirjutustarvete kauplustes leiduv kuld- ja hõbepaber tuleb selleks anda kooli

¹ Jaques Dalcroze (1865—1950) — šveitsi muusikapedagoog ja hellilooja, kes lõi laste esteetiliseks kasvatamiseks ja nende muusikalise kuulmise arendamiseks rütmilise kasvatuselise ehk nn. rütmilise võimlemise süsteemi, mida on kasutatud mitmetes maades. (Tõlkija märkus.)

kasutusse. Nii kasutatakse see kõige paremini ära.

Igas keskkoolis puhkegu õitsele poeesia. Tuleb hellalt hoolitseda lapse iga katse eest iseseisvalt värsse kirjutada. On vaja korraldada lastele luuletamisvõistlusi koos lihtsate auhindade määramisega, nagu Puškini või Majakovski väljaanded. Samasuguseid võistlusi organiseeritagu ka kogu rajooni õpilastele-luuletajatele. Programmi on tarvis võtta värsiehituse elementaarsed põhialused: kümnekaheteistkümnendaastane õpilane peab oskama jambi trohheusest eristada. Tema üldine kirjaoskus sellega ainult kasvab.

Siin öeldu ei ole kitsapiiriline väljamõeldis ega vastutustundetu fantaasia. Ei! See on elu nõue. Eriti kui meenutame, et me peame kasvatama kommunistlikku inimest, see on igakülgelt ja harmooniliselt arenenud inimest. Ainult üsna oma elu algul kunsti joovastavat jooki maitsta saanud inimesed hindavad tõeliselt selle vajalikkust, selle headtegevat, inimest õilistavat jõudu. Anname siis meie lastele heldekäeliselt selle võimaluse. Mis neid ka elus hiljem ootaks, nad on meile tänulikud oma lapsepõlve eest.

Kuid ärgu seejuures meenutatagu, et õpilased on juba niigi erakordselt koormatud ja üle koormatud! Kohane on küsida: millega nimelt on nad nii üle koormatud? Kui jutt on igavast, mitte millegagi soojendatud ja valgustatud igapäevasest õppimisest, igavatest (kriipsutame alla — igavatest!) ühiskondlikest kohustustest, siis las õpetajad, koolide direktorid ja kõik, kellele on pandud juhtimine, ise kaaluvad, kas selline koormus on jõukohane või ei, ning mõtlevad selle üle, kuidas seda jõukohaseks teha.

Kui rääkida kunstist, siis selles elava väljamõeldise lõbusas maailmas leiavad lapsed üksnes pingest vabanemist ja puhkust, niisama nagu nad leiavad seda liikumismängudes ja spordis. Köites lapsi puhkeaja (isegi kui esialgu ainult puhkeaja) sellise omakasupüüd-

matu veetmisega, muudame nende üldise käitumise tervemaks, kusime nad eemale kahjulikest mõjudest ja puhangutest, mida siinkohal pole mõtet loetleda. Me tugevdame neid ka füüsiliselt, sest igasugune huviga, hingestatult tehtud töö tugevdab inimest paremini kui sportimine ja võimlemine.

Mitte midagi ei tee lapsed nii meelstasti, mitte millelegi ei ole nad nii vastuvõtlikud kui tehniliste tööskuste omandamisele. Miski ei soodusta nende üldist arenemist nii, nagu ükskõik missugune seda laadi oskus. Tehnilisi oskusi läheb vaja ka kunstis. Juba ainuüksi oskus hoida pliiatsit, oma kogemuste põhjal aru saada perspektiivi seadustest, segada ja valida värve teeb lapse vastuvõtlikumaks ka kõige ootamatumas, kunstile näiliselt kauges valdkonnas, näiteks geograafias, geometrias ja trigonomeetrias. Juba ainuüksi kokkupuutumine rütmiga, ainuüksi harjumus kuulnud meloodiat endamisi korrata ja samas selle rütmi noodimärkidega üles kirjutada arendab lapse mälu, ja mitte ainult muusikalist, vaid üldist, mis hiljem avaldab mõju ka matemaatikast arusaamisele.

Kokkupuutumises teatriga ja näitlejate mänguga on üldise kultuurilise kasvu võimalused ammendamatud. Teater ja näitlemine on kunsti üks esmaseid vorme üldse. Teater on kunsti häll, tema emasüli... Juba enne kooli on kõik mänginud. «Tšapajevit», «Moskva kaitsmist» ja muud. Ja, olles sellisel viisil kütkestatud, on vastavalt arenatud. Kool peab oskama seda lapse läbielatud kogemust kasutada. Eelkõige looma isetegevusliku teatri. Lastelt nõutakse siin täielikku andumust, naiivsust, tulisust, enesevalitsemist, julgust pealtvaatajate ees esineda — ühesõnaga tervet hulka kasulikke omadusi ja harjumusi, mis kuluvad neile ära ka pärastpoole igas tegevussfääris ja igal kutsealal, ka sellel, mis on kunstist kõige kaugemal.

Lapsi on tarvis kasvatada ja õpetada

neid röömustades, mitte aga eemale tõrjudes. Nende ees on tarvis avada õitsva ja mitmevärvilise maailma kirkaad panoraamid, mitte aga seda maailma nende eest varjata surnud skeemide ja abstraktsioonidest tuletatud apriorsete reeglite püstita ja võrguga. Kuid kui kunstiline kasvatus on selles mõttes korrektiiviks ükskõik millisele kuivale õpikule, siis sellise kasvatuses tähtsus on veelgi ulatuslikum ja veelgi printsiipialsem.

Asi on selles, et esteetika ja eetika on teineteisele hoopis lähedasemad ning omavahel hoopis tihedamalt ja loomulikumalt seotud, kui see pealiskaudsel vaatlemisel näib. Kunst — see on pidu, pidu aga kõneleb alati ja eelkõige headusest. Ja-jah, sõna HEADUS on siin oma kõige lihtsam ja otsesemas, ilma kavaluseta tähenduses. Ärge alahinnake selle sügavat ja puhast lütet!

Kunstialane töö liidab inimesi, muudab nende konglomeraadi kollektiiviks. Iseenesest tekivad vastastikune abistamine, vastutus seltsimehe eest, teadmine, et sinu kõrval on seltsimees. Ei ole sõbralikumaid ja üksmeelsemaid kollektiive, kui seda on noorte stuudiod, noorte teatritrupid, üheskoos töötavate noorte kunstnike brigaadid. Niisuguses töös on alati omakasupüüdmatus element. Igasugune ühine loov

töö on oma olemuselt eetilise. Teisiti variseks ta kokku. Täpsemult: ta ei varise kokku sellepärast, et temast osavõtjad peavad kinni omaenda väljatöötatud kõlblusnormidest.

Kuid tuleme tagasi laste juurde. Lapse iseseisev praktika kunstivallas sisendab temasse juba maast-madalast austust kunsti vastu. Laps veendub oma isiklike kogemuste kaudu õigeaegselt selles, mida kuidagi ei mõista paljud teda ümbritsevad täiskasvanudki: kunst — see on töö, mis võib olla ka väsitav, töö, mis nõuab õppimist ja distsipliini. Ja ta ei suutu kunagi nn. lõundimäärjaisse või värsipunujaisse halvakspanevalt.

Siin tehtud kavatsused ja ettepanekud on antud kõige üldisemas ja ligikaudses vormis. Need nõuavad nii detailiseerimist kui ka täiendamist. Ja nende ellurakendamine ei lähe ühekorraga.

Kuid sellepärast ei ole nad vähem elulised!

Veel ja veel kord: rahva kunstiline kasvatamine — see on eelkõige laste, noore põlvkonna kasvatamine.

Kõik ülejäänud on poolik abinõu, ajutine paik, vana maja fassaadile pandud krohv.

Ehitamist võib alustada ja peab alustama ainult algusest — vundamendist.

Joonistusõpetuse põhimeetodeid, nende olemus ja kriitika

A. REMMEL

Aljärgnevas kirjutises peatun joonistamise meetodika ühe põhilise osa — kujutamissoõpetuse meetodika juures, mis haarab programmi kahte lõiku: natuuri joonistamist ja temaatilisi töid. Piirdun siin ainult kahe hilisema meetodi: naturimeetodi ja temaatilise loominguilise meetodi analüüsi ning kriitikaga.

Joonistusõpetuse meetodid on komplitseeritud seostes ja sõltuvustes oma

kujunemisperioodi ühiskondlike vaadete ja teooriatega, kunstivaadetega, professionaalse kunstilise hariduse metoodikaga ja pedagoogika ning psühholoogia seisukohtadega, samuti tegeliku elu — teaduse, tehnika ja tööstuse — nõuetega.

NATUURIMEETOD

Looduse uurimise ja kujutamise tähtsust kujutavas kunstis rõhutasid juba renessansiajastu meistrid (C. Cennini, Leonardo da Vinci, Dürer jt.); hiljem oli see kunstniku õpingute lõppastmeks ka akadeemiates. Kuid tee sinna viis kopeerimise ja kipside joonistamise kaudu ning oli nii pikk, et lühema õppeajaga koolides (näiteks kunsttööstuslikes) sinna ei jõutudki, rääkimata juba üldhariduslikust koolist. XVIII sajandi prantsuse filosoofi J. J. Rousseau' «Émile'i» kirglik üleskute rajada kogu joonistusõpetus natuuri kujutamisele ei leidnud tol ajal ega hiljemgi kõlapinda. Tähelepanu äratav seepärast vene kunstniku A. Venetsianovi poolt XIX sajandi I poolel (millal kõigjal veel valitses kopeerimis- ja geomeetiline meetod) koostatud joonistamise programm kurtummade instituudile, kus kolmes alamas astmes nõuti joonistamist esemete järgi ja kus joonistamine oli ühendatud maalimisega (З. Фомичев, «А. Г. Венецианов — педагог», 1952, lk. 44—45).

XIX sajandi teisel poolel arenes kujutatav kunst realismi tähe all. Sellel olid omad sügavad ühiskondlikud juured. Loodusteaduste võidukäik vajutas oma pitseri kogu mõtlemisviisile. Võimsalt arenes kapitalistlik tootmine, järjest rohkem pani endast kõnelema proletariaat; sotsialism ja marksism mõjutasid üldist mõtlemisviisi. Kirjanduses ja kunstis kritiseeriti teravalt kodanliku ühiskonna vastuolusid. Eriti jõuliselt avaldus see Venemaal peredvižnikute loomingus. Peamisteks kunstilise kujutamise objektideks olid nüüd töötav inimene ning teda vahetult ümbritsev argielu ja loodus.

Palju oli muutunud ka kunsttööstuses. Siin olid alanud uue stiili otsingud, mis taotlesid lähtumist otse loodusvormidest.

Realistliku kunsti arenedes teravnes joonistusõpetuses geomeetrilise meetodi kriitika. See meetod tundus nüüd akademismi igandina, mingi anakronismina, mis hoidis õpilasi eemale kokkupuuteist loodusega. Nõnda oli XIX sajandi viimasel veerandil tee natuurimeetodile avatud.

Joonistusõpetus algas nüüd otse esemete kujutamisega, mis järjestati (nagu geomeetrilise meetodi puhulgi) geomeetrilise süsteemi alusel: eelkõige ovaali-, ringi-, ruudu-, ristküliku- jne. kujulised pinnalised tarbe- ja loodusvormid, siis kandilised ja pöördkehade-kujulised esemed perspektiivselt kujutatuna, seejärel topised, maastikud jne. Joonistamine oli nüüd lahutamatu seotud akvarelli kasutamisega, sageli joonistati otse pintsliga.

Joonistusõpetusega oli enamasti seotud ka geomeetiline ja projektsiooniline joonestamine, et rahuldada tööstuse ja tehnika vajadusi.

Oma mõju uue meetodi kujunemisele avaldasid lapsepsühholoogia alased uurimused: 1882. aastal ilmus W. Preyeri raamat «Lapse hing» (tõlgiti ka vene keelde) ja 1887. aastal itaallase Corrado Ricci raamat «Laste kunst».¹ Neile lisandusid hiljem paljud teised uurimused. Nende mõjul tuli algkursuse kavasse (algklassides) ka temaatiline joonistamine, kuiva intellektuaalsuse asemele emotsionaalne suhtumine ja joonistusõpetuse lähendamine kunstile.

Natuurimeetodi levikule aitasid kaasa rahvusvahelised kongressid joonistamise õpetamise edendamiseks (Pariisis 1900. a., Bernis 1904. a. ja Londonis 1908. a.).

Natuurimeetodis oli erinevaid kallakuid ja suundi. Näiteks Saksamaal Preisi koolides (õppeprogrammid aastail 1901 ja 1902) valitses geomeetrilisele süsteemile rajatud natuurimeetod, millest dekoratiivne joonistamine oli peaaegu välja jäetud, nagu oli välja jäetud inimese ja loomade joonistamine (välja arvatud liblikad, putu-

¹ Tõlgiti vene keelde 1911. a.

kad, kalad ja lindude topised). Rahvakoolides soovitati rakendada ka temaatilist joonistamist.

Kooskõlas Preisi programmidega oli koostatud A. Baumgarti meetodika, mis omal ajal tõlgiti ka vene keelde (A. Баумгарт, «Руководство к современному преподаванию графических искусств», 1905). Siin avaldub veel selgesti natuuri-meetodi seos geomeetrisega.

Meil levinud sellesuunalistest meetodikatest võiks nimetada: P. A. Wagner. «Der neuzeitliche Zeichenunterricht» I, II, III Teil. 1921.

Venemaal ja paljudes teistes maades levis käesoleva sajandi algaastail ka natuuri-meetodi teine suund, nn. ameerika meetod, mis oli suuresti mõjutatud F. Fröbeli pedagoogilistest ideedest.

Selle meetodilise suuna teine, eelmisega seoses olev kolle asus Inglismaal, kus XIX sajandi teisel poolel mõned utopistliku sotsialismi esindajad (J. Ruskin, W. Morris ja W. Crane) panid suuri lootusi rahva kasvatamisele kujutava ja tarbekunsti kaudu. Et joonistusõpetuses valitsevaid meetodeid kritiseeriti Inglismaal ka psühholoogilisest seisukohast (H. Spencer, J. Sully, E. Cooke), siis tekkis siin XIX sajandi teisel poolel elav huvi joonistusõpetuse reformimise vastu. Nimetada tuleb inglise kooli joonistusõpetuse reformijaist eriti E. Cooke'i, kelle ideede osalist elluviimist lubati ametlikult 1895. aastal. Cooke võitles geomeetrisel meetodi vastu ning nõudis lähtumist lapse huvidest ja võimetest.

Millised eripärsed jooned olid siis sellel nn. ameerika meetodil?

Võrreldes Preisi koolides tarvitusele võetud meetodiga oli ta elavam ja kunstilise kasvatuse seisukohalt paremini läbi töötatud, haarates endasse nii kujutava kui ka tarbekunsti, kunsti vaatlemise ja loovate ülesannete täitmise. Joonistamine oli tihedalt ühendatud käsitööga. Selle suuna parimaks, rahvusvahelise kuulsuse omandanud meetodikaks oli L. Prangi kapitaalne töö (ilmus a. 1887).

Esemete kujutamisel lähtuti ka siin geomeetrisest põhivormidest, kuid ometi oli see lähtekoht põhiliselt erinev saksa meetodist. Siin algas kogu õpetus geomeetrisest kehadest: kerast, kuulist, prismast, silindrist, koonusest, püramiidist jt. ning nende kujule vastavatest esemetest. Õpilased õppisid neid tundma vaatlemise, komplemense ja voolimise teel, nende pinnalaotusi lõigates ja kokku kleepides ning lõpuks neid kujutluse järgi joonistades. Seega viidi laps juba esimesest õppeaastast alates plastiliste-ruumiliste kujutluste valdkonda. Nii oli võimalik esemete kujutamist orgaaniliselt siduda temaatilise joonistamisega (näiteks: maja on lamav risttahukas + katuseks kolmetahuline prisma; torn on püstseisus risttahukas + püramiid katuseks jne.). Muidugi ei nõutud siin lastelt veel kujutamise täpsust, süsteemiline plastiline-ruumiline kujutamine natuuri järgi algas alles 3. õppeaastal.

Üksluisust välditi sellega, et esemete kujutamine oli sageli seotud elava looduse — taimede, loomade ja inimeste — kujutamise (näiteks silindriline klaaslihtsa taimeoksaga, kast, millest paistavad õunad, pesakast kuldnokaga jne.).

Muudest iseärasustest võiks veel nimetada joonistustundide alguses tehtavaid harjutusi käeosavuse arendamiseks (ringid, ellipsid, spiraalid, ornamentaalsed motiivid) ja (jaapani eeskujudel) pintsliiga joonistamist, peamiselt siluettehnikas.

Vene kunstile oli looduselähedus väga omane. See avaldus juba XIX sajandi esimesel poolel Tropinini, Venetsianovi jt. töödes. Poolehoid natuuri-meetodile kujunes siin sellepärast elavaks. Pooldamist leidis ka ameerika meetod, mida soovitas algklassidele juba Peterburi Kunstide Akadeemia professor ja eelmise sajandi teise poole üks paremaid meetodikuid P. Tšistjakov.

P. Tšistjakovi tuleb pidada natuuri-meetodi silmapaistvaks teoreetikuks. Tema mõtted on küll enamasti väljendatud ainult lühikeste aforismidena, kuid nende taga peitub kunstnik-mõtteleja, realistliku kunsti olemuse mõistja.

«Maalikunstis tuleb kõigepealt uurida loodust ja (teiseks) õppida seda edasi andma,» ütles Tšistjakov («Письма», lk. 319).

Tšistjakov juhtis õpilasi kontuuri jälgimiselt plastilisele tunnetamisele, hoiatas natuuri «mahajoonistamise» eest ja nõudis vormi konstrueerimist.

1912. aastal ilmus grupi Peterburi joonistusõpetajate (B. Beier, A. Voskressenski, K. Lepilov, J. Razõgrajev, V. Saglin ja A. Smirnov) koostatud algklasside metoodika «Рисование на начальной ступени обучения в связи с лепкой и черчением» (hilisemad trükid: 1918. ja 1919. a.). Siin on mõndagi ameerika meetodist kriitiliselt üle võetud, kuid üldiselt välditud igasuguseid liialdusi.

Ameerika meetodist oli mõjutatud ka üks kodanlikus Eestis ilmunud paremaid metoodikaid — J. Vahtra «Joonistamisõpetus» (1939), kuigi see on üles ehitatud iseseisvalt ja põhjeneb J. Vahtra pedagoogikogemustel.

TEMAATILINE LOOMINGULINE MEETOD

Temaatiline loominguline meetod kujunes meie sajandi esimestel aastakümnetel natuurimeetodis esinevate tendentside edasiarendamise ja teravdamise tulemusena. Selles meetodis on kaks, omä lähtekohtadelt peaaegu vastandlikku suunda, mistõttu neid tuleb vaadelda eraldi:

- 1) temaatiline loominguline meetod natuuri baasil ja
- 2) biogeneetilisest ja ekspressionistlikust lähtekohast väljuv loominguline meetod.

Temaatiline loominguline meetod natuuri baasil. Enne Esimest maailmasõda oli kapitalism astunud oma viimasesse, imperialistlikku staadiumi. Kapitalistliku maailma majanduses ilmnesid sügavad kriisinähtused. Otsides kriisist väljapääsu, tekkisid (või toodi mineviku unaruselt päevavalgele) üksteise kõrval või järele kõige mitmesugusamad suunad filosoofia, psühholoogia ja pedagoogika alal, mis avaldasid suuremat või vähemat mõju ka metoodikale.

«Vana kooli» kritiseerides märgiti eriti seda, et see oli liialt intellektualistlik ja standardiseeriv, et õpilane oli seal asetatud passiivse vastuvõtja ossa. Vastukaaluks sellele tahtis «uus kool» rajada õpetuse õpilase isetegevusele, tema iseseisvale mõtlemisele ja loovale tööle. Nõuti lapse individuaalsuse arvestamist, sellele vastavat suunamist (Ellen Key parool «lapsest lähtuvalt»). Pedagoogilistest vooludest kujunes küllaltki tugevaks nn. kunstilise kasvatuses suund, mis haaras eriti emakeele, laulmise, joonistamise ja kehalise kasvatuses õpetamist.

Selles «vana kooli» kriitikas ei olnud midagi revolutsioonilist, selles kõlas intuiitivismi, individualismi ja kodanliku natsionalismi noote, kuid uuendusettepanekutes sisaldus siiski teatud ratsionaalne tuum, mille selekteerimine andis joonistamise metoodikale uusi produktiivseid ideesid.

Natuurimeetod oli astunud lapse psüühika ja huvide erilaadist lähtumisel pooliku sammu — enamikul juhtudel oli säilinud matemaatiline süsteem, s. o. ülesannete järjestamise geomeetriline printsiip. See sundis kujutatavaid esemeid valima lapsele arusaamatutel motiividel ja enamasti ka lahus sellest miljööst, millesse need orgaaniliselt kuulusid. P. A. Wagneri metoodika järgi näiteks joonistatakse kolmandal õppeaastal: teenäitaja (post ja tahvel), seejärel akna raam, siis kivipink... Õpetajale on valik loogiline: kõik need esemed ehitatakse joonisel vertikaal- ja horisontaalsirgetest. Aga kas see on selge ka õpilasele? Lapsele oleks olnud arusaadavam, kui õpetaja oleks lähtunud temaatilisest ülesandest, jutustanud suvisest matkast õpilasarühmaga, sellest, kuidas nad ühel varahommikul teelahkmel, kus paiknesid teenäitaja ja raske kivipink, sõidukit ootasid. Laps tahab pildiga midagi öelda, jutustada sellest, mis on temas elamisi esile kutsunud.

Temaatiline joonistamine jäi natuurimeetodis enamasti võõraslapseks. Metoodika uus suund aga seadis loosungi: süstemaatiline kunstiline kasvatus kujutava ja tarbekunsti alaste loovate ülesannete kaudu. (Nn. ameerika meetod jõudis sellele ainult lähedale.)

Sellesse uude suunda segunes kahjuks palju «vabakasvatuse» seisukohti (näiteks Austria metoodiku R. Rothi omad). Kuid selle ratsionaalne tuum sisaldub järgnevas:

1. Õppetöö koosneb peamiselt temaatilistest loovatest ülesannetest.

2. Iga sellise ülesanne puhul (3–5 tundi) õpitakse:

- a) mingite esemete kujutamist natuuri vaadeldes ja analüüsides;
- b) mõningaid kunstilise loomingu probleeme;
- c) kujutamistehnika küsimusi.

3. Joonistusõpetus muutub laiahaardelisemaks, kujutatakse inimesi, esemeid, maastikke ja kõige mitmekesisemaid ühiskondlikke nähtusi.

Sellel meetodil olid vaieldamatult mõned positiivsed küljed: ta aitas kasvatada loomisvõimelisi inimesi, võimaldas lastel elavat tunnetamist, andis suuri võimalusi ideoloogiliseks kasvatustööks; eelkõige aga läbis siin õpilane ise palju kordi — kuigi elementaarsemal kujul — kõik kunstiloomingu astmed, mõtles läbi kunstilise vormi andmise raskused ja õppis kunstikeele väljendamise võimalusi (kunsti õppimise geneetiline tee).

Temaatiline loominguuline meetod on leidnud peaaegu üldist tunnustust Saksa Demokraatlikus Vabariigis, nagu seda näitavad mitmed seal ilmunud metoodikad.

Dr. K. Manthey habilitatsioonitöö põhjal koostatud metoodikas «Bildgestaltung und Unterrichtsprozess» (1962) ütleb autor, et loosungiks peab saama: «Lugejast kirjutavaks tööliseks, kunsti nautijast maalivaks, komponeerivaks, musitseerivaks, laulvaks ja näitlevaks tööliseks!» (lk. 5). On arusaadav, et sellise lähtekoha puhul õppeprogrammi ülesehituses on määrav ülesannete süstematiseerimine kunstiprobleemide seisukohalt.¹ Sama autor rõhutab, et see meetod nõuab õpetajalt hoolikat läbimõtlemist teemade valikul nii kujutamiseõpetuse kui ka kompositsioonilise kujunduse seisukohalt. Seepärast on see meetod teravas vastuolus praktikaga, kus õpilased joonistavad vabalt valitud teemadel või kus teema ei paku muud kui ainult vastukaja mõnele juhuslikule päevasündmusele.

Eespool iseloomustatud tööpõhimõtte selgitamiseks vaatleme ühe teema läbitöötamist, nagu see on esitatud Saksa Pedagoogilise Keskinstituudi autorite kollektiivi koostatud metoodikas. («Zeichenunterricht», 1962, lk. 195—199).

Teema: «Pioneerid õnnitlevad aktivisti». 5. õppeaasta. Tööaeg 4 tundi.

Töö võib valmistada aktivistide austamise päeva, vabariigi aastapäeva, rahvusvahelise naistepäeva jne. puhul aktivistile kingitava mapiga jaoks — seega tuleks seda alustada mitu nädalat enne tähtpäeva. Võib aga lähtuda ka juba toimunud sündmusest, sellekohaseid elamusi ära kasutades.

Kujutamiseprobleemiks on inimeste kujutamine külgvaates (proportsioonide kordamine) ruumilise mõju saavutamise ja kehaosade osalise katmise teel.

Kujundusprobleemiks on pildi idee veenev esiletoomine vastavate elementide valiku ja nende otstarbeka grupeerimise teel kompositsioonis. Õpetaja seletuses ongi peamine kompositsiooniküsimuste selgitamine. Seega:

a) piiritletakse täpsemalt süžee;

b) määratakse pildi elemendid (aktivist, töölisorganisatsiooni esindaja, kaks pioneerililled ja kingitava mapiga, lipukangas lava taustal, õpilaste poolt varem lava dekoratsiooniks toodud põrandavaas päevalilledega). Kogu sündmus toimub klubi näitelaval;

c) arutatakse klassis kompositsioonilisi võimalusi: kuhu võiks paigutada aktivisti ja pioneerid, kuhu vaasi päevalilledega jne.

Arutluse käigus määrab õpetaja tahvlil ära risküliku, s. o. pildi mõõtmed ja õpilane joonistab selle valmis, eraldades horisontaalse joonega põrand ja tagaseina

¹ K. Manthey samas metoodikas, lk. 44—46.

piiri. Paberist väljalõigatud siluettidega (üldjoonelised skeemid) proovitakse kujude paigutamist pildi pinnale. Tehakse kujutamise seotud täpsemaid vaatlusi, kutsudes selleks õpilasi klassi ette poseerima.

On iseloomulik, et Saksa Demokraatliku Vabariigi koolide joonistamise programmil on kolm alajaotust: 1) joonistamine ja maalimine, 2) dekoratiivne töö ja kiri ning 3) kunsti vaatlemine.

See jaotus vastab üldiselt meie kooli programmi jaotusele, kuid siin puudub temaatilise joonistamise nimetus. Puudub sellepärast, et joonistamise ja maalimise ülesannetes on esemete järgi joonistamine ja temaatiline joonistamine liitunud ühtseks tervikuks.

Biogeneetilise ja ekspressionistlikust lähtekohast väljuv loominguuline meetod. Selle meetodi kujunemise protsessis avaldas tugevat mõju nn. biogeneetiline teooria, mis väidab, et inimese individuaalne arenemine teeb lühidalt läbi samad astmed, mis inimkond oma pika ajaloolise kujunemise jooksul on läbi teinud (ontogeneesi vastavus fülogeneesile). Siit tuleneski väide, et mis tahes vanuses laps on teatud arenemisastet läbi tehes suuteline mõistma ainult sellele arenemisastmele omaseid kultuuri avaldusi. Veel enamgi. On otse vajalik, et laps «elaks välja» kõik need, juba «pärvuse poolt ettemääratud» astmed. Sellest järeldati, et õpetamisel ei ole lapse arenemise seisukohalt määravat tähtsust, määrav on stiihiliselt toimuv küpsemine. See seisukoht, kantuna üle joonistamise õpetamisele, tähendas «kasvada laskmist», s. o. õpilase joonistusliku tegevuse passiivset jälgimist, hoolitsemist ainult selle eest, et õpilasel oleks võimalik tegutseda — joonistada. Lapse jooniste korrigeerimist peeti täiesti lubamatuks ja ebapedagoogiliseks. Hilisemad uurimused lapsepsühholoogia alal on lõplikult kummutanud biogeneetilise teooria nõrga teadusliku aluse.

Temaatilises loominguulises meetodis põimuvad biogeneetilise teooria mõjud subjektiivse idealismi ja sellest võrsunud ekspressionistliku kunstisuuna mõjuga.

Nagu märgitud, avaldusid kapitalistliku maailma majanduskriisi õhkkonnas kriisinähtused ka filosoofias ja kunstis. Pettuti «kõikvõimsas mõistuses» ning kalduti mingi salapärase irratsionaalse maailma tunnustamisele, mida inimene ei suuda tunnetada meelte ja mõistusega, kuid mida ta endasse süvenedes võib tajuda uduste aimuste ja visioonidena. Ka kunstilises loominguulises nähti ainsa õige teena pöördumist iseendasse, oma subjektiivsete kujutluste valdkonda. Need lähtekohad avasid kunstis tee ekspressionismile, hakati eemalduma natuurist. Imetlemise objektiks said algelisematel kultuuriastmetel olevate rahvaste kunstilooming kui spontaansem ja seega ekspressionistlikele seisukohtadele lähedasem. Suurt huvi äratas ka laste spontaanne loomingu. See tunnustati üheks kunstiavalduseks, milles väljendub lapse sügavam «mina».

Kunsti alalt kandusid ekspressionistlikud ideed ka joonistamise meetodikasse. Biogeneetiline-ekspressionistlik meetod levis väga laialt Lääne-Euroopas ja USA-s ning leidis poolehoidjaid ka Venemaal. Selle suuna sõiduvees liikus näiteks V. Murzajevi teos «Творческое рисование» (1913). Selles võime leida väljendusi, nagu: «Maksimum loominguulise, miinimum tehnikat» (lk. 8). «See õpetaja, kes ei suuda end tagasi hoida õpilase loominguulisse töösse segamast, ei suuda tungida tema silma all toimuva protsessi tähtsusse — see õpetaja astugu parem lapsest ja joonistamisest kõrvale» (lk. 9).

Nõukogude korra esimestel aastatel püüti biogeneetilist teooriat tunnustada marksistlikuks. See oli muidugi väär.

Selle meetodi võrseid oli märgata ka kodanliku Eesti koolis.

Biogeneetiline ekspressionistlik loominguuline meetod, olles rajatud vääradel idealistlikele seisukohtadele, andis koolis ähmaseid tulemusi. Tagajärjeks oli see, et koolis ei olnud peaaegu mingit vahet 3., 4. või 5. klassi õpilase joonistuste vahel;

peaaegu üldiseks kujunes ka nn. kriisi tekkimine: õpilane oli oma üldises arenemises omandanud küllaltki asjaliku kriitilise mõtlemise, mistõttu tema algeline kujutatav looming tundus talle endalegi läpsikuna. Üha sagedamini võis kuulda ütlust: «Ma ei oska!» Hakkas kaduma huvi joonistamise vastu. Nii tekkiski kriis, mida biogeneetilise teooria pooldajad püüdsid seletada lapse loomisvõimete «loomuliku kustumisega».

Biogeneetiline ekspressionistlik loominguline meetod on suurel määral kõigutanud usaldust temaatilise loomingulise meetodi vastu üldse: paljud näevad selles meetodis praegugi ainult mingit järeleandmist lapse huvidele ja moes olnud «vabakasvatusele», millest polevat «tõelisele» kujutamiseõpetusele kuigi palju kasu.

JOONISTUSÕPETUSE METODOLOOGILISE ALUSED JA METOODI- LISED SEISUKOHAD NÕUKOGUDE KOOLIS

Joonistusõpetuse metodoloogilisteks alusteks on meil marksistlik-leninlik tunnetusteooria, nõukogude pedagoogika, nõukogude esteetika ja psühholoogia.

Marksistlik-leninlik tunnetusteooria õpetab, et kogu meie teadvuse algallikaks on objektiivne tegelikkus, mis peegeldub meis aistingutena, tajudena ja kujutlustena. Selle materjali alusel kujundab meie mõtlemine mõisteid, teeb otsustusi ja järeldusi, tunnetab sõltuvusi ja seaduspärasusi: tajutud muljed kutsuvad meis esile positiivseid või negatiivseid elamusi, aktiveerivad või pidurdavad meie tegevusi. Et kujutamisoskuse eelduseks on täpsed ja elavad tajud ning kujutlused, tuleb joonistamise õpetamine rajada esemete ja sündmuste tähelepanelikule vaatlemisele ning analüüsimisele. Seepärast peab joonistamine haarama reaalseid nähtusi võimalikult laiahaardeliselt. Seda tagab naturimeetod, veel suuremal määral aga temaatiline loominguline meetod natuuri baasil.

Siin vajab lahendamist üks printsiipiaalne küsimus.

Me ütleme tavaliselt, et naturimeetodi puhul kujutab õpilane vahetult natuuri järgi, temaatilisel joonistamisel aga peamiselt kujutluse järgi. Tegelikult on aga mõlemad kujutamisiisid oma olemuselt samased: mõlemad nad lähtuvad natuuri tundmaõppimisest ja kujutamisprotsessis juhib kujutaja kätt mõlema puhul kujutlus. Vahe seisab eelkõige ajas taju ja selle reprodutseerimismomendi vahel: natuuri järgi joonistamisel on see lühike, kujutluse järgi joonistamisel pikem. See suguse püsivama vormimälu arendamine ongi meie esmajärguline ülesanne.

Kommunistlik kasvatus ei ole mõeldav ilma esteetilise kasvatusega, kitsamalt võttes — kunstilise kasvatusega. Seda kasvatustööd saab teha kunsti- ja tarbekunsti-teoste tundmaõppimise kaudu (passiivne tee) või iseseisvate loominguliste ülesannete kaudu (aktiivne tee). Otstarbekas on kasutada mõlemaid, kuid sügavama mõjuga on siiski loominguliste ülesannete tee.

Laste kujutava tegevuse uurimise alal tehakse Vene NFSV Pedagoogika Akadeemia psühholoogia ja kunstilise kasvatuse instituutides suurt tööd, mille tulemusena on avaldatud palju teaduslikke töid. 1963. aastal ilmus A. Fomitševi toimetusel ka joonistusõpetuse metoodika («Методика обучения рисованию в восьмилетней школе»).

Seega võib öelda, et joonistusõpetuse metoodika on kindlal alusel ja selle seaduspärane arenemine tagatud. Teeksin siiski paar kriitilist märkust.

Võtan analüüsimisele kaks näidistöökava: 1. ja 2. klassi töökaava A. Bražnikovi ja A. Karlsoni raamatust «Уроки рисования» (Учпедгиз, 1960) ja 5.—7. klassi töökaava A. Fomitševi toimetusel ilmunud metoodikast (edaspidi lühend. «Joonistustunnid» ja «Metoodika»).

«Nii tuleb nõukogude koolis joonistamist vaadelda kunstilise distsipliinina ja üldharidusliku ainenähtuse laialdaste kasvatuslike ning õppealaste võimaluste ja ülesannetega» («Metoodika», lk. 10). Esteetilise kasvatuse esikohale seadmine on saanud meil üldiseks ja leidnud märkimist ka programmides. See seisukoht on väga õige.

eriti nüüd, kus praktilistel aladel peaaegu kõikjal tavalist perspektiivset joonistamist asendab aksonomeetiline joonis. Tegelikult aga ei peegeldu programmide sisus täiel määral kunstiliste ülesannete prioriteet.

Selles töökavas on juba 1. ja 2. klassis natuuri joonistamiseks määratud 14—15 tundi 35 tunnist õppeaastas. Tekib küsimus, kas see on ratsionaalne. E. Ignatjevi raamatus «Психология изобразительной деятельности детей» (1959) kirjeldatakse huvitavat eksperimenti. Nagu teada, ei saa noorema kooliea õpilase joonist — ka siis mitte, kui see on valminud natuuri ees — enamasti kunagi pidada natuuri kujutiseks: selles on palju skemaatilist ja tinglikku; kõrgema astme saavutavad õpilased keskmiselt 11 aasta vanuses (G. H. Luquet, E. Meumann), s. o. umbes 4. õppeaastal. Kuivõrd õpetamine suudab kiirendada üleminekut ühelt astmelt teisele, seda näitas E. Ignatjevi katse 320 õpilasega 1.—4. klassist, igast klassist 80 õpilast. Õpetamine toimus 10 tunni jooksul, 1 tund nädalas. Tundides joonistasid lapsed mitmesuguseid esemeid natuuri järgi programmi piires. Joonistamist juhendas kogenud õpetaja — kunstnik. Kujutamise protsessis andis õpetaja seletusi ja näpunäiteid, näitas kujutamisevõtteid ja hästi teostatud natuuri kujutisi. Üksikasjalikult analüüsis ta lastega nende jooniste vigu ning näitas nende parandamise teid, tutvustas eelolevaid ülesandeid ning andis juhendeid natuuri vaatlemiseks ja joonise võrdlemiseks natuuriga.

Ekspérimentaalse õppuse mõjul jõudis kujutava tegevuse kõrgemale astmele 1. klassis 25%, 2. klassis 42%, 3. klassis 58% ja 4. klassis 83% õpilastest (lk. 109—110).

Kas E. Ignatjev seda soovis või mitte, kuid katse näitab, et natuuri joonistamine ei ole 1. ja 2. klassis efektiivne. Natuuri vaatlust ja kujutavat tegevust saab hoopis edukamalt rakendada temaatilistes töödes (kujutluse järgi joonistades), kusjuures märksa paremini saab lahendada ka kunstiõpetuse ülesandeid.

5. ja 6. klassis on näidistöökavas natuuri kujutamiseks 22—24 tundi õppeaastas. Selles tööloigis, näiteks 5. ja 6. õppeaasta 45 tunnist enam kui pooltes, domineerivad perspektiivi küsimused, surudes kompositsioonilise, valguse-varjude ning maaliliste mõjude käsitluse tagaplaanile. Õige perspektiivne kujutis ei ole aga ühelgi juhul identne kunstilise mõjuga. (Kogu Kaug-Ida kunst, milles ei kasutata perspektiivi meie mõttes, on andnud suurepäraseid šedöövreid.)

Oleks õigem, kui natuuri joonistamisel rakendataks rohkem dekoratiivmaali printsiipe ning kasutataks monotüüpiat, pastelli, linoollõiget jm. tehnikaid.

Seal, kus peetakse kinni mainitud metoodikates toodud töökavadest, tunduvad õpilaste joonised suures enamikus nägemustena mingilt inimtühjalt saarelt. «Metoodikas» (lk. 115) on öeldud: «2. klassis ülesanded mitmekesisuvad inimese kujutamise sissetoomisega». Tähendab, 1. klassis inimest ei joonistata! Kõnesolevates näidistöökavades on üldse erakordselt vähe teemasid, milles inimese tegevus oleks lähtekohaks. «Metoodikas» on 5.—7. klassi töökavas kolm sellist teemat: «Kooli maala koristamine», «Ehitusel» ja «Turismirännak». Ei kujutata ka loomi (hobust, kari-loomi, koera jne.). Kõik see ei ole juhuslik. Huvitav on üks E. Ignatjevi eksperiment. Ignatjev märgib õigesti, et paljud uurijad peavad inimese kujutamist lapsele väga iseloomulikuks (C. Ricci, S. Leinstein, L. Maitland, N. Rõbnikov jt.). Püüdes tõendada, et see pole õige, tegi ta järgmise eksperimenti. Üht poissi ja üht tüdrukut stimuleeriti kolme aasta jooksul, alates kolme aasta vanusest, joonistama ainult maju ja puud. Selleks näidati lastele ainult majade ja puude pilte, joonistati ette maju ja puud ning soovitati neil just selliseid esemeid kujutada. «Katse tulemusena said lastele armsamateks jooniste süžeedeks majakesed ja puud. Inimest kujutasid nad võrdlemisi harva ja erilist huvi selleks kujutamiseks neil ei olnud» («Психология изобразительной деятельности детей», 1959, lk. 40—41).

Kas seesugune katse siis tõestab, et inimene ja tema tegevus on lapsele kaugemad kui surnud majad ja puud? Kolme aasta jooksul võib lastele mis tahes harjumusi

õpetada! Enamik joonistuspedagooge on siiski arvamusel, et kõige lähedasem on lapsele ikkagi inimene ja et inimene peabki olema lapse kogu kujutava loomingu keskseks teemaks. Oigesti märgib E. Fljorina oma töös «Изобразительное творчество детей дошкольного возраста» (1956): «... inimese kadumine lapse joonisest on suur kaotus. Saabub jooniste vaesumine sisult ja vormilt. Sellega kaob õpilase joonisest suure kasvatusliku väärtusega temaatika» (lk. 96).

Kui lähtuda kunstilise kasvatusseisukohast, siis jätvad ka temaatilised tööd, nagu need esinevad eespool nimetatud metoodikates, õpilase n.-õ. poolele teele. Osalt muidugi sellepärast, et neid on vähe (5.—7. klassis 1—2 teemat õppeaastas) ja et nendes on inimene «haruldaseks külaliseks», kuid on veel muidki põhjusi.

Temaatilise joonistamise tundide preparatsioonides kõneldakse küllaltki palju ja enamasti päris huvitavalt sellest, kuidas õpetada vaatlema, kuidas vaadeldut realistlikult edasi anda ja missuguseid tehnilisi võtteid kasutada. See on vaieldamatult vajalik, kuid selleks, et temaatiline joonistamine viiks õpilase kunstilise loomingu kõige tihedamasse kontakti, tuleb alates 1. klassist, eriti aga 5.—8. klassis, õpilasi süsteemikindlalt juhtida kompositsiooni küsimuste juurde: süžee lahtimõtestamiseks vajalike kompositsiooni elementide valik ja nende alluvuse järjestus, sobiva tausta leidmine, kompositsiooni elementide paigutus lähtuvalt sisust ja dekoratiivsest mõjust, värvuste valik realistlikust ja dekoratiivsuse seisukohast lähtudes, ekspressiivsuse saavutamise kujutiste karakteriseerimisel seisangute ja liikumise, žestide ja miimika kaudu.

On mõningaid andmeid, et meil paljudes koolides temaatiline joonistamine kipub kujunema mingiks «vabaks tööks», kus õpilane kujutab nii, nagu ta oskab. Sel juhul muidugi ei pääse mööda kriisist: õpilase kriitika hakkab ületama tema oskusi. Nähtavasti sellest lähtudes oligi Eesti NSV Haridusministeeriumi «Algkooli programmid» (1961/62. õ.-a.) lk. 127 mäрге: «Mida vanemaks laps saab, seda konkreetsemalt hakkab ta nägema ja realistlikumalt mõtlema, seda kriitilisemalt suhtub ta oma töösse. Sellepärast tuleb temaatilise joonistamise tunde vanemates klassides vähendada, asendades neid konkreetsema kujutamise — esemete joonistamisega.»

Kunstilise kasvatusseisukohast ei saa seda õigeks pidada.

Tunnustades kõike seda suurt tööd, mida tehakse Vene NFSV Pedagoogika Akadeemia instituutides, ei saa siiski lahti tundeist, et vahel avalduvad selles teatavad «kanoniseerimise» tendentsid.

Joonistamise metoodikas, nagu teistegi ainete metoodikas, on küsimusi, mida saab lahendada erinevalt. Selle tõttu ongi metoodikute arvamused siin lahkuminevad. Näiteks küsimuses, mitmendal õppeaastal alustada natuuri joonistamise süstemaatilist kursust, kas juba 1. klassis, nagu meie programmid seda ette näevad, või hiljem, 10—11-aastaselt, nagu paljud seda pooldavad (kusjuures enne seda kujutatakse samuti naturist lähtuvalt, kuid kujutluse järgi). On selge, et 3. ja 4. klassi õpilased omandavad kergelt selle, mida 1. või 2. klassi õpilased saavutavad ainult suurte pingutustega.

«Metoodikas» kritiseeritakse E. Kondahtšani, et ta oma metoodikas («Методика преподавания рисунка в средней школе», 1951) soovib esemete kujutamist alustada pöördkehadest (lk. 45). Seda seisukohta pooldavad aga väga paljud metoodikud, nende hulgas ka tšehh J. Lunjatšek, kelle metoodika tõlgiti vene keelde («Основы изображения с натуры», 1961). Tegelikult võib saavutada häid tulemusi nii üht kui teist järjestust kasutades.

Kirjutises avaldatud seisukohtadele võib esitada ühe vastuväite: kunstilise kasvatusse selline esiplaanile tõstmine vajab hästi ettevalmistatud õpetajat. Õige! Just seda tulebki taotleda.

Ühiskonna arenemise seadus-

Käesolevas artiklis me tutvustame, kuidas oleme käsitlenud ühiskonnaõpetuse tundides seadust, mille kohaselt tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule. Selle seaduse põhjalik tundmine võimaldab õpilastel lahti mõtestada ka teisi ühiskonna arenemise seaduspärasusi.

Teema «Marksism-leninism — kommunismi ehitamise teoreetiline alus» õppimisel saavad õpilased nimetatud seadusest üldise ettekujutuse ja jälgivad selle toimet kapitalistlikus ühiskonnas. Teemade «Sotsialism — kommunismi esimene faas», «Sotsialismi järkjärguline ülekasvamine kommunismiks» ja «XX sajand — kommunismi võidukäigu sajand» käsitlemisel õpilaste teadmised konkretiseeruvad.

Siinjuures on tarvis silmas pidada, et tootlike jõudude ja tootmissuhete vastastikuse toime olemusega tutvumine algab juba ajalootundides. Kogu faktilise ajaloomaterjali õppimine aitab õpilastel jõuda

materialistlikule järeldusele, et tootmine on etendanud ajaloo arengus määravat osa. Ajaloo õppimisel tutvuvad nad mõistetega *tootlikud jõud* ja *tootmissuhted* (ehkki praegused ajalooõpikud nende mõistete definitsiooni ei anna, selgitavad paljud õpetajad neid õpilastele 9. klassi ajalootundides). Kasvatades õpilastes ajaloo õpetamisel materialistlikku maailmavaadet, ei formuleeri me siin veel seadust, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, vaid valmistame õpilasi ette seile tajumiseks. Selle seaduse toime selgub alles ühiskonnaõpetuse kursusest.

Ühiskonna arenemise seaduspärasuste põhjalik tundmaõppimine ühiskonnaõpetuse õppimisel sõltub paljuski sellest, kuidas õpilased oskavad analüüsida ning üldistada ajaloolisi fakte ja esile tuua ajaloo arenemise üldisi seaduspärasusi. Kahjuks on need teadmised mitmetes koolides veel ebapiisavad. Seda näitas ka Moskva linna, Moskva oblasti Shodnenski ja Belgorodi oblasti Šebekino töölisnoorte kooli 10. klassi õpilaste kirjalike tööde analüüs. Nendes koolides paluti õpilasi enne ühiskonnaõpetuse õppimisele asumist vastata kirjalikult küsimustele: «Kuidas te kujutate ühiskonna arenemist?» ja «Mida te teate ühiskonna arenemise üldistest seaduspärasustest?» Õpilaste vastused näitasid, et nad vaatavad ajaloole kui ühiskondlik-majanduslike formatsioonide arenemise ja vaheldumise progressiivsele protsessile. Enamik neist nimetas viit ühiskondlik-majanduslikku formatsiooni, näidates, et iga järgmine on eelmisega võrreldes samm edasi.

Paljud õpilased rõhutasid töö osa inimühiskonna tekkimisel ja arenemisel.

pärasuste tundma- õppimine ühiskonna- õpetuse tundides*

R. VENDROVSKAJA

(Moskva 34. töölisnoorte kool)

* Lühendatud tõlge ajakirjast «Преподавание истории в школе» nr. 5, 1963.

Uute töövahendite ilmumisega muutub ka ühiskondlik kord (Šebekino kool).

Ühiskond on alati liikunud ja liigub ka praegu oma arengus edasi. Tootlike jõudude arenemine põhjustab ühiskonna progressiivset liikumist ürgkogukondlikust korrast kommunismi (Moskva 34. kool).

Mõnedes töödes täheldasime ebateaduslikku arusaamist ühiskonna arenemisest.

Ühiskond arenes vastavalt inimese teadvuse arenemisele. Järk-järgult, inimese teadvuse arenemisega, tekkis lihtsaim tehnika, rikkad allutasid endale vaesed. Aja jooksul haarasid edukad ja, kui nii võib öelda, õnnelikud inimesed võimu enda kätte ning said juhtideks.

Niisugused vastused näitavad, et õpilased teavad küll ajaloolisi fakte, kuid ei mõista tootlike jõudude kasvu määravat osa ühiskonna arengus. See annab tõendust mõningatest puudujääkidest õpetajate töös. Meile võidakse vastu vaielda, et toodud näidetes avaldub õhtukoolide spetsiifika, siin puudub üldhariduslikule koolile omane õppetöö pidevus. Meie arvates on töölisnoorte koolide õpilaste vastused eriti iseloomulikud, sest need peegeldavad paljude õpetajate tööd, kes neid noori on õpetanud kas päeva- või õhtukoolis.

On ilmne, et ühiskonnaõpetuse kursuse sisseeadmisel on õpetajate ülesandeks täiendada õpilaste ajalooliste faktide analüüsimise ja üldistamise oskust.

*

Eespool mainitud seaduse õppimist me alustasime teemaga «Tootmisviis — ühiskondliku elu materiaalne alus». Värskenданud õpilaste mälus mõisteid *tootlikud jõud, tootmissuhted ja tootmisviis*, mis on neile juba ajaloost tuttavad, keskendasime peatähelepanu tootlike jõudude ja tootmissuhete vastastikuse sõltuvuse analüüsimisele. Me püüdsime näidata, et tootlikud jõud ja tootmissuhted on pidevas muutumises, ja valgustada nende arenemise põhjusi ning tootlike jõudude ja tootmissuhete vastastikust toimet. Sel eesmärgil küsisime: 1. Missugused tootmisviisi elemendid arenevad kõigepealt? 2. Milles peituvad tootlike jõudude arenemise põhjused?

Õpilaste vastuseid üldistades me rõhutasime, et tootlikud jõud on tootmisviisi kõige liikuvam ja revolutsioonilisem osa. See seletub sellega, et tootmisprotsessis inimesed kogu aeg täiustavad nii töövahendeid kui ka oma töövilumusi. Tootlike jõudude arenemise põhjustena me märkisime: 1) inimeste objektiivset vajadust suurendada elatusvahendite tootmist ja 2) püüet oma tööd kergendada.

Tuginedes õpilaste teadmistele ajaloost, lasksime neil tuua näiteid töövahendite arenemisest tootmisprotsessi arenedes (käsitööriistad, lihtsaimad mehhanismid, auru- ja elektri- ja aatomienergia jne.).

Tootmissuhete käsitlemisel me esitasime klassile küsimused, kas tootmissuhted materiaalsete hüvede tootmise protsessis muutuvad ja millest oleneb tootmissuhete muutumine.

Vesteldes jõudsime järeldusele, et tootlike jõudude arenemine määrab tootmissuhete arenemise. Selle konkretiseerimiseks lasksime õpilastel tuua näiteid ajaloost ja neid analüüsida. Edasi palusime näidata, kuidas muutusid tootmissuhted üleminekul: 1) orjanduslikult korralt feodalismile ja 2) feodalismilt kapitalismile.

Selgitades noortele tootlike jõudude ja tootmissuhete vastastikuse toime dialektikat, näitame omakorda tootmissuhete tagasimõju ühiskonna tootlike jõudude arenemisele.

Õpilased töid selle kohta veenvaid näiteid ja tõestasid, et sotsialistlik kord võimaldab tootmist automatiseerida; mis aitab kindlustada sotsialismi materiaaltehnoloogilist baasi; kapitalistliku korra ajal seevastu suurendab automatiseerimise tööpuudust ja kapitalismi vastoolud süvenevad veelgi. Tootlike jõudude ja tootmissuhete vas-

tastikust toimet ning arenemist analüüsidis sai noortele selgeks, et tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule.

Kogemused näitasid, et seda seadust on õhtukoolis otstarbekas selgitada õpetaja jutustuse vormis, sest vestluse organiseerimine niisuguse eesmärgiga, et õpilased ise sõnastaksid selle seaduse, võtab palju aega.

Seadust, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, me õpetasime õpiku põhjal. Meie arvates tuleb siin peatuda kahel momendil, mis on õpikus antud puudulikult. Esiteks on tarvis selgitada, miks antagonistlikes formatsioonides on vananenud tootmissuhteid võimalik likvideerida ainult sotsiaalse revolutsiooni teel. Teiseks tuleb märkida, et ka sotsialistlikus ühiskonnas jäävad tootmissuhted maha tootlike jõudude arenemisest, kuid siin ei ole see vastuolu antagonistlik.

Kõiki neid teoreetilisi seisukohti tuleb täpsustada näidetega ajaloost. Ajalooprotsessi arenemise iseseisev analüüsimine tootlike jõudude ja tootmissuhte vastastikuse toime seisukohast võimaldab õpilastel uut moodi, sügavamalt pilku heita ajaloo käigule. Niimoodi aitavad teadmised ajaloost õppida ühiskonnaõpetust ja ümberpöörduvalt.

Käsitledes tootlike jõudude ja tootmissuhte vastastikust toimet ja seadust, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, on tähtis õpilastele näidata, kuidas siin avalduvad dialektika seadused (vt. В. Б о й к о в, «Изучение темы «Марксизм-ленинизм — теоретическая основа строительства коммунизма в курсе «Основы политических знаний»». Изд. АПН РСФСР, М., 1962, стр. 104). Nagu meie kogemused näitasid, on niisugune vestlus vajalik eeskätt selleks, et näidata dialektilise ja ajaloolise materialismi ühtsust ning dialektilise meetodi tähtsust objektiivse maailma tunnetamisel.

Asudes ühiskonna arenemise teiste seaduspärasuste vaatlemisele, mida õpitakse ühiskonnaõpetuse kursuse esimeses teemas, püüdsime näidata nende seost eespool nimetatud seadusega. Baasi ja pealisehituse õppimisel selgitasime õpilastele, et ühiskonna majanduslikku korda moodustavate tootmisvahendite kogusumma on ühiskonna vaimse elu aluseks. Samal ajal märkisime, et lõppkokkuvõttes põhjustab pealisehituse arenemist tootlike jõudude arenemine, ehkki viimased ei mõju vaimsele elule otseselt, vaid baasi kaudu. Tõime näiteid ajaloost. XIX sajandi lõpul kasvas kapitalism üle imperialismiks, s. t. tootmisjõudude arenemine viis monopolide tekkimisele ja tootmissuhte muutumisele. See kajastus ka kapitalistliku korra pealisehituses: kodanliku demokraatia asemele tuli kapitalistide klassi kõige avalikum diktatuur, kodanlik riik muutus finantsoligarhia tööriistaks. Vaadeldes baasi ja pealisehituse vastastikust mõju tootlike jõudude ja tootmissuhte vastastikuse toime seisukohalt, tutvustasime õpilasi mõistega *formatsioon* ning selgitasime ühiskondlik-majanduslike formatsioonide arenemise ja vaheldumise protsessi seaduse alusel, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, s. t. näitasime, et tootlike jõudude arenemise tulemusena tekib tootlike jõudude ja tootmissuhte vahel konflikt. See konflikt lõpeb vanade tootmissuhte või vana baasi likvideerimisega ja uute tootmissuhte või uue baasiga asendumisega. Endastmõistetavalt vaatleme neid keerulisi abstraktseid mõisteid konkreetsel ajaloolisel taustal. Samasugust tööd teeme klassivõitluse kui ajaloo liikumapaneva jõu tundmaõppimisel antagonistlikes formatsioonides. Me näitame, et ühiskonna eesrindlike klasside võitlus sotsiaalsete suhete ümberkorraldamise eest, näiteks proletariaadi võitlus sotsialismi eest, on tootlike jõudude ja tootmissuhte vahel tekkinud konflikti objektiivseks väljenduseks ja sotsiaalne revolutsioon on selle konflikti lahendamise.

Tootlike jõudude ja tootmissuhte vastastikuse toime, samuti seaduse, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, tundmaõppimine

jätkeb kapitalismi põhilise vastuolu õppimisega. Selle mõiste selgitamist alustasime õpiku teemaga «Kapitali akumulatsioon ja proletariaadi olukorra halvenemine». Me näitasime, kuidas kapitalismi arenedes halveneb proletariaadi olukord ning kasvab vastuolu tööliste töötasu ja kapitalistide kasumite vahel. (Konkreetset arvulist materjali illustreerimiseks saime eespool nimetatud V. Boikova raamatust, lk. 129.) Rõhutasime, et väikeses grupis arenenud kapitalismimaades hoitakse elatustase suhteliselt kõrge Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste orjastamisega. Kuid ka nendes riikides on töötute reservarmee ja alatine oht kaotada töö. Ühiskonnaõpetuse õpikus on häid fakte kriiside ja tööpuuduse kohta kapitalismimaades. On oluline, et õpilased mõistaksid: kapitalismi põhiline vastuolu — see on vastuolu tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel.

Imperialismi tekkimine ja olemus on õpilastele teada Nõukogude Liidu, uue ja uusima aja ajaloost. Ühiskonnaõpetuses peab neid mõisteid käsitlema sügavamalt, vältides juba teada oleva kordamist. Õpiku autorid annavad küll § 11 teema «Imperialism» juures rohkesti fakte, kuid ei süvenda mõisteid. Seepärast me otsustasimegi imperialismi käsitlemisel võtta aluseks kapitalismi põhilise vastuolu ja õpilastele selgitada, kuidas see vastuolu imperialismi ajal süveneb.

Imperialism — see on monopolistlik kapitalism. Käputäie magnaatide kätte kujuvad kolossaalsed tootlikud jõud. Õpikus antakse selle kohta küllaldaselt illustreerivat materjali, kuid tuleb lisada, et monopolide valdusse ei kuulu üks tööstusharu, vaid mitu. See intensiivistab tootmisvahendite ühiskonnastamist. Nii näiteks on Rockefelleri kätte koondatud peale nafta tootmise paljud raudteed, elektrijaamad ja kaevandused.

Uhendades tööd tohututes mastaapides, annab kapitalism tootmisele ühiskondliku iseloomu, kuid tootmisprotsessi ühiskondliku iseloomu juures jääb omastamisvorm ikkagi erakapitalistlikuks. Eraomandus pidurdab ühiskonna progressi, takistab tehnika ja tootlike jõudude arenemist. Teiseks võimaldab tootmisvahendite eraomandus imperialismi ajal kapitalistidel suurendada rahvahulkade eksploateerimist ja röövimist monopolihindade kehtestamise ja liigkasu saamise teel.

Monopolistide püüd haarata uusi turge ja tooraineid viib purustavate imperialistlike sõdadeni, mis toovad kogu inimkonnale loendamatuid kannatusi. Need sõjad on lõppkokkuvõttes ka kapitalismi põhilise vastuolu väljenduseks.

Kapitalismi põhilise vastuolu selgitamisel on tarvis üksikasjalikult peatuda riiklik-monopolistlikul kapitalismil. Selle tunnuseks on, et riik on muutunud kogu kodanluse asju ajavast komiteest kodanluse monopolistliku ladviku asjade ajamise komiteeks. Monopolistid ise hõivavad kõrgemad ametikohad riigis või lasevad seda teha oma volitatuil. Nii on USA praegune riigisekretär Dean Rusk Rockefelleri grupi esindaja, president Kennedy on ise miljonär jne.

Riiklik-monopolistliku kapitalismi ajal võtab tootmise ühiskonnastamise aste ennenägematu ulatuse. Luuakse kõik materiaalsed eeldused, mis on vajalikud üleminekuks sotsialismile, s. t. riiklik-monopolistliku kapitalismi perioodil muutub kapitalismi põhiline vastuolu teravamaks kui kunagi varem. Toetudes õpilaste teadmistele uusima aja ajaloost, näitasime neile, et kapitalismi põhilise vastuolu süvenemine imperialismi perioodil avaldub kapitalismi üldkriisis.

Lõpuks selgitasime kapitalismi paratamatut hukkumist ning üleminekut sotsialismile ja kommunismile. Esitasime klassile küsimuse: «Kuidas määratles V. I. Lenin imperialismi ajaloolist kohta?» Õpilased vastasid, et V. I. Lenin nimetas imperialismi surevaks kapitalismiks, proletaarsete revolutsiooni eelõhtuks. Edasi küsisime: «Miks nimetas V. I. Lenin imperialismi surevaks kapitalismiks?» Üldistades vastuseid, suunasime õpilased järeldusele, et tootlike jõudude ühiskonnastamine kaasaegse riiklik-monopolistliku kapitalismi tingimustes annab tunnustust sellele, et ühiskond objektiivselt, oma majanduslikus arengus, läheneb sotsialismile, s. t. imperialism on

surev kord, sotsialismi eelõhtu. Seda järeltust kinnistasime järgmise lõigu analüüsimisega NLKP programmist:

«Maailma kapitalismi erakordselt kõrge arenemisaste üldse; vaba konkurentsi asendumine riiklik-monopolistliku kapitalismiga; pankade ja kapitalistide liitude poolt aparraadi ettevalmistamine tootmisprotsessi ja saaduste jaotamise ühiskondlikuks reguleerimiseks; kapitalistlike monopolide kasvuga seoses olev elukalliduse tõus ja sündikaatide suurenev surve töölisklassile, töölisklassi orjastamine imperialistliku riigi poolt, hiiglasuurte raskuste tekkimine proletariaadi majanduslikus ja poliitilises võitluses; imperialistliku sõjaga tekitatavad kolledused, viletsus ja laostumine — kõik see on teinud paratamatuks kapitalismi kraahi ja kõrgemale ühiskondliku majanduse tüübile ülemineku.» (Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. ERK, Tallinn, 1961, lk. 10.)

Kuid objektiivsetest majanduslikest eeldustest ei piisa veel sotsialistlikuks revolutsiooniks. Peamiseks tingimuseks on laiade rahvahulkade osavõtt sellest, nende kangelaslikkus ja aktiivsus.

Järgmisena tuleb käsitlemisele teema «Sotsialism — kommunismi esimene faas». Juba esimeses tunnis, mis on pühendatud sotsialistliku omanduse vormide tundmaõppimisele, jälgisime tootlike jõude ja tootmissuhteid sotsialismi ajal.

Märgime siinkohal, et õpikus ei anta tootlike jõudude ega tootmissuhte defineitsiooni sotsialismi ajal, ei anta ka sotsialismi materiaal-tehnilise baasi mõistet. Midagi ei ole öeldud selle kohta, et tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule. See on meie arvates suur puudus, sest õpilased ei oska teoreetiliselt lahti mõtestada kommunismi materiaal-tehnilise baasi ehitust ja arenemise seaduspärasusi. Et seda lünka täita, me lasksime õpilastel üles kirjutada need mõisted, mis on toodud Vene NFSV Pedagoogika Akadeemia väljaandes «Poliitiliste teadmiste alused» (lk. 26) abiks teema «Sotsialism — kommunismi esimene faas» õppijaile.

Käsitledes tootlike jõudude arenemist meie maal pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu ja sotsialismi materiaal-tehnilise baasi loomist, me nentisime, et see areng oli nii kvantitatiivne kui ka kvalitatiivne. Suurt tähelepanu pöörasime tootlike jõudude kiirele arenemistempole sotsialistlikus ühiskonnas. Küsisime õpilastelt: «Mis võimaldab tootlike jõudude kiiret arenemist sotsialismi ajal?» Siin juhtisime õpilaste tähelepanu tootmissuhte hoopis teistsugusele iseloomule sotsialistlikus ühiskonnas. Sotsialistlike tootmissuhte erinevus kapitalistlikest väljendub kõigepealt tootmisvahendite ühiskondlikus omanduses; samuti eksploateerimise puudumises, kogu rahvamajanduse plaanipärasuses ja ühiskondliku produkti jaotamises põhimõtte järgi «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi». Õpilased jõudsid iseseisvalt järeldusele, et sotsialistlikud tootmissuhted avavad tootlike jõudude arenemiseks laia perspektiivi. See määrabki nende kiire arenemistempo sotsialistlikus ühiskonnas. Seda teoreetilist seisukohta me selgitasime sotsialistliku majanduse konkreetsete külgede — planeerimise, sotsialistliku omanduse vormi, kaubatootmise erinevuste, töössesuhtumise, tööviljakuse eest peetava võitluse jt. — õppimisel. On tarvis näidata, et ka sotsialistlikus ühiskonnas soodustavad tootlikud jõud tootmissuhte arenemist. Nendevaheline vastuolu ei ole antagonistlik ja seda reguleerib riik. Tutvustasime õpilasi partei ja valitsuse määrustega rahvamajanduse juhtimise tugevdamise kohta: 1957. a. väljaantud seadus tööstuse juhtimise täiustamise ja rahvamajanduse nõukogude loomise kohta, NLKP Keskkomitee 1958. a. veebruaripleenumi otsus masina-traktorijaamade reorganiseerimise ja 1962. a. märtsipleenumi otsus põllumajanduse juhtimise ümberkorraldamise kohta jt. Selgitasime, et need abinõud aitavad kaasa, et tootmissuhted vastaksid tootlike jõudude iseloomule, näitasime rahvahulkade otsustavat osa tootmise arenemises. Rahvahulgad on tootlike jõudude koostisosa ja nende loominguilisest aktiivsusest sõltub tootmise arenemistempo. Väga tähtis on näidata, eriti töölisnoorte koolis, et sotsialismi ajal tekib ühiskonna

tootlike jõudude uus arenemisallikas — masside teadlik huvitatus tootmise arendamisest. Kogemused näitavad, et õhtukoolide õpilased seda hästi mõistavad. Toome katkendi ühe õpilase kirjalikust tööst teemal «Tootlike jõudude ja tootmissuhete vastastikune toime sotsialismi ajal» (Moskva 34. kool).

Sotsialistlikus ühiskonnas inimesed innustuvad oma tööst, püüavad toodangut suurendada ja tööd kergendada. Nil tekivad ratsionaliseerijad. Meil on neid väga palju. Nende töö soodustab tootlike jõudude arenemist.

Tootlike jõudude ja tootmissuhete vastastikuse toime õppimine jätkub kursuse 4. teemaga «Sotsialismi järkjärguline ülekasvamine kommunismiks». Siin saame vaadelda kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomist kui kvalitatiivselt uut etappi tootlike jõudude arengus. Kõneldes uutest materjalidest ja energiaallikatest, mis võetakse kasutusele kommunistlikus ühiskonnas, ning näidates teadust kui ühiskonna tootlike jõudude vahetut osa, me tutvustame tootlike jõudude arenemise üht liini — tootmisvahendite arenemist. Teisest küljest, näidates erinevuste kaotamist vaimse ja füüsilise töö vahel, kommunistliku ühiskonna inimese kasvatamise eesmärki ja ülesandeid, tutvustame tootlike jõudude arenemise teist liini — inimeste töövilumuste ja -oskuste täiustumist.

Endastmõistetavalt vaatleme 4. teema puhul ka tootmissuhete täiustamist. Käsitledes kolhooslik-kooperatiivse omanduse arenemist ja lähenemist riiklikule omandusele, klassivahede kadumist, erinevuste kaotamist vaimse ja füüsilise töö vahel, ühiskondlike fondide osatähtsuse suurenemist ühiskondliku produkti jaotamises, me näitame, kuidas täiustuvad tootmissuhted üleminekul kommunismile. Me selgitame, et partei ja valitsuse abinõud tööstuse ja põllumajanduse reorganiseerimiseks, tehnika üleandmine kolhoosidele ja jagamatute fondide kindlustamine, samuti ühiskondlike algatuste levimine riiklikus elus ei ole midagi muud kui tootmissuhete täiustamine. Näisugune kaasaja küsimuste jälgimine õpetab õpilasi mõistma ühiskonna arenemise seaduspärasusi ja kommunistliku ühiskonna ülesehitamise praktikat ning võimaldab teoreetiliselt lahti mõtestada NLKP programmis esitatud ülesandeid.

Teema «XX sajand — kommunismi võidukäigu sajand» õppimisel püüdsime õpilastele näidata sotsialistliku maailmasüsteemi muutumist oluliseks teguriks maailma arenemises. Sotsialismileeri tekkimisega kerkis esile grupp maid, kus valitsevad sotsialistlikud tootmissuhted. 1980. aastal kuulub sotsialismileerile umbes $\frac{2}{3}$ maailma tööstustoodangust.

Imperialismileeris samal ajal ägeneb kapitalismi põhiline vastuolu. Toetudes õpilaste teadmistele tootlike jõudude ja tootmissuhete vaheliste vastuolude süvenemisest riiklik-monopolistliku kapitalismi ajal, analüüsisime kapitalismi üldkriisi kolmandat etappi. Niiviisi, võrreldes sotsialistliku maailmasüsteemi arenemist ja kapitalistliku maailmasüsteemi olukorda tootlike jõudude ja tootmissuhete vastastikuse toime seisukohalt, jõudsid õpilased järeldusele, et kahe maailmasüsteemi vahelises võitluses on sotsialismil objektiivsed eeldused võiduks.

Peab märkima, et tootlike jõudude ja tootmissuhete vastastikuse toime ja seaduse, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, õppimine kursuse viimases teemas ei olnud nii süstemaatiline kui eelmiste teemade puhul. See on tingitud 5. teema eripärasusest ja eeskätt nende probleemide puudulikust teoreetilisest valgustamisest filosoofilises kirjanduses ja ühiskonnaõpetuse õpikus.

Meie kogemused näitavad, et ühiskonna arenemise seaduspärasusi tuleb õppida kogu kursuse vältel, õpilaste teadmisi järkjärgult süvendades. Kui me pärast ühiskonnaõpetuse õppimist lasksime õpilastel kirjalikult vastata küsimustele: «Mida te teate ühiskonna arenemise seadustest?», nimetasid eranditult kõik põhilisena seadust, et tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule.

Suur Sotsialistlik Oktoobri- revolutsioon ajaloomaalis

I. VESKIMÄGI,

Tartu 3. töölisnoorte keskkooli ajalooõpetaja

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongress ja partei Keskkomitee ideoloogilistele küsimustele pühendatud 1963. a. juunipleenum esitasid koolidele väga vastutusrikkad ülesanded: valmistada ette kommunismiehitajate suure armee liikmeid. Selle vastutusriikka ülesande täitmiseks tuleb pedagoogidel ära kasutada kõik võimalused ja teed.

Tähtis koht selle ülesande täitmisel on esteetilisel kasvatusel ning maalikunstiteoste tutvustamisel. Erilist tähelepanu tuleb pöörata maalide tundmaõppimisele ajalootundides.

Kaasaegsete moodsate õppevahendite (kitsasfilm, magnetofon, filmskoop jt.) kõrval on suur tähtsus pildimaterjalil. Ajalooliste maalide reproduktsioone võib kasutada:

- 1) ajalooallikadena, mis annavad laiemat ettekujutust ajaloo käigust;
- 2) materjalina, mis muudab ajaloolise mineviku piltlikumaks.

Reproduktsioonide kasutamine tunnis annab võimaluse paremini avada tunni teemat, näidata ühtsusklasside suhteid ja olukorda. Pilt aitab paremini mõista mitmesuguseid möödunud sündmusi ja elu ning aitab kaasa õpilastel kommunistliku maailmavaate kujunemisele.

Tingimata on tarvis õpilastele näidata selliseid reproduktsioone, mis kujutavad sügavalt ning õigesti ajaloolist minevikku. Pilt peab mitte ainult illustreerima õpetaja jutustust, vaid olema ka tunnetuse allikaks ning arendama õpilaste esteetilist maitset.

Reproduktsioonide kasutamisel tuleb silmas pidada järgmisi metoodilisi nõudeid:

- 1) enne maali analüüsimisele asumist laseme õpilastel 1–2 minuti kestel pildiga tutvuda;
- 2) pildi valime võimalikult suure ja selge (reproduktsioonid kleebime kartongile);
- 3) väikest reproduktsiooni näitame jutu vahel ja anname selle pärast materjali selektamist õpilaste kätte põhjalikumaks tutvumiseks;
- 4) pole otstarbekas tundi piltidega üleküllastada. Piisab 3–4 reproduktsioonist. (Erandiks on loomulikult kultuuriküsimustele pühendatud tunnid.)

Vaatame üksikasjalikumalt ajalooliste maalide reproduktsioonide kasutamist NSV Liidu ajaloo tundides 8., 10. ja 11. klassis teemal «Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon». Revolutsiooni kohta on ilmunud mitu mappi reproduktsioone, mida kartongile kleebituna saab tunnis edukalt kasutada. Uuematest reproduktsioonimappidest võiks soovitada: «Lenin Oktoobris» (1962) ja «45 aastat Nõukogude armeed» (1962). (Moskva kirjastuse «Советский Художник» väljaanded.)

Kasutatavad reproduktsioonid on jaotatud järgmiste alateemade järgi:

1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamine.
2. Revolutsioonijõudude mobiliseerimine. Relvastatud ülestõusu algus ja käik.
3. Ülevenemaaline II nõukogude kongress.
4. Vana riigiparaadi lammutamine ja Nõukogude riigi organiseerimine.
5. Võitlus nõukogude võimu kindlustamise eest.
6. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsus.

Nimetatud perioodide kohta loetleme soovitatavaid reproduktsioone nõukogude kunstnike tödest. Tähtsamatel ajaloomaalidel peatume pikemalt.

Kahe esimese teema juures tuleb rõhutada relvastatud ülestõusu igakülgset ettevalmistust: bolševike partei tegevust, Lenini geniaalset strateegiat, mis määras õige aja vaenlasele löögi andmiseks, tööliste, talupoegade ja madruste kangelaslikkust ning partei tegevust Lenini juhtimisel.

1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamine.

Rääkides olukorrast riigis Veebruarirevolutsiooni järel, kirjeldame revolutsiooni suure juhi V. I. Lenini tagasipöördumist Venemaale. Lenini saabumist 3. aprillil 1917. aastal Petrogradi on kujutanud E. Kibrik maalil «V. I. Lenini saabumine» (kohtumine Leniniga Soome vaksalis).

Maalil näeme Soome vaksalisse kogunenud võitluskaaslasi parteist, töölisi, soldateid ja madruseid, kes täidavad jaamaesise väljaku. Lenin peab soomusautol seistes tervituskõnet. Näeme, kuidas rahvahulk kuulab oma juhi sõnu, kes on kümme aastat kodumaalt ära olnud. Suurt rõhku on kunstnik pannud tööliste figuuride väljatöötamisele. Maal on väga dünaamiline ning annab hästi edasi revolutsioonilise võitluse hoo ja innu.

Lenini Razlivi järve ääres on kujutanud mitmed kunstnikud. Vaatleme kõigepealt Kukurõnikside maali «Lenin Razlvis». Kukurõnikside nime all tegutseb kolm nõukogude kunstnikku: M. Kuprijanov, T. Krõlov ja N. Sokolov.

Maalil näeme esiplaanil Lenini. Vasakul põleb lõke ja keeb teekatel, tagapool paistab Lenini õnn. Revolutsiooni juht on mõttes, ta on hetkeks jätnud oma töö — pliatsi ja blokk on tal veel käes. Sügisene tume taevas nagu rõhutab sümboliliselt eelseisvat revolutsiooni.

Sama teemat on käsitlenud M. Sokolov maalil «V. I. Lenin Razlivi järve juures õnnis». Me näeme onni, milles Lenin elas, varjates end Ajutise Valitsuse eest. Onni kõrval tuleb on katel teega. Lõkke juures, süvenenuna töösse, istub revolutsiooni juht.

Mõlemad maalid jätvavad õpilastele sügava mulje: millistes erilistes tingimustes Lenin töötas! On neid reproduktsioone tihedalt sidunud oma jutustusega ja seejärel neid analüüsinud.

Lenini saabumist Petrogradi, et alustada rünnakut Ajutise Valitsuse vastu, kajastab V. Lopuhovi maal «Petrograd». Me näeme Lenini veduril masinisti kõrval. Kõigest õhkub revolutsiooni romantikat. See pilt haarab õpilasi väga.

2. Relvastatud ülestõus Petrogradis.

Selle alateema käsitlemisel saame kasutada paljude maalide reproduktsioone.

Õöl vastu 24. oktoobrit 1917. aastal saabus V. I. Lenin Smolnõisse — revolutsiooni staapi. Lenini Smolnõis ülestõusu juhtimas on kujutanud mitmed kunstnikud.

Huvitavalt on seda teemat käsitlenud V. Serov, «V. I. Lenin Smolnõis», «Oodatakse signaali», «Talvepalee on vallutatud», «V. I. Lenin kuulutab välja nõukogude võimu» ja paljude teiste revolutsioonilis-ajalooliste maalide autor.

Teade, et Lenin on Smolnõis, levis bolševike hulgas kiiresti. Maalil «Lenin Smolnõis» näeme äsja Smolnõisse saabunud Lenini. Paljud on tulnud vaatama revolutsiooni suurt juhti, kellest oli palju kuulnud. Lenini ümber on kogunenud soldatid ja madrused, kes kuulavad õhinal tema seletusi.

Selle reproduktsiooniga saab hästi näidata töölisklassi palavat armastust oma juhi vastu.

Sama teemat on käsitlenud ka D. Jeremejev ja M. Sokolov oma töödes «Lenin Smolnõis».

Õpetaja jätkab jutustust: ülestõusu käik arenes plaanipäraselt. Ööl vastu 25. oktoobrit võeti üle tähtsamad asutused: telegraaf, post, raudteejaamad, riigipank. 25. oktoobri hommikuks oli Ajutise Valitsuse kätte jäänud vaid Talvepalee.

Enne Talvepalee langemist põgeneb seal, naisteriided seljas, Ajutise Valitsuse juht A. Kerenski. Põgenemiseks kasutab ta Ameerika saatkonna autot.

Neid sündmusi on kujutanud Kukrõniksid oma satiirilises maalil «*Kerenski viimane pääsetee*». Endine tähtis Ajutise Valitsuse minister seisab peegli ees ja paneb endale selga teenija riideid. Ta silmist paistab metsik hirm. Kerenski näeme ainult selja tagant peeglist. See oleks nagu sümbolne tema võimu kujutis — ta on ainult peegeldus. Tegelikult ei esinda ta enam mingit võimu. Ajutise Valitsuse juht näeb välja koomiline ja mannetu.

25. oktoobri õhtul esitati kodanlikule Ajutisele Valitsusele ultimaatum: alistuge või vastasel korral avatakse Talvepaleele kahurituli. Ministrid ultimaatumile ei vastanud.

Ja 25. oktoobri ööl kõlas ristleja «Aurora» kogupauk, mis oli rünnaku signaaliks. Kogupauk «Auroralt» teatas maailmale uue ajastu algust. Ristlejalt saadeti rünnakule dessant. Seda momenti on kujutanud I. Plotnov oma maalil «*Aurora*». Hiiglaslik ristleja kõrgub sügise halli Neeva foonil. Käilas asuva kahuri toru on suunatud Talvepaleele. Sinna on suunatud ka kaldal seisvate võitlejate pilgud. Mööda treppi tulevad «Auroralt» uued madrused. Nende näod väljendavad otsusekindlust.

Tuntud maalikunstnik ja graafik P. Sokolov-Skalja on pühendanud palju tähelepanu revolutsiooniliste sündmuste kujutamisele. Tema maalil «*Rünnak Talvepaleele*» näeme Peastaabi laia kaart, mille kaudu lähevad rünnakule rahvahulgad. Taamal paistavad Talvepalee ja Aleksandri sammad, mis oleksid nagu prožektorikiirtest süüdatud. Võlvi all soomusautol seisab madrus punase lipuga. Hästi on kunstnik edasi andnud rahva, ajaloo looja, kes vallutab Talvepaleed.

Veenvalt annab Talvepalee ründamist edasi ka V. Kuznetsov maalil «*Tormijooks Talvepaleele*».

N. Babasjerki maal «*Oktoobripäevad*» näitab Talvepalee vallutamise momenti. Lenin seisab oma seltsimeeste keskel. Need on võitlejad, kes on omaenda kätega hävitanud kapitali võimu. Näeme, kui tihedalt on revolutsiooni juht seotud rahvahulkadega — see ongi üheks revolutsiooni võidu põhjuseks. Lenini taga kõrgub võimsalt Smolnõi, andes maalile suursuguse ilme.

Ajutise Valitsuse viimaseid minuteid Talvepalees on kujutanud A. Kanevski maalil «*Ajutine Valitsus*» ja V. Lopuhhov «*Ajutise Valitsuse arreteerimises*». Viimase maali parempoolses osas näeme Ajutise Valitsuse kokkunud liikmeid. Eriti hästi on õnnestunud vasakpoolsel maaliosal lahendus, kus näeme revolutsiooni sõdureid, kes on vallutanud Talvepalee, tunginud Ajutise Valitsuse viimasesse pelgupaika.

Talvepalee langes 25. oktoobri ööl kell 2. Ajutise Valitsuse võim oli murtud. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli võitnud.

3. Ülevenemaaline II nõukogude kongress.

Ülevenemaalise II nõukogude kongressi tööst kõneldes rõhutame, millistes tingimustes tuli kongress kokku — võitlused veel käisid.

26. oktoobril kell 5 hommikul võttis II nõukogude kongress vastu ajaloolise otsuse kogu võimu üleminekust nõukogudele. Järgmisel päeval avaldati rahudekreet ja seejärel maadekreet. Kunstnikud A. Segal ja K. Ossenev on eriti hästi näidanud, kuidas võttis neid dekreete vastu rahvas. K. Ossenevi maal «*Nõukogude võimu esimene sõna. Rahudekreet*» kujutab kuulutustulbale kleebitud rahudekreedi. Tulba juurde kogunenud inimesed on rõõmustavast teatest erutatud. Tööline patsutab sõbralikult soldatile õlale, nagu öeldes: «Varsti, vennas, saad koju!» Naisel, kes hoiab väikest last süles, särab nagu rõõmust. Võib-olla on temagi abikaasa ja lapse isa sõjas — rahu annab talle võimaluse

pöörduda tagasi oma perekonna juurde. Ja ainult nägu karusnahksesse kraesse peitev kodanlane võtab dekreedid vastu kirumise ja tigea muigega. Madrus on pöördunud kodanlase poole, et talle põlastusega vastata. Kunstnik ei ole karusnahkse kraega inimese nägu kui ebaolulist figuuri iseloomustanud. Rõhk on asetatud teistele figuuridele. Tööliste rõõmsad näod näitavad, kuidas võetakse vastu ammu oodatud rahu.

A. Segali maal on samalaadne, ainult seal ei ole nii suurt inimhulka ega näe nii mitme klassi esindajate suhtumist dekreedisse. Seepärast on parem kasutada K. Ossevevi maali reproduktsiooni.

4. Nõukogude riigi organiseerimine ja vana riigiparaadi lammutamine.

Selle alateema juures tuleb näidata Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni tähtsust. Revolutsioon kukutas kapitalistide ja mõisnike võimu, pani aluse kapitalistliku Venemaa ümberkorraldamisele sotsialistlikuks riigiks. Esmakordselt inimühiskonna ajaloos läks riigi juhtimine töölikklassi kätte. Eelnenud revolutsioonid täiustasid riigiparaati, see revolutsioon aga lammutas ja purustas vana riigimasina.

Kõneldes mitmesugustest dekreetidest, millega purustati endist võimuaparaati, võib kasutada A. Plastovi maali «*Maa talupoegadele*». Siin näeme, kuidas talupojad pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni võitu jaotavad mõisamaad.

Kunstnik I. Daitš näitab analoogilisi sündmusi linnas maalil «*Vabrikute üleminek Nõukogude riigi valdusse*». Eilsed allasurutud töölisel asuvad ise vabrikut juhtima. Maali keskosas on kujutatud vabrikanti. Ta lausa keeb vihas. Võimuka käelligutusega näitab tööline talle ust, sest vabrikus pole tal enam midagi teha.

Tuntud maalikunstnik ja graafik G. Savitski on loonud palju ajaloolis-revolutsioonilisi, lahingu- ja olustikumaale. Viimase žanri hulka kuulub ka maal «*Esimesed oktoobripäevad*».

Maalil näeme revolutsioonilise asutuse väravas seisvat patrulli. See sümboliseerib tööliste, talupoegade ja soldatite liitu, mis tugevnes ja karastus revolutsiooni tules. Kunstnik on andnud edasi inimeste kangelaslikkust, kes ka nüüd, pärast võitu, seisavad revolutsiooni vahipostil.

5. Võitlus nõukogude võimu kindlustamise eest.

Selle alateema läbivõtmisel võib kasutada kõigepealt A. Gerassimovi maali «*Nõukogude võimu eest*». Siin ei ole kujutatud mingit konkreetset episoodi, vaid püütakse anda üldistust võitlevast rahvast, kes kaitseb tööliste võimu vaenlase eest. Pildil näemegi võitlejaid: vanad ja noored väljendavad vankumatut otsust ning valmisolekut võidelda lõpuni.

I. Brodski maal «*V. I. Lenin saadab Punaarmee väeosasid Poola rindele*» kajastab rasket perioodi noore Nõukogude riigi elus, mil sotsialistlik isamaa oli hädaohus.

Me näeme Leninit tribüünil kõnelemas. Ta on tihedalt piiratud kuulajaist. Kunstnik on siin kujutanud rahvast, kes otsustaval hetkel on valmis andma kõik, et päästa kodumaa. Peatähelepanu on suunatud Lenini kujule, üksikuid figuure pole eriti karakteriseeritud.

Nõukogude noorte enesesalgavust kodumaa kaitseks väljendab hästi N. Raštšektajevi maal «*Rindele*». Kommunistlikud noored lähevad rindele — iga minut on kallid. Noor võitleja kinnitab uksele teate rindelemineku kohta. Teised ootavad kannatamatult, et rutemini astuda võitlusse vihatud vaenlasega.

Nende maalidega me kasvatame õpilastes isamaa-armastust.

6. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsus.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsusest kõneldes rõhutame Kommunistliku Partei juhtimist ja V. I. Lenini osa. Siin võib demonstreerida A. Gerassimovi maali «Lenin tribüünil».

Sellel ei ole Leninit kujutatud lihtsa igapäevase tegevuse juures, nagu kunstnik I. Brodski maalidel. Rahvale oli Leninit vaja kui revolutsiooni geeniust ja proletariaadi tribuuni. Lenin pöördub väljakut täitva rahva poole tulise üleskutsega. Sellele aitavad kaasa fooni detailid — punased tuules lehvivad lipud, mis nagu rütmiliselt kordaksid Lenini liigutusi. Allpool on vaevalt märgatav inimesi täis väljak.

Lenin on sellel maalil meie ees kui revolutsiooni ja töölisklassi suur juht — võitleja uue, kommunistliku ühiskonna eest.

Ajalooliste maalide juures tuleb õpilaste tähelepanu juhtida sündmuste olustikulise külje (riietuse, relvade, arhitektuuri jne.) vaatlemisele.

Õpetaja peab maale hoolega valima ja läbi mõtlema nende kasutamise meetodika. Maalikunsti kasutamine aitab:

- 1) muuta Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sündmused arusaadavamaks ja lähedasemaks;
- 2) õpilastel paremini tutvuda revolutsiooni ajaloo — võitlusega, millest võtsid osa meie isad ja emad;
- 3) laiendada õpilaste silmaringi — muuta nende kõne piltlikumaks ja teadmised püsivamaks;
- 4) äratada õpilastes huvi kunsti vastu.

Tallinna 1. internaatkooli pioneirimaleva parim pioneerrühm — 5-a klassi rühm — kannab Kuuba rahvuskangelase Fidel Castro nime. Klassi pioneerinurgas pühendati üks stend Fidel Castrole.

Põhilised etapid lüüri- lise luuletuse käsitlemisel on häälestamine, luuletuse ettekandmine, analüüsimine ning kokkuvõte, süntees. Olenevalt väga mitmesugustest teguritest (luuletuse laad, vaatluse eesmärk, õpilaste vanus) ei esine need üksikosalised luuletuse puhul samas järjestuses: nad põimuvad, vahetavad kohta, mõni etapp võib puududa, teine ülekaalukalt esineda jne.

Suhteliselt kõige rohkem vastakaid arvamusi on tekitanud lüürika analüüsimine. Analüüsi vastased väidavad, et lüüri- lise luuletuse tükkideks kiskumine kahandab selle mõju, hävitab emotsionaalsuse. Analüüsi pooldajad on aga seisukohal, et analüüs kasvatab oskust luulet teadlikult mõista, teadlik nauding on seega sügavam ning õpilane õpib hindama tõeliselt head luulet.

Äärmusi arvestamata on mõlema poole seisukohtades palju tõtt. Lüürika käsitlemisel on kahtlematult määratu tähtsus sobiva häälestamise ja hea ettekande kaudu õpilastes tekitatud tugevatel emotsioonidel. Mõningate luuletuste puhul võibki sellega piirduda. Kuid on ka luuletusi, mis muutuvad nauditavaks alles süvenemisel, intellektuaalsel lähenemisel. Sellepärast ei saa täiesti eitada analüüsi lüürika käsitlemisel, küll aga tuleks vältida šabloonsed, stabiilist analüüsi, mis ongi selle meetodi rakendamisel suurimaks ohuks. Pinnaline, kõikide luuletuste puhul ühesugune analüüs toob kasu asemel pigem kahju. Oleks õigem luuletaja loomingust valida ainult mõned luuletused põhjalikuks ja mitmekülgeks analüüsimiseks, teiste puhul aga kasutada emotsionaalset lähenemisi. Kuid ka analüüs peab olema huvitav, emotsionaalne, õpilaste vaimseid võimeid arendav. Analüüsi efektiivsuse suurendamiseks saab kasutada mitmesuguseid võtteid: moraalsete probleemide iseseisev püstitamine lüürika analüüsimisel ning vaidlus nende ümber, meeleolult ja temaatikalt teatavatele luuletustele lähedaste lühikirjandite koostamine, mõne luuletuse iseseisev analüüs klassis või kodus varem antud küsimustiku alusel või ilma selleta, luuletuse iseseisev interpretatsioon ettekandeks jne.

Üheks lihtsamaks, loogilist ja iseseisvat mõtlemist arendavaks võtteks on mitme luuletuse võrdlemine. Võrdlemist saab kasutada peamiselt keskkooli vanemates klassides. Komplitseeritumad võrdlused nõuavad vanematelt õpilastelt küllaltki suurt vaimset pingutust. Kirjandus õppeainena on mitmesuguste võrdlemiselementide poolest väga rikas, nende oskuslik ärakasutamine kannab head vilja niihästi loogilise mõtlemise kujundamise kui ka sõnakunsti spetsiifika tabamise seisukohalt. Võrdluse abil saavad õpilased materjali ning omandavad teadmisi analüüsi ja sünteesi, üldistamise ja konkretiseerimise jaoks.

Lüürika analüüsimisel saab kasutada võrdlust luuletaja loomingulise arengu, tema omapära, teatavate luuletuste, ajastu, loomismetodi jne. omapära väljaselgitamiseks. Võrdlemine aitab õpilasi paremini mõista lüürika sisu ja vormi vahekordi, nende lahutamatu ühtsust.

Võrdlemine lüürika käsitlemisel keskkoolis

E. KOST

Taotlemata ammendavalt käsitleda võrdlemist lüürika õpetamisel, püütakse alljärgnevalt osutada mõningatele selle võtte kasutamise võimalustele, mis mitmekesistavad lüürika analüüsi ja muudavad selle viljakamaks.

1. Luuletaja loomingulise arengu (ideeline areng, kunstimeisterlikkuse kasv jne.) jälgimiseks saab võrrelda lähedastel teemadel, kuid erinevatel loominguetappidel kirjutatud luuletusi, näit. Juhan Liivi esimesel loominguperioodil kirjutatud romantilisi, ilma erilise isikupärata luuletusi tema hilisemate, sügavalt läbituntud ja tunnetatud põhiliselt realistlike luuletustega.

Reaalelust kaugel ilutsemine läbib 1885. a. kirjutatud luuletust «Maihommik». Luuletaja on kasutanud romantilisele meetodile tüüpilisi motiive: maikuu hommik, kastekullal hiilgav roos, tõusev päike, hõiskavad linnud, rinda tulev magus soov. Hoopis teistiti kujutab luuletaja hommikut 1896. a. kirjutatud tsükli «Üks suvepäev».

*Õrn maikuu hommik imeilul kottis.
Kõik linnud hõiskasivad üheskoos
ja kastekullal hiilgas iga roos,
mis mururinda rikkalkult toitis.*

J. Liiv, Teosed, 1956.

*Ja väljale läeb põllumees,
muld siidipehme jalge ees.
Ja ennäe, seeme kukub ka.
Ja karjane läeb karjaga:
till, tall! Must Kirjak kõlge ees. —*

*Sealt tuleb naaber koormaga
ja süütab piipu põlema.
Käis veskil. Valgel kübaral
käib mölder veski tilva all :*

J. Liiv, Teosed, 1956.

Nende luuletuste võrdlemisel on võimalik ühtlasi õpilastele näidata romantilise ja realistliku meetodi erinevusi, välja tõstes kummalegi luuletusele omaseid motiive, sõnastust, meeleolu jne.

Veel võib võrrelda L. Koidula optimistlikke, pateetilisi, leegitsevat isamaa-armastust väljendavaid Tartu perioodil kirjutatud luuletusi valusast igatsusest ja resignatsioonimeeleolust kantud Kroonlinna perioodi isamaalauludega («Sind surmani!», «Jutt», «Eesti muld ja Eesti süda», «Enne surma Eestimaale» jt.).

2. Luuletaja loomingulise omapära, tulenev kas tema ande laadist, oskusest kujutada ümbritsevat elu, loomingulisest meetodist, ajastust, mil luuletaja elas, või muudest asjaoludest, ilmekamaks esiletoomiseks saab võrrelda eri luuletajate lähedastel teemadel kirjutatud luuletusi. Näiteks kujutavad töölislapse surma oma luuletustes nii J. Sütiste kui ka J. Kärner (J. Sütiste «Must vanker», J. Kärner «Laul ühest poisikesest»), kuid mõlema luuletaja erinev loominguline käekiri on selgesti tuntav. J. Kärner jutustab põhiliselt oma elamustest, J. Sütiste aga kirjeldab näiliselt erapooletult lapse elukäiku:

*Üht jalga lonkas — inglistövest puret,
kuid sasijuukseis lehvis ehulust.
Peensääred päiksest punased kui kurel,
hall vammus seljas, nagu nutust must.*

*Veel polnud mureks paisund jalarike, —
ta lendles kastani all nagu kiil.
Pääjagu vaevalt oli vellest pikem
ning velle süles lombist läbi viis.*

J. Sütiste, Teosed I, 1955.

*Üht poisikest, kel kurvad silmad
ja valuline, vaikne suu,
kes vara lahkus siit maailmast
ning kanti hauda kevadkuul,*

*ses laulus tahan mälestada
nii nagu oma sõpra hääd.
Mu aknast mööda käis ta rada,
kul taevast tilkus talvist jääd.*

J. Kärner, Valitud teosed I, 1961.

Sõnaselgelt on lüürielse kangelasu suhtumisest räägitud luuletuses vähe, kuid loetu ei jäta siiski mingit kahtlust selles, et ta tunneb sügavalt kaasa lapse saatusele. Õpilaste tähelepanu tuleb juhtida J. Sütiste oskusele näha detaile ja neid tabavalt edasi anda, tema luule konkreetsusele, rikkalikule alltekstile.

Samad autorid kujutavad talumehe kevadist tööd (J. Sütiste «Äestades», J. Kärner «Külvi ajal»). Ka selles luuletuses on J. Sütiste oma kirjutamislaadile truu, kuid aine on talle kaugem ning J. Sütiste ei saavuta selles J. Kärneri luuletusele omast emotsionaalsust, vahetut kaasaelamist maamehe tähtsale toimingule — kevadisele põllutööle.

Erinev isamaakäsitlus ilmneb ärkamisaja luuletajate ja J. Liivi isamaaltüürika kõrvutamisel. Luuletajad laulavad Eestist kui õnnemaast. (Näiteks: M. Veske «Ilus oled isamaa!», L. Koidula «Sind surmani!» jt.)

J. Liivile on aga Eesti valude ja kurbuste isamaa, hurtsikute ja saunade isamaa, mis aga luuletajale just sellisena on südamelähedane («Eile nägin ma Eestimaad...»).

Tänuväärset materjali võrdlemiseks pakub ühiskonnakriitiline lüürika (A. Alle «Primala veris», J. Sütiste «Rüblik» jt.); looduslüürika (G. Suits «Sügise laul» ja D. Vaarandi «Sügisel» (luuletuskogust «Unistaja aknal»), M. Underi «Lõoke» ja K. Merilaasi «Lõoke» (luuletuskogust «Rannapääsuke») jne.

Et õpilastele näidata, kuidas töötlesid oma teoseid luuletajad, tuleb noored viia luuletajate loomingulisse laboratoriumi ja panna mõtlema, miks on autor teinud luuletuses muudatusi ja missugune mõju neil on. See selgub ühe ja sama luuletuse eri variantide võrdlemisel. Võrdlusmaterjali leiame eesti lüürikast piisavalt.

Pingsast loomingulisest tööst räägib J. Sütiste käsikirjaline pärand. Nii näiteks on luuletsüklist «Arm» säilinud mitu käsikirjalist varianti, mõnest sonetist isegi kuni seitse. Viimistlustöö toimus kahes järgus. Esimese järgu lõppu tähistab 1943. a. trükivalmis seatud käsikiri. Hiljem on mõningaid sonette põhjalikult muudetud ning sellistena ilmusid need trükist. Et paljude variantide võrdlemine käiks õpilastele üle jõu, võiks piirduda ainult kahe variandi, nimelt esimese trükivalmiks korraldatud käsikirja ja trükitud teose võrdlemisega. Muudatuste õigeks mõistmiseks tuleb arvestada olukordi, mille tingimustes valmisid esialgne variant ja lõplik, trükitud teos. Fašistliku okupatsiooni ajal pidi kirjanik, et üldse unistadagi oma teose avaldamisest, hoolitsema selle eest, et tema töö oleks väliselt võimalikult süütu. Kui J. Sütiste pärast kodumaa vabastamist uuesti asus luuletuskogu avaldamiseks ette valmistama, oli olukord põhjalikult muutunud. Polnud enam tarvis ega olnud enam õigegi ainult mõistu rääkida. Sellega on seletatavad need küllaltki suured luuletuste teksti ümberkujundamised. Säilis küll endine vorm kui loomisaja omamoodi pits, kuid sisuliselt on esitamiseviis nüüd palju lõõvam, sest viimistlemisel on kaudsed, ebamäärased vihjed fašismile asendatud selgemini mõistetavatega: «türanni ahnus» asemel on «Haakristi raskus», okaspiitsa hoidva sügise (fašism) asemele on ilmunud selge «preisi kare kisa» jne. Fašismi kui «fanaatilise usu» võimutamine on asendatud täpse vihjega sellele, et vägivald juba hälbib, elab oma viimaseid päevi.

Ka lõpp-puánt on üle elanud suure muudatuse: nõrgalt peegelduv võidulootus ja ahastus purustatud elu pärast on kasvanud kindlaks kutseks lüüa vaenlast nii sõna kui ka relvaga.

Võrdlemise efektiivsust on pikemat aega uurinud nõukogude pedagoog M. Varšavskaja. Vastavate katsete kirjeldused ja eksperimendi tulemused on ära toodud tema dissertatsioonis «Изучение лирических произведений в старших классах средней школы». Nagu käsitlusest nähtub, on variantide võrdlemine avaldanud soodustavat mõju nii õpilaste kõne- kui ka kirjakuultuurile. Eksperimentaal- ja kontrollklassides võrreldi M. Lermontovi luule kohta tehtud kirjandite variante (mustandit ja kirjandit ennast). Kontrollklassides õpilased peaaegu üldse ei viimistlenud oma kirjandite keelt, eksperimentaalklassides aga oli 40 protsendis tööd tehtud keelelisi parandusi.

Võrdlemist võib kasutada ka kirjandusteoreetiliste teadmiste süstematiseerimisel

11. klassis, ühendades selle aine kordamisega. Vaatlus toimub temaatiliste tsükli teema kaupa: õpilased jälgivad, kuidas eri autorid minevikust kuni tänapäevani on käsitlenud üht ja sama teemat, missugused sarnasused ja erinevused on sisus ja vormis ning millest need on tingitud (ajastu, luuletaja omapära, meetod jne.). Tsükli teemad võivad olla väga mitmesugused. Näiteks võib võrrelda luuletusi teemal «Ühiskonnakriitika eesti luuletajate loomingus» (Juhan Liivi «Omakasu», K. E. Söödi «Näojume pimedas kahvatab», A. Haava «Kui puhus mu katusekambri tuul», M. Underi «Agulis», G. Suitsu «Kelle eest?», J. Kärner «Lapse päev», U. Lahe «Eldoraado»).

Häid võimalusi võrdlemiseks pakuvad ka alljärgnevad temaatilised tsükliid.

Luuletused kevadest. L. Koidula «Kevade on sala tulnud», J. Tamme «Kilinkölin», K. E. Söödi «Jälle kevad», J. Liivi «Tulen, tulen», V. Ridala «Kevade tunne», M. Heibergi «Kevadel metsas», M. Underi «Kevademärgid», J. Sütiste «Märtsipäike», R. Parve «Jürikuu tuul», J. Krossi «Veebruari kevad».

Luuletused lastest. K. E. Söödi «Lapsel paljad jalad», E. Enno «Vaenelaps jaaniöö», J. Kärneri «Väike tüdruk», M. Underi «Lapsed», G. Suitsu «Ühele lapsele», J. Sütiste «Rüblük», K. Merilaasi «Sulaslapse suvi», D. Vaarandi «Matkates» (kogus «Unistaja aknal»).

Töö ja töötav inimene eesti luuletajate loomingus. M. Veske «Ma olen karjapoisike», J. Tamme «Pöllul», Juhan Liivi «Üks suvepäev», A. Alle «Eesti pastoraal», J. Sütiste «Hommik sepikojas», J. Kärneri «Külvi ajal», K. Merilaasi «Heinaaeg», D. Vaarandi «Laul kombainerist», J. Semperi «Tehases». Jt.

Võrdlemisele asudes peab õpetaja nii endale kui ka klassile selgeks tegema, milleks võrreldakse luuletusi; seatud eesmärgist tuleneb materjali valik ja ülesannete andmine. Nende paremaks täitmiseks võib õpilastele anda eelnevalt suunavaid küsimusi, eriti siis, kui ülesanded on komplitseeritud ja klassil pole veel vilumusi selle võtte kasutamiseks. Luuletusi võib võrrelda nii klassis kui ka koduse iseseisva tööna. Õpetaja võib kasutada oma ettekandes mitmesuguseid võrdluselemente ning illustreerida neid kas enda või õpilaste otsitud näidetega. Teiseks, palju efektiivsemaks võimaluseks on aga rakendada õpilased võrdlemisel iseseisvalt tööle. Klassi võiks jagada rühmadeks ja anda igale rühmale vaatlemiseks eri probleeme. Ülesande täitmisele järgneb ühine arutlus, mis lõpeb kas õpetaja või õpilaste kokkuvõttega, mida võidakse ka kirjalikult fikseerida.

Suurimaks takistuseks luuletuste iseseisval võrdlemisel on käesoleval hetkel võrdlusmaterjali raske kättesaadavus, sest õpilaste iseseisv töö on edukas siis, kui klassis on küllaldaselt tekste kasutada. Materjali variantide võrdlemiseks pole aga eestikeelses trükisõnas üldse ilmunud.

Paljude teiste lahendamist vajavate küsimuste (metoodiliselt hästi läbimõeldud kirjandusõpikute koostamine keskkooli vanematele klassidele, heliplaatide jt. kirjanduse õpetamist tõhustavate abivahendite muretsemine) kõrval tuleks koolide õppevahenditega varustamisega tegelevail instantsidel leida võimalus õpilaste iseseisvat tööd soodustava luulevalimiku väljaandmiseks. Eesti luule kullafondi kõrval peaks seal koht leiduma ka kaasaegsele lüürikale. Nagu vastava küsitluse andmed näitavad, on õpilased sellest väga huvitatud. Valimik peaks sisaldama ka abimaterjale kirjanduse mitmekülgsemaks õpetamiseks: luuletuse eri variante, juhendeid iseseisvaks tööks, tsükleid võrdlemiseks või vähemalt viiteid nendele, mälestuskiilde luuletajatest, luuletuste tekkelugusid jne. Selline tööraamat hõlbustaks tunniks ettevalmistumist, võimaldaks anda õpilastele iseseisvat tööd ja mitmekesistada töövõtteid, tuua neile lähemale luuletaja elav sõna.

Käesoleval aastal Kaasanis asetleidnud V teaduslik-praktiline konverents õpilaste teadliku aktiivsuse ja omaalgatuse arendamise küsimustes andis osavõtjaille võimaluse tutvuda Tatari koolide eesrindlike õpetajate kogemustega.

Need küsimused on Tatari õpetajate töös põhilised.

Me kuulasime vene keele tunde erinevates Kaasani koolides ja panime tähele, et ükski õpetaja ei nimeta ise tunni teemat. Läbiõetud materjali kordamisel ja näidete analüüsimisel formuleerivad õpilased ise tunni teema ja määravad kindlaks, millega nad peavad tegelema hakkama ning mida uut neil on vaja teada saada. Nii käsib õpetaja N. Latõpova (80. kool) 6. klassi õpilastel koostada lauseid tema antud sõnadest: *слышать, странный, недалеко, тихий, звук, где-то; вздрагивать, худенький, горло, мальчик; гвоздь, он, выхватывать, вдруг, большой, себя, из-под*. Õpilased kirjutavad koostatud laused vihikusse, kriipsutavad alla nimisõnade ja omadussõnade ühendid ning teevad kindlaks, millest on tuletatud omadussõnade lõpud. Uue materjali iseseisva analüüsi tulemusena määravadki nad tunni teema: «Omadussõnade ühildumine nimisõnadega».

Õpetaja N. Buhharajeva (35. kool) 5. klassi õpilased valivad ise näiteid sõna koostise analüüsimiseks. Nad eraldavad emakeelest vene keelde tõlgitud tekstis sufiksiga verbid ja neid iseseisvalt analüüsides kordavad juba käsitletud sõna koosseisu: eraldavad sõna tüve, lõpu ja juure. Siis juhib õpetaja õpilaste tähelepanu uuele morfeemile, sõnaosale, mis asub juure ees ja mida nimetatakse eesliiteks. Seejärel eraldatakse ülalnäidatud verbides eessõnad ja määratakse kindlaks nende tähendus: *при* — lähenemine, *в* — tegevuse suundumine kuhugi sissepoole, *вы* — tegevuse suundumine kuhugi väljapoole.

Uue materjali omandamine ühendatakse orgaaniliselt kordamisega. Seda tehakse laste aktiivses loovas töös. Pärast sufiksiga verbide analüüsimist laseb N. Buhharajeva avada õpikud, lugeda omaette

Tatari koolide eesrindlike vene keele õpetajate kogemusi*

O. Prik

läbi paragrahvi, koostada plaani ja kirjutada selle vihikusse.

Materjali saab edukalt omandada ainult siis, nagu oma ettekandes õigesti märkis Tatari ANSV haridusminister M. Mahmudov, kui ülesanded on lastele jõukohased. Kogenud õpetajad annavad õpilastele individuaalseid ülesandeid vastavalt nende ettevalmistusele ja võimetele. Individuaalselt lähenetakse õpilastele peamiselt õppematerjali kinnistamisel. Iseseisva töö tegemiseks väljajagatud didaktilise materjali alusel (kaardikesed grammatiliste ja ortograafiliste ülesannetega) annab õpetaja nõrkadele ja tugevatele õpilastele erineva raskusega ülesandeid. Tugevatel õpilastel laseb ta näiteks koostada pildi alusel jutustuse «Kevad», milles tarvitada tahvlile kirjutatud sõnaühendeid: *весеннее половодье, теплое, ласковое солнце, синий подснежник, свежий воздух, маленький кораблик, самодельная мельница*. Mõni õpilane kirjutab ainult üksikuid lauseid.

Õpetaja N. Latõpova tunnis saavad tugevad õpilased, kes täidavad kogu klassiga ühist ülesannet lausete koostamisel katse sõnadega, täiendava ülesande: koostada kolm lauset joonistuste alusel.

* Lühendatud tõlge ajakirjast «Русский язык в национальной школе» nr. 4, 1963.

Individuaalselt lähenetakse õpilastele ka vigade parandamise ja koduste ülesannete käitmise puhul.

Tatari pedagoogiline üldsus, Haridusministeerium ja Vene NFSV Pedagoogika Akadeemia Rahvuslike Koolide Instituudi filiaal osutavad erilist tähelepanu vene keele õpetamisele rahvuslikus koolis.

Me käisime selle instituudi filiaali katsekooli algklasside õpetajate L. Galejeva ja S. Muhhametšina tundides. Nende tunnid on tõendiks, et õpetaja hea töö tulemusena võivad mittevenelaste rahvusest lapsed juba 8-aastaselt vene keeles hästi rääkida, oskavad palju venekeelseid luuletusi, laule, värsõnu ja kõnekäände.

Vene keele õppimine Tatari koolides algab kuulmis- ja artikulatsioonivilumuste loomise ning praktiliste kuulmis- ja rääkimisharjutustega. Kogu vene keele õppimise vältel pööratakse suurt tähelepanu õpilaste kõne- ja kirjakeele arendamisele ning sõnavara rikastamisele. Sealjuures kujunevad nii õigete lausete moodustamise vilumused kui ka õige hääldamine vastavalt ortoeepilistele normidele.

Lapse kõne arendamisel tuleb toetuda tema elukogemustele, luua seos kaasajaga. Kasutatav eluline materjal, nagu märkis oma ettekandes dotsent L. Šakirova, peab olema õpilastele huvitav ja mõjutama neid mitmest aspektist. See olgu mitte ainult teadmiste allikaks ja kõne arendamise aluseks, vaid teenigu ka koolinoorte esteetilise ja moraalse kasvatamise eesmärgi.

Tatari koolide õpetajad võtavad sageli materjali tundideks ümbritsevast tegelikkusest, kasutades tekste ja näiteid, mis on seotud tootmisõpetuse ja koduümbruse geograafiaga.

2. klassis teema «Mets» käsitlemisel tehakse näiteks ekskursioon metsa, kus korjatakse lehti, oksa, seemi ja käbisid. Õpilased meenutavad neile juba varem tuntud sõnu ning õpivad uusi: *дуб, осина, шишка, поляна* jt. Õpetaja juhib tähelepanu metsa ilule, vestleb metsa kasulikkusest ja kaitsest. Järgmises tunnis õpivad lapsed piltide põhjal tundma puude liike, tuletavad meelde loomade,

lindude ja puuviljade nimetusi. Ekskursioon ja vastav õppetund rikastavad õpilaste sõnavara ning äratavad neis huvi ja armastust looduse vastu.

Vene keele õpetamine on seotud teiste distsipliinide õpetamisega. Õpilased tunnevad, et vene keel on praktiliselt vajalik ka teiste ainete õppimiseks, ja neis tähtsustatakse selle keele vastu huvi.

Pedagoogid N. Latõpova ja N. Buhharajeva kasutavad oma tundides näiteid õpitavatest kirjandusteostest. Õpetajate Zakirova (Kaasani 91. kool) ja Ibragimova (Semekejevi kool) ettekandeist peegeldus selgesti, kuidas vene keele õppimist siduda ajaloo (tähtpäevade väljendamine arvsõnadega), aritmeetika (aritmeetiliste tehete tegemine suuliselt), geograafia ja bioloogia õpetamisega (palade lugemine vene keele tundides nende ainete õpikutest).

Nagu uue materjali seletamisel, nii kasutatakse ka selle kinnistamisel mitmesuguseid näitlikke õppevahendeid ja võtteid: eelnev kirjutamine klassitahvlile, mis kaetakse kardinatega, kaasaskantavad tahvlid, tabelid, skeemid, pildid, maketid, putukate kollektsioonid, plakatid ja kaardid neile kirjutatud tähtede või sõnadega, postkaardid jt.

Selles mõttes oli eriti näitlik Kaasani 35. kooli 2. klassi õpetaja S. Muhhametšina tund. Tunnis demonstreeriti pilte aastaaegadest, ortograafilisi kaarte esiletõdetud kaashäälikutega (*осень, весна*), lindude topiseid, putukate kollektsioone, diafilme, kasutati magnetofoni, kirjutati näitesõnu tahvlile. See kõik liitus orgaaniliselt tunni ülesehitusega, äratas õpilastes huvi ja võimaldas meelde jätta õpitavad sõnad nende tarvitamisel lauseis ja seotud kõnes.

Rahvuslike Koolide Instituudi Tatari filiaali katsekoolis kasutatakse ka mitmesuguseid tehnilisi vahendeid. Koolis on sisse seatud keelte kabinet, kus õpetaja võib töötada üheaegselt 12 õpilasega, kes istuvad magnetofonide taga kõrvaklappidega.

Tehniliste vahendite kasutamisele vene keele ja kirjanduse tundides ning klassivälises tegevuses on pühendatud filiaali

teadusliku töötaja A. Mihhejeva ning õpetajate L. Zabirova ja N. Buhharajeva tööd.

Ekraani ja helivahendite tarvitamine tunni eri osades annab võimaluse arendada mitte ainult ilmekat lugemist, kõnet ja õiget kirjanduslikku hääldamist, vaid kasvatada õpilasi ka esteetiliselt.

Kaasani 35. koolis tehakse mitmesuguseid eksperimente tehniliste vahenditega, on välja töötatud süsteem nende rakendamiseks: enne teose lugemist on eesmärgiks valmistada õpilasi ette uue lajumiseks; lugemisprotsess — teksti paremaks mõistmiseks ja meelespidamiseks; pärast lugemist — teose sisu sügavamaks analüüsimiseks ja kõne arendamiseks.

Sel eesmärgil antakse õpilastele mitmesuguseid loomingulisi ülesandeid, näiteks täiendada vaadatud diafilmi sisu Lev Tolstoi jutustuse «Haikala» põhjal, rääkida poisikeste edasisest saatusest.

Magnetofoniga tehakse kõneharjutusi, analüüsitakse õpilaste kõnet ja parandatakse mittevene rahvusest lastele raskete häälikute hääldamist.

Diafilimide ja magnetofoni kasutamisel jääb venekeelne kõne spontaanselt meelde ning tärkab huvi vene keele õppimise vastu.

Tatari õpetajate edu põhjus peitub selles, et nende tunnid kujutavad endast harmoonilist süsteemi. Heaks näiteks on õpetaja S. Muhhametšina tunnid 2. klassis. Tund teemal «Kevad» oli tundide «Sügis» ja «Talv» jätkuks. Algul korratatakse õpitud sõnavara, luuletuse teksti ja vanasõnu sügisest. Õpilased jutustavad pildi põhjal. Sama plaani järgi korratatakse teemat «Talv». Pärast seda küsib õpetaja, mis aastaag järgneb talvele. «Kevad» vastavad lapsed. «Missuguseid kevadkuid te teate?» Lapsed nimetavad kuid ja kirjutavad need dikteerimise järgi üles. Pärast seda kuulavad nad magnetofonilt lühikest jutustust ja annavad ise sellele nimetuse «Kevad saabub». Seejärel vesteldakse kevadest. Vestlusse lülitatakse uusi sõnu: *скворец, скворечник, жаворонок, насекомые, червячки*, mille tähendust illustreeritakse diafilimidega lindude ja putukate kollektsoonidest. Lapsed

lahendavad mõistatusi, loevad tekste kaartidelt, mis õpetaja on pinkidele varem valmis pannud, vastavad nende tekstide põhjal küsimustele, laulavad laulu ja õpivad nelikvärsi kevadest.

Õpetajate loov suhtumine tunni ettevalmistamisesse ja organiseerimisesse, läbi mõeldud ja temaatiliselt planeeritud töö, hoolikas materjali valik tundideks, tabelite ja didaktiliste kaartide valmistamine — see kõik aitab saavutada häid tulemusi.

Kuid edu ei sõltu ainult õpetaja armastusest oma aine vastu, tema heast vene keele tundmisest ja tähelepanelikust individuaalsest lähenemisest lastele.

Tatari ANSV-s tehakse juba mõnda aastat suurt tööd vene keele ja kirjanduse õpetajate teaduslik-metoodilisel ettevalmistamisel. Sel eesmärgil on Kaasani loodud õpetajate ülikool ühiskondlikel alustel.

Tatari haridus-, partei- ja nõukogude organid pööravad suurt tähelepanu koolide ümberkorraldamisele ja materiaalse baasi tugevdamisele. Nad mitte ainult uurivad, vaid ka levitavad eesrindlike õpetajate kogemusi ajakirjanduse, raadio, televisiooni, pedagoogiliste loengute, täienduskursuste ja õpetajate eriseminaride kaudu rajoonide haridusosakondade juures. Vene keele täielikuks omandamiseks on algklasside õpetajatele avatud statsionaarsed ja mittestatsionaarsed kolmeaastased täienduskursused. Täienduskursuste programm on mitte ainult loengute tsüklid, vaid ka paremate õpetajate töömeetodite tutvustamine.

Kõnesoleval konverentsil oli teaduslik-praktiline tähtsus. Mitmetest vabariikidest saabunud delegaadid võisid tutvuda ettekannetes käsitletud metoodiliste võtete rakendamisega praktikas ja jälgida õpetamise protsessi vahetult koolides.

Didaktiliste materjalide, piltide, harjutuste, tekstide kogumike, tabelite ja muu väärtusliku materjali väljaandmine, samuti vene keele õpetamise eesrindlike kogemusi üldistavad tööd võimaldavad tulemusrikkaid õpetamisviise juurutada mitte ainult Tatari koolides, vaid ka teistes rahvuslikes vabariikides ja oblastites.

Matemaatikaülesannete lahendamise võistlus

Ülesanne nr. 3. Pannes tähele, et murru $\frac{26}{65}$ lugeja teine ja nimetaja esimene number on võrdsed, «taandas» õpilane seda murdu järgmiselt: $\frac{26}{65}$ $\frac{26^*}{6 \cdot 5}$ $\frac{2}{5}$ ning sai õige tulemuse. Leida kõik lihtmurrud (mille lugejaks ja nimetajaks on kahekohalised arvud), mille puhul ülalkirjeldatud taandamisvõte annab õige tulemuse.

Ülesanne nr. 4. On antud neli ühesugust kera (raadiustega R). Iga kera puudutab kolme ülejäänut. Leida niisuguste kerade raadiused, mis puudutavad kõiki nelja antud kera.

* Õpilane «taandas» tärnikesega märgitud arvud.

On üldiselt teada, et nooremas koolieas armastavad lapsed veel väga mängida. Töö, milles puudub mänguelement ja mille eesmärkigi nad pahatihti ei suuda mõista, väsitab neid ruttu. Seetõttu õpetamismeetodid, mis 7. ja 8. klassis annavad soovitud tulemusi, ei õigusta end 5. klassis hoopiski. Aastaid on kurdetud selle üle, et 5. klassides õppeedukus järsult langeb. Selle põhjusi on otsitud küll õpilaste iseärasustes, küll üleminekus ainesüsteemile, küll õppeprogrammides, kuid näib, et vähe on neid otsitud metoodika valdkonnast.

Algklasside (1.—4. kl.) metoodika on väga erinev vanemate klasside omast. Õpetajad, keda valmistatakse ette tööks algklassides, saavad hea ettevalmistuse lastepärasel, mänguliste võtete ja mängude poolest rikkas õpetamismetoodikas. Seda ei saa aga öelda keskkooliõpetajate kohta. 5. ja 6. klassis tuleb sageli ette, et õpetaja ei suuda leida klassiga kontakti. Keskkooliõpetaja, kes töötab nendes klassides põhiliselt samade võtetega mis 7. ja 8. klassis, leiab peagi oma imestuseks ja pahameeleks, et lapsed on rumalad, laisad ja distsiplineerimatud. Näiteks 5. klassis inglise keele sissejuhatava kursuse läbivõtmisel on õpetajail võimalik kasutada mänguasju, esemeid ja pilte, peaaesjalikult nende sõnade õppimisel, mis tähistavad konkreetseid esemeid, ja see kursuseosa omandatakse suhteliselt paremini, tundides valitseb distsipliin ja aine vastu tuntakse huvi. Õpiku põhikursuse juurde jõudes aga kipuvad nii huvi, distsipliin kui ka õppeedukus langema. Põhjusi on muidugi mitu.

MÄNG INGLISE KEELE TUNNIS

R. LIGI

Esitaks muutub aine ise raskemaks ja teiseks pakub õpik korruga liiga palju uut materjali. Kuid pidurdavaks asjaoluks on ka see, et piltide ja esemete abil enam kuigi palju selgeks teha ei saa. Näiteks sõnade *work, like friend, be, have, how* jne., isikuliste omastavate ja küsivate asesõnade jne. käsitlemisel tekib vajadus tunda juba mitmekesisemaid mängulisi võtteid nii õppematerjali esitamiseks, kindistamiseks kui ka kontrollimiseks. Sest praegu tuleb nii välja, et laps, kes neli aastat õppis rahuldavalt või isegi hästi, ei taha nüüd tunnis enam muud teha kui ulakusi. Siin tuleks senisest rohkem pööruda algklasside metoodika poole.

Et võõrkeelte õpetamist lasteaedades ja algklassides on meil alles vähe praktiseeritud, siis oleks otstarbekam tutvuda esmajoonel algklasside vene keele õpetamise metoodikaga. Hinnatavat materjali anna-

vad selleks N. Pentre ja E. Jaanvärgi meetoodilised juhendid vene keele õpetamise kohta 2. klassis. Kuid teistegi ainete meetoodika algklasside jaoks on viimasel aastakümnel väga palju edasi arenenud ja pakub huvitavaid ideid, mida saaks kohandada võõrkeele tundides 5. ja 6. klassis.

Nagu teame, mängitakse keskkooli nooremates klassides mitmesuguseid mängu, kuid enamasti ikka siis, kui «tõsine töö» on juba tehtud ja aega üle jääb. Ka sellistena on mängud omal kohal, kuid nii nõuavad nad teatud vaba aega ja kipuvad tähelepanu põhikursusest kõrvale kiskuma. Enamik mängu, mida tutvustavad viimasel ajal väljaantud vastavad raamatukesed, on just sellised «mängud omaette», mida ajajärgu tõttu ei saa kuigi sageli kasutada. Suurem puudus on meil niisugustest mängudest, kus töö ja mäng oleksid läbi põimitud, kus uut materjali, õpitu kordamist ja koduste ülesannete kontrolli saaks teha mänguna, mis köidaks kogu klassi tähelepanu.

Algklasside õpetamismetoodikaga tutvumine rikastaks keskkooli nooremate klasside meetoodikat ja aitaks ühtlasi õpetajatel mõista miljööd, kust tema 5. klassi valulapsed hiljuti tulid ja mille töövormidega nad on harjunud.

Meil, Tartu 2. keskkooli õpetajatel, on tulnud läbi teha eriti palju kohanemiskursusi, sest meie koolis alustati möödunud õppeaastal inglise keele õpetamist 1. klassist peale. Sellest tingituna oleme püüdnud võimalikult rohkem algklasside õpetamismetoodikasse sisse elada. Palju nähtust-kuuldust on tulnud kohandada võõrkeelele. Oleme tutvunud võõrkeelte õpetamisega teistes koolides ja nii mõndagi ka ise välja mõelnud.

Vastavat kirjandust lugedes ja loetut praktikas rakendades oleme veendunud, et pilti ja mängu saab kasutada mitte ainult uute, konkreetseid mõisteid tähistavate sõnade õpetamisel, vaid ka jutustamise ja luuletuste õppimise, uute grammatiliste vormide selgitamise jne. puhul.

Näiteks kui õpetasime verbi *have* eitavaid ja küsivat vormi, kasutasime 1.—3. klassis järgmisi mängu:

1. Õpetaja võtab tundi kaasa karbi mit-

mete esemetega, mida õpilased on varasemates tundides näinud, ja küsib:

«*What have I, Riina?*»

Riina: «*Have you a hen?*»

Õpet.: «*No, I have not. What have I, Tiit?*»

Tiit: «*Have you a cock?*»

Õpet.: «*No, I have not. What have I, Jaak?*»

Jaak: «*Have you a dog?*»

Õpet.: «*Yes, I have. Come here, Jaak.*»

Jaak, kes eseme õigesti ära arvas, tuleb ja saab selle natukeseks ajaks enda kätte. Samal ajal küsib õpetaja temalt: «*What have you, Jaak?*»

Jaak: «*I have a dog.*»

Õpet.: «*What has he, Ann?*»

Ann: «*He has a dog.*»

Jaak: «*What have I, Mai?*»

Mai: «*You have a dog.*»

Seejärel saadetakse Jaak kohale. Et karbis on veel teisigi esemeid, siis küsitlus jätkub. Juba meeldivate esemete kättevõtmine tundub noorematele õpilastele oma-moodi preemiana.

2. Lepitakse kokku, millist sõna otsitakse. Õpetajal on pildid kaasas. Üks õpilane, näiteks Mare, saadetakse ukse taha, kuni pildid on välja jagatud. Pildid asetatakse laudadele, pildipool allpool. Mare kutsutakse sisse ja ta alustab küsitlemist.

Mare: «*Have you a horse, Tiit?*»

Tiit: «*No, I have no horse, I have a cat.*»

Mare: «*Have you a horse, Ulle?*»

Ulle: «*Yes, I have.*»

Mare: «*Go out, Ulle.*»

Ulle, kelle käest otsitav leiti, läheb välja. Pildid kogutakse kokku, segatakse ja Ulle kutsutakse sisse küsitlust jätkama. Kirjeldatud mäng meeldib lastele väga.

3. Lapsed seisavad ringis, tihedasti üksteise kõrval, käed selja taga. Käest kätte antakse edasi mõnd eset, näiteks pliiaitsit. Üks laps seisab ringi keskel. Ta püüab aimata, kelle käes ese parajasti on. Oletatavat õpilast käega puudutades ta küsib: «*Have you the pencil?*» Küsitletav õpilane ei tohi alates sellest momendist, mil teda käega puudutati, end enam liigutada. Kui ese on tema käes, vastab ta: «*Yes, I have.*» Kui eset pole, on vastuseks: «*No,*

I have not» või «*No, I have no pencil*», olenevalt sellest, millist vastuse vormi parajasti treenitakse. Õpetaja jälgib, et kõiki mängu reegleid täidetaks.

Selliste võtetega teeme tegusõna *have* vormid aegsasti enne selgeks, kui need õpikus ette tulevad.

Kui 1., 2. ja 3. klassis peaaegu piisab mänguasjadest, piltidest, pildiraamatutest, lauludest ja ringmängudest, siis 4. klassis läheb asi komplitseeritumaks. Õppematerjal on siin juba raskem, tuleb tõsisemaid kokkupuutumisi grammatikaga, kirjutatakse raskemaid harjutusi jne. Ühelt poolt on siin õpilane ise nõudlikum, teiselt poolt aga ea iseärasuste tõttu rahutum ja vallatum. Tuleb ette distsipliinirikumisi ja kavaldamisi. Kui õpetaja ei suuda õpilasi otseselt köita, leiutatakse kohe ise midagi, mis rohkem köidab, ja paraku mitte ainult selle «millegi» väljamõtletaj, vaid kogu klassi. Üldiselt sarnanevad õpilased 4. klassis oma arenemisastmelt juba suurel määral 5. klassi omadega, seepärast peaksid võtted, mis on sobivad 4. klassis, olema 5. ja 6. klassilegi vastuvõetavad. On ju 5. ja 6. klassis õpilased samuti võõrkeele tunniks rühmadesse jaotatud. Võidakse väita, et antud profiiliga 4. klassis on siiski kõrgema õppeedukusega õpilased ja seega on siin töötamistingimused teised. Mõnedes rühmades see muidugi peab paika, kuid käesolevas kirjutises käsitletavaid võtteid katsetati just niisuguses 4. klassi rühmas, mis vastab koosseisult enam-vähem tavalise üldharidusliku kooli klassile. Nimelt on selles rühmas 15 õpilast, kellest 2 on ebarahuldava õppeedukusega ja enamik on üldise õppeedukuse ja töökuse poolest keskpärased või alla selle.

Selles 4. klassi rühmas tekkiski mul mõte, kas ei saaks mõnikord mängida kogu tund, nagu õpilased seda vahel paluvad, ilma et töö selle all kannataks.

Algul hakkasin sellist tunnitüüpi osade kaupa ette valmistama. Õppisime lastega ära kolm dialoogi, millest esimene kujutas kahe õpilase kohtumist kooliteel, teine oli talisporditeemaline ja kolmandaks oli kahe õpilase telefonikõne. Dialoogid õpiti ära vastavasisuliste lugemispalade puhul ja uusi sõnu oli neis ainult paar. Juba varem

oli meil õpitud «Poemäng» (*Shopping*). Selle lülitasime telefoni-dialoogi järel mängu, sest telefonikõne lõpeb kokkuleppega minna sõpradega kauplusse sõbrale sünnipäevakinki ostma.

Mainitud poemängus rivistuvad lapsed ritta. Esimesele lapsele antakse kätte kande- ja rahakott. Marsitakse laulu saatel hanereas pinkide vahel ringi. Laul kõlab: «*We are going to the shop, now we have no time to stop.*» Poeks on õpetajalaud. Sellele on esemed müümiseks valmis pandud. Lapsed rivistuvad kahele poole lauda. Õpetaja küsimusele «*Who wants to be the shop-assistant?*» vastab keegi, kellele õpetaja sõna annab: «*May I be the shop-assistant?*»

Õpet.: «*Certainly. Come here. Who wants to be the customer?*»

2. õpil.: «*May I be the customer?*»

Õpet.: «*Yes, you may, come here.*»

Ostja ja müüja vestlevad järgmiselt:

Customer: «*Have you a horse?*»

Shop-assistant: «*No, I have not.*»

Customer: «*Have you a lorry?*»

Shop-assistant: «*Yes, I have.*»

Customer: «*Show it, please.*»

Shop-assistant: «*Here you are.*»

Customer: «*Thank you.*»

Shop-assistant: «*Do you like it?*»

Customer: «*Yes, I do. How much is it?*»

Shop-assistant: «*3 roubles and 10 kopecks.*»

Customer: «*Here you are.*»

Shop-assistant: «*Thank you.*»

Customer: «*Good-bye.*»

Shop-assistant: «*Good-bye.*»

Kui kõik lapsed on saanud olla kord kas müüjaks või ostjaks, pannakse ostetud asjad kandekotti ja marsitakse laulu saatel «koju», s. t. oma pinkidesse tagasi.

Mängu, mida mängiti osade kaupa kogu tund, nimetasime «*A Week-Day*». Et oleme õppinud ka kellaageu, siis seostasime mängu üksikosad küsimustega ja vestlusega kellaageadest.

Tundi alustab õpetaja järgmiste sõnadega:

«*Let us play at «A Week-Day», children.*»

Pupils: «*Yes, teacher, let's.*»

Õpet.: «*What are you doing at 5 in the morning, Peter?*»

Aksel Siiner ja Galina Len jälgivad kalakesi (loorsabad ja kuldkalake) akvaariumis.

A. Rammo foto

Peter: «I am sleeping at 5 in the morning.»

Õpet.: «At what time do you get up, Aili?»

Aili: «I get up at half past 7.»

Õpet.: «What do you do after getting up, Merike?»

Merike: «I wash my face, neck and hands, clean my teeth, comb my hair and dress.»

Õpet.: «What else must you do in the morning, Tiiu?»

Tiiu: «I must make my bed.»

Õpet.: «When do you have breakfast, Agu?»

Agu: «I have breakfast at 8 o'clock.»

Selliselt vesteldes jõuame momendini, kus saab kasutada juba varem õpitud laaukatmismängu. Seda mängu õpiti samuti ühenduses vastavasisulise lugemispalaga.

Õpet.: «Let us play at having breakfast. Who wants to lay the table?»

Tiia: «May I lay the table?»

Õpet.: «Of course, come here. Who wants to help her?»

Urjo: «May I help her?»

Õpet.: Certainly you may. Come here, Tiia and Urjo. What must they put on the table, Aili?»

Aili: «Put the spoons on the table, Urjo.»

Urjo: «I am putting the spoons on the table.»

Katrin: «Put the cups on the table, Tiia.»

Tiia: «I am putting the cups on the table.»

Seega täidavad kaks õpilast käsklusi, mida annavad õpilased õpetaja loal. See kõik toimub võrdlemisi ruttu. Kui laud on mänguserviisi ja toiduga kaetud, vesteldakse väljenditega, mida laua ääres tavaliselt kasutatakse. See vestlus asendab kujuteldavat söömist.

Õpet.: «What expressions do we use at table, Mati?»

Mati: «Help yourself, please.»

Reet: «Pass me the sugar, please.»

Merike: «May I take a cake?»
Tiiu: «I have had enough (I have done very well), thank you.»

Õpet.: «All right. Clear the table, Merike.»

Kuni Merike lauda koristab, jätkub mängu uus osa, millele õpetaja õpilasi oma küsimustega suunab.

Õpet.: «When do you do your lessons, Peeter?»

Peeter: «I do my lessons at 9.»

Õpet.: «When are your lessons ready, Igor?»

Igor: «My lessons are ready at half past 10.»

Õpet.: «What do you do, when your lessons are ready, Tiiu?»

Tiiu: «When my lessons are ready, I help my mother, play games, go skiing or read books.»

Ühe nendest tegevustest, mida vastuses mainiti, võtab õpetaja järgmise mängu aluseks. Näiteks suusatamise. Õpetaja küsib: «Can you ski, Mati?»

Mati: «Yes, I can.»

Õpet.: «Let us play that you are going skiing and meet your friend. Who is your friend, Mati?»

Mati: «My friend is Enno.»

Õpet.: «Enno and Mati, come here and give us the dialogue about winter sports.»

Siis kantakse ette õpitud dialoog. Õpetaja jätkab: «Let us play that we are at home again and the telephone rings.» Kostab kellahelin (õpetajalauale on selleks valmis pandud kaks mängutelefoni).

Õpet.: «Come here, Ülle and Aili.»

Ülle ja Aili kannavad ette dialoogi, milles üks tuletab teisele meelde, et täna on Tiiu sünnipäev. Otsustatakse minna koos teiste sõpradega poodi kinke ostma. Järgneb eespool mainitud poemäng. Kui mäng kulgeb ilma eriliste äpardusteta, siis on selleks ajaks umbes pool tunnist läbi. Poest koju tulles esitab õpetaja küsimuse: «At what time do you have dinner?» Mõnikord mängime siinkohal ka lauakattmist, jättes selle hommikusöögi ajal ära. Järgneb küsimus: «When do you go to school, Agu?»

Agu: «I go to school at a quarter to

two.» (Kõnesolev klass käib koolis pärast lõunat.)

Õpet.: «What do you do when you come into the classroom, Igor?»

Igor: «When I come into the classroom, I go to my place, I sit down, I open my schoolbag, I take out my books and copy-books and put them on my desk.»

Õpet.: «What must you do when the teacher comes in, Katrin?»

Katrin: «I must stand up.»

Õpet.: «Let us play that we are at an English lesson just now. What is your homework for today, Külvi?»

Külvi: «Our homework is Lesson 50.»

Õpet.: «Come here, Külvi, and read your lesson. Who wants to be the teacher?»

Ülle: «May I be the teacher?»

Küsiteljaks võib olla siin mõni õpilane, kes annab lihtsamaid käsklusi, nagu: «Read the text», «Translate it», «Translate some words. Correct the mistake». Õpetaja saavad olla muidugi paremad õpilased.

Järgneb tavaline küsitelu individuaalses või frontaalses vormis. Õpilastele tundub nüüd seegi mänguna. Otstarbekas on valida selleks mänguks tund, milleks oli suhteliselt vähe üles antud, et kontrollimiseks ei kuluku palju aega. Samuti antakse üles ka uus osa. Näiteks kui selleks tunniks oli Lesson 50 lugeda ja tõlkida, siis nüüd antakse sama tükk jutustada.

Edasi mängitakse laulmistundi, kus lauldakse mõni ingliskeelne laul. Võib mängida ka võimlemistundi, kus tehakse natuke ergutusvõimlemist.

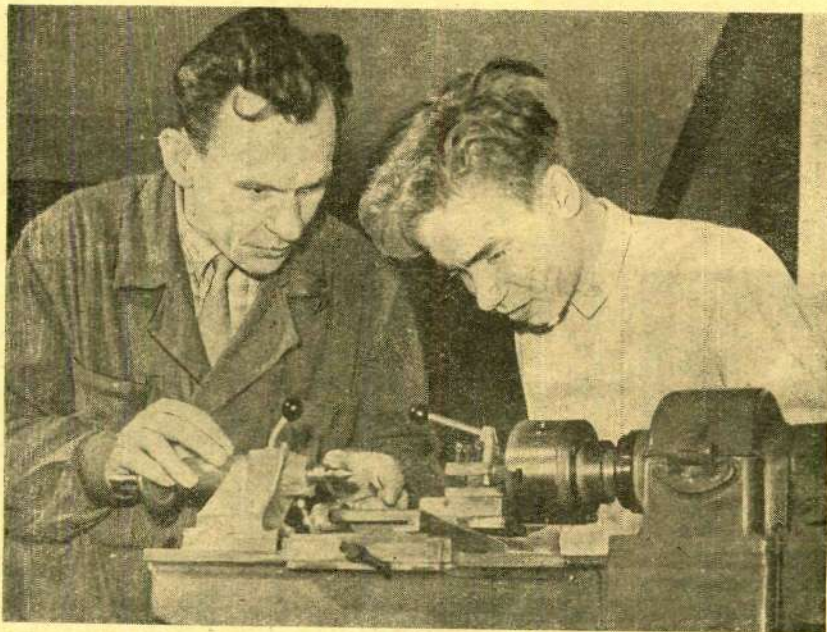
Pärast kooli minnakse Tiiu sünnipäevale. Seal tehakse läbi kätteõpitud õnnesoovimise ja kinkide kätteandmise tseremoonia. Kui tunni varasemas osas pole lauakattmist mängitud, võib lasta katta ka sünnipäevalaua. Selleks peab olema mängutort ja mõned muud sobivad toidud. Neid võib valmistada plastiliinist. Mängitakse ka mõni mäng. Sellega tund lõpebki. Kui aega peaks üle jääma, võib mängida kauem ja laulda või vestelda sellest, mida õhtul kodus tehakse. Kui mõni tunniosa nõuab planeeritust rohkem aega, jätta järgmine osa ära või teha midagi lühemalt. Üldse, et mäng oleks kõigiti vaheldusrikas ja otstarbekas, saab siin tegevusi

ümber paigutada. Vajaduse korral jätame ära keskmise koolitundide osa ja nimetame mängu «A Week-Day» asemel «A Sunday». Pühapäeval võib siis ära õppida mõne uue mängu või laulu, et tunnis oleks ikkagi rohkem asjalikku tööd. Sellises tunnis sobib korraldada ka kujuteldav jalutuskäik metsa, kus esemete ja aplikatsioonide põhjal räägitakse, mida metsas nähakse.

Et tunni käigus on igal õpilasel täita küllaltki suur osa ja need osad ei ole samad, saab kõiki õpilasi tunni lõpul hinnata. Õpetaja võib muidugi tunni käigus teha vastuste kohta ülestähendusi.

Selline mäng 4. klassi õpilastele meel-

dib. Isegi kui mõnel peaks tema osa ebaõnnestuma ja tunni lõpul on karta halba hinnet, ei jää ta omaette mossitama, vaid lööb endiselt mängule kaasa. Mängus peab mõistagi valitsema kiire tempo. Teistele tundidele lisaks pakub mängutund mitte ainult vaheldust, vaid mängides saab kontrollida ka koduseid ülesandeid ja käsitleda uut osa. See on üheks võimaluseks, kuidas võõrkeele tunnis tööd ja mängu seostada. Kogemused näitavad, et ka nõrgemad õpilased omandavad mänguks vajaliku vestlemisoskuse ning õpivad niiviisi kergesti ära palju kõnekeele sõnu ja väljendeid.

Tallinna 46. keskkooli õpetaja Alfred Raadik ning teaduse ja tehnika klubi esimees Toivo Kiibus peavad treipingi juures nõu. Koolil on olemas kõige vajalikuga sisustatud puu- ja rauatöökoda.

A. Rammo foto

Kuidas sisustada ehitusõpetuse kabinette

E. AINSALU

Käesolev kirjutis on mõeldud jätkuna ajakirjas «Nõukogude Kool» nr. 1 1963 avaldatud kirjutisele ehitusõpetuse kabinettide sisustamisest.

Kui eelmises kirjutises anti soovitusi kabinettide üldiseks vormistamiseks nii sisustuse kui ka õppevahendite osas, siis käesoleva eesmärgiks on anda juba konkreetne õppevahendite nimekiri ja juhendeid nende valmistamiseks aines «Ehitusmaterjalid». Loomulikult ei saa seda nomenklatuuri pidada lõplikuks. See täieneb nii kabinettide sisustamise käigus kui ka tingituna ehitusmaterjalide tööstuse arengust.

Nimekiri on koostatud arvestusega, et nende õppevahendite valmistamise ja hankimisega luuakse ainult esmajärjekorras vajaminevate õppevahendite baas.

Õppevahendite väljatöötamisel tuleb lähtuda sellest, et need olgu paigutatud kassettidele. See hõlbustab õppevahendite süstematiseerimist ja kasutamist.

Et teemade nimetused aines «Ehitusmaterjalid» on kõikidel erialadel sarnased ja erinevad vaid tundide arvus, on õppevahendite nimekiri koostatud üldisena — maksimaalsete tundide arvuga teemade kogumiku alusel. (Nimekirja aluseks on võetud teemad nendest erialadest, kus tundide arv on maksimaalne.)

Kui koolis mõnedel erialadel ettevalmistust ei toimu, tuleb tabelist valida ainult need õppevahendid, mida nõuab ettevalmistatava eriala programm.

Eesmärgiga kergendada õppevahenditest ettekujutuse saamist, on mõnede õppevahendite valmistamise juhendites vihjatud ajakirjas «Nõukogude Kool» nr. 1 1963 toodud õppevahendite fotodele.

Materjalide hankimine õppevahendite valmistamiseks on eelkõige baasettevõtte ülesanne. Samaaegselt on aga rida vahendeid, mida tuleb hankida väljastpoolt. Nii näiteks on sobiv õppevahendite vormistamiseks kasutada gvašipurke, mis jäävad üle ateljeedes ja töökodades, kus valmistatakse iga liiki reklaame.

Nimekirjas toodud laboratoorsed vahendid (pkt. 9, 11, 15, 25) tuleb hankida Üleliidulisest Õppevahendite Tootmise Trustist (Moskva 51, Tsvetnoi bulvar 25).

Õppevahendite vormistamist tuleks püüda organiseerida õpilaste endi jõul, mis aitab kaasa eriala paremale omandamisele. Seda võiks teha kas klassivälise tööna või vastavates tööõpetuse tundides.

Igale õppevahendile peaksid olema märgitud õpilaste nimed, kes selle valmistasid.

Väga oluline õppevahendite valmistamisel on töö juhendamine, eelkõige vahendite kassettidele paigutamise ja töö puhtuse suhtes. Tähtis on siin leida ka õige värvide sobivus kassettide kujundamisel. Näiteks tuleb tumedad eksponaadid paigutada heledale alusele, heledad aga tumedale. Juhendamise peaks usaldama hea maitsega ja nõudlikele inimestele, sest ainult eeskujulikult valmistatud ja maitsekalt kujundatud õppevahend seisab oma ülesannete kõrgusel, olles üheks teguriks eriala vastu huvi äratamisel.

Loodetavasti on koolidel selles töös kas või osaliseltki abi juuresolevast õppevahendite nimekirjast.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	4	3	3	4	Mörtide ja betoonide sidetained ja lisandid.	8.	Kogumik mineraalseid sidetaineid: portlandtsement, lubi, kips, kukermilt, savi, valge tsement.	Kassetil formaat II.	Sidetained paigutata kaanega suletatavates 100-g purkides kahte ritta kasseti kõrguse suhtes (3 tk. reas). Purgid kinnitada kassetile pesukummiga. Iga purgi alla kleepida purgi sisu selgitav sedel (vt. «Nõukogude Kool» nr. 1, 1963, lk. 55, foto 7 allosa).
4	5	4	—	5	Mörtide ja betoonide täitematerjalid.	9.	Tsementaigna tardumise alguse ja lõpu määramise seade (Vika).		Hankida kaubandusvõrgust. Kasutada vastavalt GOST-ile 310-60.
4	5	4	—	5	Mörtide ja betoonide täitematerjalid.	10.	Kogumik täiteaineid: mäeliiv, jõeliiv, mereliiv, kruus, killustik.	"	Valmistada nagu õppevahend nr. 8.
5	6	5	4	6	Müüri- ja krohvimördid.	11.	Komplekt (10 tk.) laboratooriumisõelu avadega 0,15—10 mm.	Komplektina kaps.	Hankida kaubandusvõrgust.
5	6	5	4	6	Müüri- ja krohvimördid.	12.	Kivistunud mörtide näidised: tsementmört, lubimört, segamört, savimört.	Kassetil formaat III.	Valada iga liiki mördist armeeritud risttahukad $20 \times 50 \times 150$ mm ning kinnitada traadiga kahest otsast kassetile (vt. «Nõukogude Kool» nr. 1, 1963, foto nr. 6, lk. 54). Näidiste kõrvale kassetile kleepida trükitud sedel mördi nimetuse ja koostisega.
						13.	Mördi kaalulise ja mahulise vahekorra erinevus.	Kassetil formaat III.	Doseerida antud vahekorraga (näit. 1:1:3 tsem.:lubi:liiv) segamördi koostisosad esimesel juhul kaaluliselt (paigutades nad eraldi purkidesse) ning siis sama vahekorraga mahuliselt. Kui purgid kinnitada kahes reas (3 tk.), on võimalik võrrelda tekkitud koostiste vahet.
						14.	Tabel mördi margi valikuks olenevalt kasutusala- ning mördi koosseisu leidmine etteantud tsemendi margi ja mördi margi järgi.	Brošüürid, 20 tk.	Hankida «Instruktsioon müürimörtide kohta EN 43-59».

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7	8	10	8	8	Looduslikud kivi-materjalid.	15.	Seade mõrdi konsistenti määramiseks (Stroi ZNIL-i koonus). Kivimaterjalide näidised: ehituspaas (murtuna, tahutuna, lihvituna), maa-kivi, dolomiit, Vasalemma marmor (murtuna ja lihvituna). Tavaline savitellis:	Üksikult.	Hankida kaubandusvõrgust või valmistada metallitöötunnis. Hankida looduslikud tükiid suurusega ~ 1 dm ³ .
8	9	11	9	9	Tehiskivid.	16.	toortellisena, alla- ja ülepoletatud tellisena, normaalse põletusega tellisena. 17. Silikaattellis (normaal- ja suur tellis). 18. Oõnestellise eriliigid. 19. Fassaaditellis. 20. Silikaltsiidi näidis. 21. Betoonkivi (väikeplokk). 22. Kogumik betooni näidiseid: raske betoon, kerge betoon, mullibetoon jne. 23. Pingbetooni põhimõte.	"	Hankida tellisetehasest või ehitusplatsilt.
6	7	7	11	7	Betoon ja raudbetoon.	24.	Seade betooni paigaldatavuse ja plastilisuse määramiseks (standardkoonus).	"	Valmistada igast betooni liigist kuubikud 100 × 100 × 100 mm. Kuubikutele kleepida trükitud sedel betooni nimetuse, koosseisu ja kaaluga. Soovitav kasutada ajakirjas «Stroitel» 1956. a. nr. 12, 1957. a. nr. 1, 2 ja 3 pingbetooni kohta toodud artiklite illustatsioonid. Demonstreerida epidiaskoobiga. Hankida kaubandusvõrgust või valmistada metallitöötunnis.
9	10	13	—	10	Monteeritavad betoon-, raudbetoon- ja silikaltsiittooted.	25.	Kogumik pigmentide näidiseid: valged pigmendid — 7 liiki, mustad pigmendid — 3 liiki, hallid pigmendid — 1 liiki, punased pigmendid — 6 liiki, kollased pigmendid — 6 liiki.	"	Õppevahendite nimekiri antud teemal on toodud aines «Hoone osad» ja «Ehitustööde tehnoloogia».
13	13	15	5	13	Maalritööde materjalid: a) pigmendid,	26.	Kassetil formaat I.	"	Pigment paigutada katseklaasidesse ja kinnitada need pesukummiga kasetile koos sisu selgitavate sedelitega.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
									Pigmentide nimetus on toodud õppeprogrammis.
	b) värvide sideained, c) emulsioonid,					27.	<p>pruunid pigmendid — 3 liiki, roheli- sed pigmendid — 3 liiki, sinised pig- mendid — 2 liiki, metallpulbrid — 2 liiki. Kogumik vesivärvide sideaineid: nahaliim, kondiliim, kaseiniliim.</p>	Kassetil formaat II.	Liimid paigutada kassetile kas tahv- lina või pulbrina ja sültja massina. Sültjas mass ja pulber paigutada pur- kidesse. Kinnitada kassetile kummiga nii, et kuivaine ja temale vastav sültjas aine oleksid kohakuti. Valmistada nagu õppevahend nr. 8. Vesiklaasiga purgi kaas tihendada kummiga. Sideained valada tihendatud kaa- nega purkidesse ning kinnitada kas- setile ühes reas kaseti pikkuse suu- nas. Kassetit hoida selliselt, et purgid oleksid pidevalt vertikaalseisus. Valmistada nagu õppevahendit nr. 29.
						28.	Vesiklaas, rukkijahu, kartulitärklis, riisitärklis, preparaat KMTs, tsement.	"	
						29.	Õlivärvide sideained: naturaalvärnits, värnits «oksool», emulsioon oksool-vesi (60% oksooli, 40% vett).	Kassetil formaat III.	
						30.	Lakid: õli-vaigulakk, piirituslakk, nitrolakk.	"	
						31.	Kusbasslakk.	"	Kassetile kinnitada purk kusbass- lakiga ning värvitud pinna näidis.
	d) valmisvärvid,					32.	Vesivärvide näidised: kaseiin-, silikaat- ja liimvärv.	"	Värvid asetada purkidesse. Purgid kinnitada pesukummiga kassetile kaseti horisontaalsuunas.
						33.	Veevabade ja vesiemulsioonvärvide näidised: õlivärvipasta, pentaftaalemailvärv, perfloorvinüül-emailvärv, alumiinium- emalvärv, vesiemulsioon-emalvärv CEM, glüftaalvärv EMA, polüvinüül- atsetaatvärv, nitrovärv, põlevkivivär- nitsaga värv.	Kassetil formaat I.	Valmistada nagu õppevahend nr. 32. Purgid asetada kaseti kõrguse suhtes kolme ritta, 3 tk. reas. Iga purgi alla paigutada purgis oleva värviga värvitud pinna näidis 30 × 60 mm.
	e) abimaterjalid,					34.	Keedusool, kaalium-alumiinium-maar- jas, tehniline talk, vasevitriol, kaltsi- neeritud sooda, kaustiline sooda, nuuskpiiritus, majapidamisseeb (hel- bed), sikatiiv.	"	Valmistada analoogiliselt õppe- vahendile nr. 33 ilma pinna näidisetä.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
					g) tapeetimisma- terjalid,	35.	Tapeetide näidised.	Kassetil for- maat I või albumina.	Lõigata igast olemasolevast tapee- dliigist (vt. programm) välja ribad 50 × 250 mm ning kinnitada kummiga kohakuti kassetile. Formaadile I mahub maksimaalselt 12 liiki. (Vt. «Nõukogude Kool» nr. 1, lk. 54, 1963, foto 6.) Valmistada nagu õppevahendit nr. 35.
					h) klaasimismater- jalid.	36.	Klaaside liigid.	Kassetil for- maat I või II (sõltuvalt saadavatest klaasiliiki- dest).	
						37.	Abimaterjalid klaasimistöodel: klaasimiskitt, klaasiliistud, kummi- tihendid, klaasimistraat.	Kassetil formaat III.	Klaasimiskitt paigutada purki ning kinnitada kummiga kassetile. Purgi alla paigutada sedel kiiti koostisega. Ülejäänud materjalid kinnitada kas- setile samuti kummiga. Kinnitada kassetile kummiga, soo- vitav tegehlukus paiknemisjärjekorras.
12	12	9	6	12	Vooderdus- ja plaa- timismaterjalid	38.	Kogumik glasuurplaatide liike: tasapinnaline plaat, karniisiplaat, nõgusnurk, kumurnurk, nurga karniis.	Kassetil formaat II.	Kinnitada kassetile kummiga. Üks plaatidest paigutada tagurpidi, et näha tagakülge. Kinnitada kassetile kleepimise teel ühtlaste vahedega. Valmistada analoogiliselt õppe- vahendile nr. 29. Märkida juurde koostisosade nime- tused ja hulk.
						39.	Kogumik metlahhplaatide liike: 3 värvi ruudukujulisi, ä 2 tk., 3 vär- vi kuusnurkseid, ä 2 tk.	"	
						40.	Polüstüroolplaatide näidised (18 eri värvi).	Kassetil formaat I.	
						41.	Polüstüroolplaatide kleepimise mas- tiksid: keemiakombinaadi «Flora» mastiks, polümeertsementmastiks.	Kassetil formaat III.	
						42.	Suurepinnalised plaatmaterjalid: kuivkrohv-, puitlaast-, puitkiud-, linaluu-, TEP-, roog- ja polüvinüül- kloriidplaat, linoleum.	Kassetil formaat I.	Valmistada analoogiliselt õppeva- hendile nr. 35.

42 a. Hankida I. Sapiro plakatite
seeria «Plaatmosaiiktööd», Proftehiz-
dat, 1962 — 25 plakatit.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
14	14	16	7	14	Plastmassid	43.	Komplekt ehitustel kasutatavaid plastmassist detaile: ukse käepide, valgusüliti, valamusifoon, põlvitüükloridist piirdeliistud.	"	Kinnitada kassetile kummiga. Paitus vaba.
10	11	12	10	3	Metallmaterjalid	43 a	Ülevaade sünteetilistest materjalidest.	Plakatiid	Plakatiite seeria (20 plakati). H. Mai-kov, «Sünteetiliste ehitusmaterjalide tootmine ja kasutamine», Proftehizdat, 1962.
						44.	Kogumik profiilteraste näidiseid: latt-teras, ruutteras, nurkraud (võrd- ja isekülgne), U-raud, T-raud, I-raud.	Kassetil formaat II.	Latt-teras ja ruutteras kinnitada kassetile ribana (l = 250 mm). Ülejäänud vormistada alljärgnevalt: valida minimaalse mooduga materjal, lõigata materjali otsast 20 mm pak-sune tükk, puhastada külgpinnad, katta musta lakiga, lõikepind jätta heledaks ning katta värvitu lakiga. Kõik kinnitada kassetile metalli-kruvidega tagant küljest.
						45.	Kogumik naelu, polte ja puidukruvisid.	Kassetil formaat III.	Kinnitada kassetile kummiga naelad, poldid ja kruvid eri ridades suu-ruse järgi.
						46.	Ukse- ja aknasulused.	Kassetil formaat II.	Ukse- ja aknahinged kinnitada kas-setile töö asendis, kusjuures üks pool on kassetile kinnitatud püsivalt.
						47.	Kogumik armatuurteraseid: sile ümarteras, kuumalt ja külmaltprofileeritud armatuurterased, peenest traadist armatuurvõrk.	"	Sileda pinnaga ümarteras on soovi-tav vormistada konkruna (raudbetoo-nis kasutamiseks). Armatuurvõrgu suuruseks võtta 70 × 250 mm. Ümarteras ja profiilterased oleks soovitav anda mitmes läbimõõdus, vastavalt olemasolevale ruumile kas-setil. Kinnitada kummi või traadiga.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
17	3	14	12	11	Puitmaterjalid	48.	Peamised puidu liigid: mänd, kuusk, kask, tamm, lepp, sarapuu.	Kassetil formaat III.	Lõigata iga puiduliigi lauast (laua paksus 25 mm) välja tükkid mõõtmega 100×100 mm. Üks külg (kus puidu muster on eriti iseloomulik) lakkida nitrolakiga. Kassetile kinnitada kruvidega tagant küljest. Lõigata iga lanaliigi otsast 20-mm tükk. Laua laiuseks võtta 100 mm. Kinnitada kruvidega püsivalt kassetile selliselt, et nähtavale jääks laua põikloige.
						49.	Saetud materjalide liigid: Servamata laudade näidised paksusega 25, 40, 50 mm. Samad, servatud lauad. Põrandalaua põikloike näidis. Vooderduslaua põikloike näidis. Latid 50×50 mm. Parketiklots. Puiduvead.	Kassetil formaat II.	
						50.		"	Hankida loodusest näidiseid põhiliste puidu vigadega (okslikkus, keerdkasv jne.) ning kinnitada need kassetile võimalikult ühesuuruste tükkidena analoogiliselt õppevahendile nr. 49. Et madalamad margid kergesti sulavad, tuleb need paigutada purkidesse ning kinnitada kummiga kassetile selle pikema külje suunas ühes reas.
15	15	17	13	15	Hüdroisolatsioon- ja katusekattematerjalid	51.	Naftabituumeni margid II, III, IV, V.	Kassetil formaat III.	Et madalamad margid kergesti sulavad, tuleb need paigutada purkidesse ning kinnitada kummiga kassetile selle pikema külje suunas ühes reas. Materjalist lõigata välja tükkid mõõtmega 100×150 mm ning kinnitada kummiga. Juhul, kui on võimalik hankida rohkem näidiseid (näit. ruberoide erinevate kattekihtidega), tuleb kasseti formaat valida suurem ning vormistada samuti nagu õppevahend nr. 35, kusjuures materjali tüki vähemat mõõtu võib suurendada olenevalt kasseti pinnast ja tükkide arvust.
						52.	Rullmaterjalide näidised: ruberoid, pergamiin, tõrvapapp.	Kassetil formaat III või albumina.	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
16	16	18	14	16	Termoisolatsioonimaterjalid	53.	Katusekattematerjalide näidised: eterniit, bemiit.	Kassetil formaat III.	Lõigata mõlemast materjalist välja tükid 80×350 mm ning kinnitada kassetile kummiga kasseti pikisuunas.
						54.	Materjalide näidised: termoliit, mineraalvatt.	"	Paigutada kolme purki järgmised materjalid: 1. purki lubi, 2. purki saepuru, 3. purki termoliidisegu.
						55.	Vahtbetoon, vahtsilikaatsiit, kukermiitplaat.	"	Vormistada nagu õppevahend nr. 29, lisades juurde ühe purgi mineraalvatiga. Hankida materjal, lõigata sellest välja $20 \times 50 \times 150$ mm tükid ning kinnitada kassetile kas kummi, traadi või kruvidega (vt. õppevahend nr. 12).

SISUKORD

Oktoobrirevolutsioon avas tee inimkonna õnnele	801	R. Vendrovskaja. Ühiskonna areenise seaduspärasuste tundmaõppimine ühiskonnaõpetuse tundides .	847
A. Green. Kultuuri- ja kasvatustöö parandamise abinõudest Eesti NSV elanikkonna hulgas	806	I. Veskimägi. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon ajaloomaalis	853
K. Martinson. Noorsoo militariseerimisest kodanlikus Eestis	817	E. Köst. Võrdlemine lüürika käsitlemisel keskkoolis	858
S. Mäe. Ühises töös kasvavad kollektiivsus- ja vastutustunne	823	O. Prik. Tatari koolide eesrindlike vene keele õpetajate kogemusi .	862
N. Semjonov. Töö ja puhkus	826	. . . Matemaatikaülesannete lahendamise võistlus	865
A. Tõldsepp. Nii kasvab töökus	830	R. Ligi. Mäng inglise keele tunnis .	865
P. Antokolski. Millest alata?	835	E. Ainsalu. Kuidas sisustada ehitusõpetuse kabinette	871
A. Rimmel. Joonistusõpetuse põhi-meetodeid, nende olemus ja kriitika	838		

Toimetuse kolleegium: **A. Elango, E. Koemets, A. Lints, H. Lõbus, Ö. Martinson, H. Reinop, H. Roots, A. Sepp, L. Siimaste (toimetaja), A. Tiki, A. Valsiner.**

Toimetuse aadress: Tallinn, Pikk 40, tel.: toimetaja ja asetäitjad — 433-18, vastutav sekretär ja kooliosakonnad — 404-47. Ladumisele antud 10. X 1963. Trükkimisele antud 2. XI 1963. Trükiarv 4170. Paber 70×108, 1/16. Trükipoognaid 5,0. Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 7,0. Arvestuspoognaid 7,36. MB-09512. Tellimise nr. 4645. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Kirjastuste ja Polügraafiatööstuse Peavalitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 30 kop.
Tellimishind: 6 kuud — rbl. 1.80.

*

«Советская школа». Орган Мин. просв. ЭССР.

На эстонском языке.

30 коп.

ИНДЕКС
78189